

član skupine Sandoz

Rastemo s kulturo trajnosti

**Poročilo o trajnostnem razvoju
družbe Lek d.d. za leto 2020**

Kazalo vsebine

Pismo predsednika uprave	4
1. Profil družbe	6
1.1 Leto 2020 v ključnih podatkih	7
1.2 O nas	22
1.3 Razvoj in okviri poročanja	32
1.4 Vodenje in upravljanje	33
2. Dostopno zdravljenje	36
2.1 Inovativnost	37
2.2 Pregled in vključevanje deležnikov	41
2.3 Skladnost izdelkov	46
3. Odgovorno poslovanje	47
3.1 Etika, skladnost in človekove pravice	47
3.2 Sodelovanje z dobavitelji	50
4. Okolje	52
4.1 Uveljavljanje aktivne okoljske politike	55
4.2 Surovine in naravni viri	58
4.3 Energija	61
4.4 Voda	66
4.5 Odpadki	69
4.6 Emisije v zrak	75
4.7 Izpusti v vode	78
4.8 Drugi okoljski vplivi	82
4.9 Varnost	84
5. Delo	87
5.1 Kadrovska politika	87
5.2 Zaposlovanje	89
5.3 Varnost in zdravje pri delu	91
5.4 Usposabljanje in izobraževanje	97
6. Vsebinsko kazalo po standardih GRI GS	102
7. Izjava okoljskega preveritelja	108
8. Slovar pomembnih izrazov	109

Poročilo o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2020

Založnik: Lek d.d.

Besedilo: Mojca Bernik, Lek d.d.

Uredništvo in svetovanje: Studio Kernel d.o.o.

Oblikovanje: Intesa RD d.o.o.

Fotografije: Arhiv Novartisa, Bonnie Barbara Zajc

Tisk: Silveco d.o.o.

Natisnjenih izvodov: 55

Leto izida: 2021

Poročilo je tiskano na okolju prijaznem, 100-odstotno recikliranem nepremaznem papirju Desistar 150. Narejen je iz 100-odstotno popotrošnih (post-consumer) vlaken, brez uporabe klora (PCF – Process Chlorine Free). Pridobljen ima certifikat EU Ecolabel (No. AT/11/002).*

Papir je izdelan v papirnici, certificirani po okoljskem standardu ISO 14001.

Ogljični odtis proizvajalca Lenzing papier je 242 kg CO₂/t papirja (Bilan Carbone® methodology).*

* Znak za okolje Evropske unije (Ecolabel flower oziroma Okoljska marjetica)

pomeni zavezo proizvajalca k okoljskim izboljšavam.

Poudarki 2020

1.184,431 mio. EUR 4.823

ČISTIH PRIHODKOV OD PRODAJE V LETU 2020
ALI 2 % VEČ KOT V LETU 2019.

ZAPOSLENIH OB KONCU LETA 2020 ALI 11 %
VEČ KOT V LETU 2019.

68,9 ure

IZOBRAŽEVANJA NA ZAPOSLENEGA
V LETU 2020 ALI 28 % VEČ KOT V
LETU 2019.

3,9 mio. EUR -14 %

PRIHRANKOV ZARADI VPELJAVE
337 IDEJ, ODDANIH V SISTEMU
THINK NOVARTIS V LETU 2020.

ZNIŽANA SKUPNA PORABA VODE.

3,7 mio. EUR

VREDNOST NALOŽB V VAROVANJE OKOLJA
V LETU 2020.

45,1 TJ

ENERGIJE IN 3.617 T CO₂, PRIHRANJENIH Z
IZVEDBO ŠTEVILNIH OKOLJSKIH PROJEKTOV.

Pismo predsednika uprave¹

Zdravstvene razmere so zaznamovale leto 2020 in posegle v naše življenje ter delovanje. Večino svojih naporov in prizadevanj smo v Novartisu prednostno usmerili v zdravje in varnost svojih zaposlenih ter v zagotavljanje nemotene oskrbe z življenjsko pomembnimi zdravili za bolnike po vsem svetu.

Z zadovoljstvom lahko ugotovimo, da smo s sprejetimi ukrepi uspešno preprečevali prenos okužb med zaposlenimi in zadostili vsem potrebam trga po zdravilih.

Robert Ljoljo

Kljub zahtevnim razmeram pa nismo ustavili svojega razvojnega zagona, ki temelji na naših vrednotah in kulturi trajnosti. V Novartisu smo v drugi polovici leta 2020 posodobili svojo strategijo okoljske trajnosti in si zastavili še bolj ambiciozne cilje. Tako si bomo prizadevali, da bi že do leta 2030 dosegli ogljično nevtralnost celotne vrednostne verige in plastično ter vodno nevtralnost.

Tudi v Novartisu v Sloveniji smo se napredovanja na teh področjih lotili resno in že izvedli več manjših projektov za nadgradnjo energetske učinkovitosti ter zmanjšanja rabe vode in odpadkov. Načrtujemo tudi večje, razvojno prelomne projekte, s katerimi želimo prispevati k uresničevanju teh ciljev. Za njihovo uresničitev bodo še naprej

odločilni naši prizadevni sodelavci. Tudi zato nam zelo veliko pomenita prejeta naziva »Top Employer« in najuglednejši delodajalec.

Ponosen sem na medgeneracijsko sodelovanje, kroženje znanja in številne pobude, ki rastejo z našo notranjo kulturo. Zato me veseli, da je skupina mladih in prizadevnih sodelavcev ustanovila Svetovalni odbor mladih, s katerimi si člani uprave izmenjujemo poglede, informacije ter predloge o podjetju. V Mengšu je skupina prostovoljcev ustanovila prvi Green Team v Sloveniji, ki deluje po vzoru nekaterih drugih Novartisovih ekip v tujini in, ob svojem rednem delu, išče nove sveže ideje za zmanjšanje okoljskih vplivov. Tovrstna prizadevanja pa bomo v letu 2021 še nadgradili.

V sklopu sistema podajanja idej Th!nk Novartis so sodelavci prispevali kar 455 različnih idej, od katerih je bilo 337 odobrenih za izvedbo, kar je prineslo za 3,9 milijona evrov prihrankov.

Razvojni potencial in sposobnost slovenskih strokovnjakov sta v Novartisu dobro prepoznana, zato intenzivno nadaljujemo z vlaganji v krepitev razvojnih in proizvodnih zmogljivosti v Sloveniji ter tako izvajamo našo strategijo preobrazbe iz generične v bolj inovativno farmacevtsko družbo. Za ta namen smo v letu 2020 namenili 204 milijone evrov, v 17 letih pa že več kot 2,7 milijarde evrov. V Sloveniji smo v preteklem letu skupno proizvedli in pakirali že 27 inovativnih zdravil.

¹ GRI GS 102-14, 103-1

V Trdnih izdelkih Ljubljana smo začeli pakirati enega izmed najpomembnejših Novartisovih inovativnih izdelkov za zdravljenje srčnega popuščanja za ameriški trg ter dokončali naložbo za proizvodnjo enega najpomembnejših Novartisovih izdelkov za zdravljenje srčnega popuščanja. V Razvojnem centru Slovenija, kjer je potekalo več kot 200 razvojnih projektov za farmacevtske izdelke in učinkovine, smo dokončali razvoj in vložili 22 dosjejev za zdravila z različnih terapevtskih področij.

Razvojni potencial in sposobnost slovenskih strokovnjakov sta v Novartisu dobro prepoznana, zato intenzivno nadaljujemo z vlaganji v krepitev razvojnih in proizvodnih zmogljivosti v Sloveniji ter tako izvajamo našo strategijo preobrazbe iz generične v bolj inovativno farmacevtsko družbo.

V Mengšu smo med drugim izdelali prve klinične serije dveh originatorskih bioloških zdravil in začeli širitev proizvodnih zmogljivosti v novem obratu ter lansirali že osmo podobno biološko zdravilo. S krepitvijo delovanja na področju inovacij, podatkovne znanosti, digitalizacije in avtomatizacije smo okrepili razvoj inovativnih bioloških in podobnih bioloških zdravil ter uvrstili svojo vlogo Novartisovega razvojnega centra za razvoj bioloških in podobnih bioloških zdravil.

V Lendavi smo izvedli vse registracijske serije za proizvodnjo mešanic kalijevega klavulanata, ki bo prispevala k rasti enote tudi v prihodnje, prav tako pa smo se osredotočili na naložbo v novo avtomatizirano visokotehnološko linijo za integrirano blistriranje, vrečkanje in pakiranje.

Naši sodelavci so za svoje znanje prejeli tudi številna mednarodna in nacionalna priznanja, med katerimi je tudi nagrada Gospodarske zbornice Slovenije za inovativnost, ki smo jo prejeli za kapsulo s podaljšanim sproščanjem z zdravilno učinkovino takrolimus, namenjena imunosupresivnemu zdravljenju bolnikov s presajenimi organi.

Velik poudarek namenjamo zmanjšanju naših okoljskih vplivov ter uresničevanju Novartisove strategije okoljske trajnosti. V varovanje okolja smo neposredno vložili 3,7 milijona evrov, zanj pa si prizadevamo tudi pri vseh naših naložbah in delovanju. Na vseh štirih lokacijah smo izvedli projekte za dvig energetske učinkovitosti, s katerimi smo prihranili 45,1 TJ energije in s tem preprečili za 3.617 t CO₂ v ozračje. Skupno porabo energije smo zmanjšali za 1,23 %, učinkovitost rabe energentov na zaposlenega smo izboljšali za 9 %. Zaradi sprememb v portfelju, kjer smo zamenjali nekatere velikotonažne izdelke s kompleksnejšimi, energetske bolj zahtevnimi proizvodnimi procesi, pa se je kazalnik energetske učinkovitosti na tono proizvoda zmanjšal za dobrih 5 %. Porabo vode smo z različnimi ukrepi znižali za 14 %, učinkovitost njene rabe pa izboljšali za 9 %. Skupna količina odpadkov se je povečala za 6 %, predvsem zaradi povečane količine odpadnega micelija iz lendavske proizvodnje, ki je nenevaren in biorazgradljiv odpadki s 95-odstotno vsebnostjo vode. Občutno, za slabih 18 %, smo znižali količino nevarnih odpadkov, kazalnik učinkovitosti ravnanja z nevarnimi odpadki, merjen v toni odpadka na tono proizvoda, prav tako izkazuje visoko 12-odstotno izboljšanje.

Še naprej ostajamo pomemben in vključujoči zaposlovalec v Sloveniji, ki si prizadeva za sproščanje najboljših potencialov pri zaposlenih. Medse smo sprejeli 649 novih sodelavcev in leto zaključili s 4.823 redno zaposlenimi v Leku, v Novartisu v Sloveniji pa z več kot 4.890 sodelavci. V prvem četrtletju 2021 je število zaposlenih že

presešlo 5.000. Izobraževanje zaposlenih smo, kljub zaostrenim ukrepom zaradi pandemije covid-19, še okrepili. V povprečju se je tako Lekov zaposleni izobraževal 68,9 ure oz. 8,6 dne, kar je 28 % več kot v letu 2019. V podporo mesecu ponosa smo skladno s pobudo raznolikosti in vključenosti na svojih lokacijah izobesili mavrične zastave.

Pomemben del našega delovanja v izrednih razmerah je bila podpora širši skupnosti. Ob začetku pandemije so naši sodelavci samoiniciativno organizirali izdelavo razkuževalnega sredstva, ki smo ga namenili 106 zdravstvenim domovom, bolnišnicam, domovom za starejše in lokalnim skupnostim po vsej Sloveniji. Skupaj smo prispevali več kot 27.000 litrov razkužil. Iz Novartisovega globalnega sklada smo Sloveniji podarili 500.000 ameriških dolarjev za pomoč pri obvladovanju pandemije. Sredstva smo namenili Rdečemu križu Slovenije in Zvezi prijateljev mladine Slovenije. Tradicionalni dan sodelovanja z lokalno skupnostjo smo zaradi omejitev izvedli nekoliko drugače in skupaj s člani Društva upokojencev Lek s telefonskimi pogovori krajšali čas starejšim. Najmlajšim iz socialno šibkejših družin smo pomagali z donacijo 182 računalnikov z vso potrebno programsko opremo.

Na tem mestu se zahvaljujem svojim sodelavcem za požrtvovalnost in odgovornost, ki ju skupaj izkazujemo do naših skupnosti, ter jim čestitam za vse dosežke. Prepričan sem, da smo pripravljeni na prihodnost in bomo prav zaradi naše kulture trajnosti še naprej rastle.

Robert Ljoljo,
predsednik uprave Leka in
predsednik Novartisa v Sloveniji

1. Profil družbe

Lek, član skupine Sandoz²

Naziv: Lek farmacevtska družba d.d.

Skrajšan naziv: Lek d.d.

Sedež družbe: Ljubljana

Poslovni naslov: Verovškova ulica 57, 1526 Ljubljana, Slovenija

Matična številka: 1732811000

Standardna klasifikacija dejavnosti (NACE):

21.200 Proizvodnja farmacevtskih preparatov

Registracija: Okrožno sodišče v Ljubljani pod registrsko številko: 1/36542/00

Telefon: + 386 1 580 2111

Faks: + 386 1 568 3517

E-pošta: info.lek@novartis.com

Spletna stran: <http://www.lek.si>

Kontaktne osebe

Zakoniti zastopnik

Robert Ljoljo, predsednik uprave

Odgovorna oseba

Eva Podgoršek, vodja enote
Zdravje, varnost in okolje (ZVO) v Sloveniji;
eva.podgorsek@novartis.com

Kontaktna oseba za informacije o poročanju o trajnostnem razvoju³

Mojca Bernik, pooblaščenka za varstvo okolja;
mojca.bernik@novartis.com

² GRI GS 102-1, 102-3

³ GRI GS 102-53

1.1 Leto 2020 v ključnih podatkih

1.1.1 Poslovanje v letu 2020

Pomembnejši podatki o poslovanju v letu 2020⁴

Kazalnik	Enota	31. 12. 2020	31. 12. 2019	31. 12. 2018	Indeks 2020/2019
Število zaposlenih		4.823	4.349	4.084	111
- lokacija Ljubljana		2.755	2.310	2.152	119
- lokacija Mengeš		1.134	1.118	1.098	101
- lokacija Lendava		699	664	571	105
- lokacija Prevalje		226	248	256	91
- najeta skladišča		9	9	7	100
Količinski obseg proizvodnje*	1.000 t	4,70	5,01	5,12	94
Čisti prihodki od prodaje	mio. EUR	1.184,431	1.159,954	1.061,302	102
Obveznosti do virov sredstev	mio. EUR	1.231,563	1.286,430	1.196,518	96
Kapital	mio. EUR	940,771	1.002,339	889,571	94

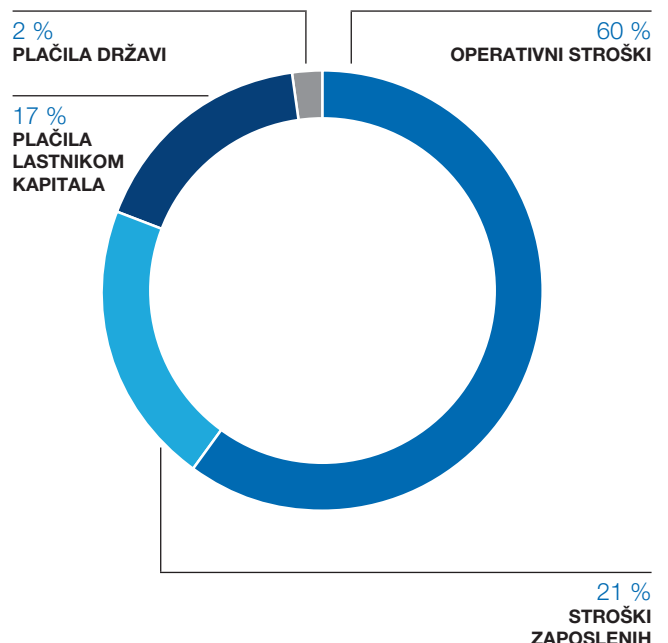
* Letni podatki primerjave obsega količinske proizvodnje so med seboj neprimerljivi zaradi zelo velikih razlik v teži izdelkov in sestavi proizvodnje med posameznim letom. Te razlike nastajajo zaradi prilagajanja spremembam povpraševanja in Novartisovi transformaciji portfelja. Razlike v teži izdelkov je treba upoštevati tudi pri interpretaciji podatkov o učinkovitosti na tono proizvoda. Npr.: teža proizvedenih podobnih bioloških zdravil je v primerjavi z nekaterimi zdravili za samozdravljenje veliko manjša, vendar proizvodni proces zahteva večjo porabo vode in energentov. Hkrati je višja tudi finančna vrednost proizvedenih bioloških zdravil.

Ekonomski učinki poslovanja⁵

V Leku smo v letu 2020 ustvarili 1.184,431 milijona evrov čistih prihodkov od prodaje, kar je za 2 % več kot v predhodnem letu (1.159,954). Čisti poslovni izid obračunskega obdobja je znašal 140,31 milijona evrov.

Neposredno ustvarjena ekonomska vrednost je znašala 1.223 milijonov evrov (1.205 v letu 2019), od tega je 98 % (1.204 milijonov evrov) predstavljala **distribuirana ekonomska vrednost**. V sestavi distribuirane ekonomske vrednosti so največji delež imeli operativni stroški (60 %), ki so dosegli 726 milijonov evrov. **Stroškov zaposlenih** je bilo za 256 milijonov evrov (21 %). V letu 2020 je bila **lastnikom kapitala izplačana dividenda** v višini 200 milijonov evrov (17 %), **plačila državi** pa so znašala 22 milijonov evrov (2 %). Neposredno od države smo prejeli subvencije v višini 990 tisoč evrov (728 tisoč v letu 2019).⁶

Sestava distribuirane ekonomske vrednosti

1.204 milijonov evrov

je znašala distribuirana ekonomska vrednost in bila za 22 % višja kot v 2019.

⁴ GRI GS 102-7

⁵ GRI GS 201-1

⁶ GRI GS 201-4

Pomembnejši okoljski in družbeni vplivi⁷

Kazalnik	Enota	31. 12. 2020	31. 12. 2019	31. 12. 2018	Indeks 2020/2019
Učinkovitost rabe energentov	GJ/t	283	268	262	106
Učinkovitost rabe vode*	m ³ /t	626	684	680	92
Količina odpadkov – učinkovitost	t odpadkov/ t proizvoda	8,9	7,9	7,3	113
Emisije hlapnih organskih spojin – učinkovitost**	t HOS/t proizvoda	0,022	0,024	0,022	92
LTIR*** — pogostost nezgod pri delu in boleznih v zvezi z delom z bolniškim staležem		0,34	0,30	0,21	113
TRCR*** — pogostost nezgod pri delu in boleznih v zvezi z delom z bolniškim staležem ter nezgode pri delu in boleznih v zvezi z delom, katerih zdravstvena oskrba preseže kriterije prve pomoči		0,34	0,32	0,25	106

* V tabeli prikazujemo učinkovitost rabe vseh vrst vode v Leku (tehnološke in hladilne vode).

** Podatki so bili v predhodnih Poročilih o trajnostnem razvoju za lendavsko lokacijo prikazani glede na oceno, v pričujočem poročilu pa glede na dejanske/končne emisije.

*** Opredelitev kazalnikov LTIR in TRCR ter formula za njun izračun sta navedeni v točki 5.3.1 *Pogostost izostankov zaradi poškodb pri delu*.

1.1.2 Dosežki in dogodki iz poslovanja v letu 2020

Kljub zahtevnim razmeram zaradi pandemije covid-19 smo z vrhunskim delom in inovativnimi rešitvami v letu 2020 dosegli ambiciozne cilje in pomembno prispevali k uresničitvi Novartisove strategije postati vodilna farmacevtska družba na svetu.

Ključni poudarki poslovanja v letu 2020:

- Redno zaposlitev smo omogočili **649 sodelavcem**. V Leku je bilo ob koncu leta redno zaposlenih 4823, v Novartisu v Sloveniji pa več kot 4.890 sodelavcev, od tega več kot 550 z magisterijem ali znanstvenim doktoratom.
- Novartis je z 204 milijoni evri nadaljeval **vlaganja v krepitev razvojnih in proizvodnih zmogljivosti** v Sloveniji, v katere je v 17 letih vložil več kot 2,7 milijarde evrov. S temi vlaganji Novartis v Sloveniji nadaljuje preobrazbo iz generične v bolj inovativno farmacevtsko družbo. Na proizvodnih lokacijah v Sloveniji smo proizvedli in pakirali že 27 inovativnih zdravil.
- Novartis v Sloveniji z vsemi svojimi divizijami s **13,9-odstotnim tržnim deležem ohranja vodilni položaj na slovenskem farmacevtskem trgu**. Lek pa je z 29,3-odstotnim tržnim deležem drugo največje podjetje na trgu generičnih zdravil in obenem drugi največji ponudnik zdravil na recept ter vodilni ponudnik zdravil brez recepta.

- Novartisova Onkologija je 30 slovenskim bolnikom omogočila **brezplačni dostop do najsodobnejših terapij** v sklopu programov upravljanega dostopa, med katerimi sta prva dva bolnika v Sloveniji prejela prebojno Novartisovo celično terapijo CAR-T (Kymriah) za zdravljenje težkih oblik krvnega raka.
- Novartisovo **strategijo okoljsko odgovornega poslovanja** in njene ambiciozne zastavljene cilje do leta 2025 in 2030 smo uresničevali na vseh Novartisovih lokacijah v Sloveniji ter širili dobre okoljske prakse. Dosledno smo nadzirali in izvajali svoje poslovanje po zahtevah standarda ISO 14001:2015, certifikata Program odgovornega ravnanja (POR) in uredbe ES122/2009 s spremembami (Sistem ravnanja z okoljem EMAS), ki smo ji prostovoljno zavezani kot ena prvih gospodarskih družb v Sloveniji. Uveljavljali smo stalne izboljšave po vzpostavljenem sistemu upravljanja področja varnost in zdravje pri delu po standardu ISO 45001:2018.

1.1.3 Novartisova strategija okoljske trajnosti

Okoljska odgovornost je osrednji del našega poslovanja in je skladna z Novartisovo vizijo osmišljati medicino za izboljšanje in podaljšanje življenja ljudi. Naša ambicija je biti katalizator pozitivnih sprememb in vodilni v okoljski traj-

nosti. Kot del Novartisa spodbujamo trajnostno poslovanje z lastnim delovanjem in prek naše vrednostne verige, pri čemer si zastavljamo ambiciozne cilje za zmanjšanje vplivov na podnebje, odpadke in vodo.

Novartisova prizadevanja

Sodelavci

S svojimi dejavnostmi spodbujamo sodelavce k okoljski trajnosti.

Uporabniki

Prizadevamo si razumeti, kako spreminjajoče se podnebje vpliva na zdravje ljudi. Svojim uporabnikom bomo ponujali okoljsko trajnostna zdravila.

Inovacije

Za okrepitev naše odzivnosti na prihodnje izzive bomo uporabljali orodja, ki temeljijo na podatkih in tehnologiji. Vsi novi izdelki bodo ustrezali načelom trajnostnega oblikovanja.

Planet

Zmanjšali bomo vpliv svojih dejanj na planet in vlagali v okoljske rešitve, ki ohranjajo biotsko raznovrstnost. Prek svoje vrednostne verige bomo koristili ekosistemom in planetarnemu zdravju.

Podnebje

Biti odporni proti energetskim in podnebnim spremembam

- Ogljična nevtrálnost vseh Novartisovih lokacij (GHG Scope 1 in 2)
- Okoljska merila v vseh pogodbah naših dobaviteljev

Voda

Zagotoviti zadostno in varno oskrbo z vodo, pri čemer povsod, kjer delujemo, nastopamo kot varuh voda

- Za polovico nižja poraba vode pri izvajanju naše dejavnosti
- Odpadne vode iz naše proizvodnje ne vplivajo na kakovost voda, kar velja tudi za dobavitelje

Krožno gospodarstvo

Zmanjšati odpadke in povečati učinkovitost rabe surovin

- Opustitev sekundarne in terciarne embalaže, ki vsebuje PVC
- Odstranjevanje odpadkov znižano za polovico

2025

2030

- Biti popolnoma ogljično nevtralni skozi celotno vrednostno verigo (GHG Scope 1, 2 in 3)

- Nevtrálnost na vseh področjih naših vplivov na vodo
- Izboljšujemo kakovost voda povsod, kjer delujemo

- Nevtrálnost na področju plastike

1.1.4 Cilji na področju zdravja, varnosti in okolja

Načrte, cilje in programe na področju zdravja, varnosti in okolja (ZVO) dosledno uresničujemo, jih pri tem posodablamo in izboljšujemo naše delovanje. To zagotavljamo z:

- vzpostavitev merljivih ciljev na vseh ravneh organizacije,
- izdelavo in dokumentiranjem akcijskih načrtov,
- vzdrževanjem ZVO-strategij in dolgoročnih planov,
- vključevanjem ciljev in akcijskih planov v proces poslovnega načrtovanja.

Kot del Novartisa stremimo predvsem k učinkoviti rabi naravnih virov in zmanjševanju podnebnih sprememb ter okoljskih vplivov svojih dejavnosti ter izdelkov v celotnem življenjskem ciklu. Pri tem si določamo ustrezne in konkretne cilje na področju varovanja okolja. Za njihovo doseganje imamo jasno opredeljene odgovornosti, pri čemer izhajamo iz zakonskih predpisov in korporacijskih usmeritev ter svoje zavezanosti integriteti in etičnim načelom.

Osnovo za določitev ciljev ZVO predstavljajo:

- politika ZVO,
- cilji in zahteve Novartisa,
- prepoznani pomembni vidiki ZVO po posameznih področjih,
- zakonske in druge zahteve in stališča zainteresiranih strank,
- finančne in tehnološke zmožnosti ter
- zahteve združenj.

Cilje potrjujejo direktor Razvoja NTO-lokacij, direktorji lokacij, vodja ZVO in predstavniki ZVO-lokacij. Opredeljeni so kot skupni ZVO-cilji in specifično po lokacijah. Ločimo cilje organizacije in osebne cilje vodij, pri čemer opredeljujemo posamezne nosilce, potrebna sredstva in roke. Njihovo uresničevanje ovrednotimo in obdobjno spremljamo na različnih ravneh organizacije ter polletno in letno v Lekovih pogovorih. Podatke za poročanje zbiramo in potrjujemo v Novartisovem sistemu DMS (Data Management System). Učinkovitost ravnanja z okoljem izboljšujemo z vključevanjem vseh zaposlenih v sistem skrbi za okolje (delovanje Green Teamov), z odprtim dialogom zagotavljamo informacije notranji in zunanji javnosti ter redno vrednotimo uspešnost delovanja sistema.

Ker se fizikalni procesi v proizvodnji farmacevtskih izdelkov (mletje, granuliranje, peletiranje, pakiranje idr.) na lokacijah v Ljubljani, na Prevaljah in deloma v Lendavi precej razlikujejo od bioloških in kemijskih procesov v proizvodnji učinkovin v Mengšu in deloma v Lendavi, se posledično razlikujejo tudi njihovi vplivi. To še posebej velja za področje okoljskih vplivov (odpadki, emisije v zrak in drugo).

Uresničevanje kratkoročnih Lekovih ciljev ZVO za 2020

Področje	Kazalnik	Cilj	Status 2020
Varnost in zdravje	Resne in smrtne poškodbe (SIF)	0	0
	Vodstveni varnostni obhodi na 200.000 delovnih ur	>15	Doseženo. >27
	Izpostavljenost zaposlenih kemikalijam in ostalim nevarnim snovem, ki presegajo dovoljene mejne vrednosti	0	Ni doseženo. 2
	Izdelava REEP-ocen (Risk-based exposure evaluation process – Postopek ocenjevanja, ki temelji na izpostavljenosti tveganjem)	100 %	Doseženo. 100 %
Okolje	Zmanjšanje rabe energije	≥ 8 % glede na leto 2019	Ni doseženo. Zmanjšanje za 1,23 %
	Zmanjšanje rabe vode	≥ 8 % glede na leto 2019	Doseženo. Zmanjšanje za 14 %
	Zmanjšanje odstranjevanja odpadkov	≥ 8 % glede na leto 2019	Ni doseženo. Povečanje za 6 %
Korektivni ukrepi	Izvršitev ukrepov na odstopne inšpekcij	100 %	Doseženo. 100 %
	Število zamujenih ukrepov na večje in kritične odstopne (CAPA)	0	Doseženo. 0

Lekovi cilji ZVO za leto 2021

Področje	Kazalnik	Cilj
Varnost in zdravje	Resne in smrtne poškodbe (SIF)	0
	Vodstveni varnostni obhodi na 200.000 delovnih ur	> 15
	Stopnja prijav skoraj dogodkov in »good catches«	NTO > 70 Globalni razvoj zdravil (GDD) > 10
	Povečanje števila prijavljenih potencialno resnih dogodkov (pSIF – Potential Serious Injuries and Fatalities)	> 50 %
Okolje	Zmanjšanje rabe energije	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2020 Prevalje ≥ 1 % glede na leto 2020 Lendava ≥ 2 % glede na leto 2020 Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 1 % glede na leto 2020 Trdni izdelki Ljubljana ≥ 5 % glede na leto 2020
	Zmanjšanje rabe vode	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2020 Prevalje ≥ 1 % glede na leto 2020 Lendava ≥ 2 % glede na leto 2020 Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 1 % glede na leto 2020 Trdni izdelki Ljubljana ≥ 5 % glede na leto 2020
	Zmanjšanje odstranjevanja odpadkov	Mengeš ≥ 4 % glede na leto 2020 Prevalje ≥ 1 % glede na leto 2020 Lendava ≥ 2 % glede na leto 2020 Aseptični izdelki Ljubljana ≥ 1 % glede na leto 2020 Trdni izdelki Ljubljana ≥ 5 % glede na leto 2020
	Število resnih okoljskih neskladnosti	0

1.1.5 Odziv na pandemijo covid-19

Podpora sodelavcem

- Ob pojavu pandemije smo za zaščito sodelavcev v proizvodnji in laboratorijih prilagodili delovne procese ter izvajali sprejete ukrepe za preprečevanje širjenja okužb, za preostale zaposlene smo uvedli delo od doma. Posebno pozornost smo namenili psihofizični dobrobiti zaposlenih, pa tudi zaposlenim staršem, s prilagajanjem urnikov, varstvom otrok in dodatnimi delovnimi dnevi plačane odsotnosti.
- Ponudili smo brezplačno cepljenje proti sezonski gripi več kot 1.000 sodelavcem in njihovim družinskim članom.
- Pri ureditvi bolj udobnega in prilagodljivega delovnega prostora smo zaposlenim pomagali z nasveti in priporočili o ergonomiji, računalniški opremljenosti in pisarniškem pohištvu. Zagotovili smo dodatne prenosnike in monitorje.

Podpora skupnosti

- Iz Novartisovega globalnega sklada smo ob začetku pandemije podarili sredstva v višini 500.000 ameriških dolarjev za pomoč pri obvladovanju pandemije Rdečemu križu Slovenije in Zvezi prijateljev mladine Slovenije.
- Za otroke iz socialno šibkejših družin smo osnovnim šolam v Lendavi, Mengšu, Ljubljani, Domžalah, na Prevaljah, v Naklem, Kranju, Kopru in Trebnjem podarili 182 računalnikov z vso potrebno programsko opremo za družine.
- Sodelavci so samoiniciativno organizirali izdelavo razkuževalnega sredstva, po katerem je bila potreba. Namenili smo ga 106 zdravstvenim domovom, bolnišnicam, domovom za starejše in lokalnim skupnostim po vsej Sloveniji. Skupaj smo podarili več kot 27.000 litrov razkužil.

Nemotena oskrba in dostopnost zdravil

- Za nemoteno proizvodnjo življenjsko pomembnih zdravil za bolnike v Sloveniji in po svetu smo zagnali sistem zagotavljanja neprekinjenega poslovanja (BCM) in Novartisov sistem ravnanja v izrednih razmerah (NEM).
- Novartis izdeluje 15 zdravil, ki zdravijo ključne simptome covid-19, in so državam z nizkimi ter srednjimi dohodki na voljo po neprofitnih cenah. Sandoz prav tako ohranja stabilne cene košarice osnovnih zdravil, ki bi lahko pomagala pri zdravljenju covid-19.
- Slovenskim zdravnikom in farmacevtom smo ponudili prvo Lekovo mobilno aplikacijo **MedLex** s priporočili, smernicami, algoritmi in odmernimi shemami, ki jih pogosto potrebujejo pri svojem delu. Digitalna zbirka medicinskih strokovnih informacij jim omogoča, da imajo ključne informacije hitro pri roki pri obravnavi in zdravljenju bolnikov.

Sodelovanje s partnerji

Sodelujemo z več zunanjimi deležniki, med njimi s pobudo za pospešen razvoj zdravil in diagnostike proti covid-19 (Therapeutics Accelerator) ter z usmerjenim partnerstvom covid-19, ki ga podpira pobuda za inovativna zdravila (Innovative Medicines Initiative).

Mladi talenti in vodstvo v neposrednem dialogu

Pobuda YAB je prejela priznanje zlata praksa 2020, ki nagrajuje inovativne in učinkovite kadrovske prakse v Sloveniji.

Svetovalni odbor mladih temelji na ustvarjalnosti, ki ne pozna hierarhije, in neposredno odraža Novartisovo kulturo opolnomočenja, vključenosti in raznolikosti ter oblikovanja agilnih timov.

Luka Ilić se že od nekdaj vključuje v teme, povezane z vodenjem in razvojem trajnosti, tako okoljske kot družbene. Mladega strokovnjaka, ki se sicer na rednem delovnem mestu posveča finančnemu poslovanju obrata v Švici, motivira doseganje sprememb z inovativnimi rešitvami,

ki izzivajo »status quo« in pozitivno vplivajo na podjetje ter družbo. S somišljeniki je ustanovil pobudo Svetovalni odbor mladih oz. »Young Advisory Board« (YAB). Povezuje mlade in ambiciozne zaposlene z najbolj izkušenimi in vodilnimi sodelavci ter je prva te vrste v Novartis.

Kaj je pobuda YAB in kako je do nje prišlo?

YAB predstavlja napredno miselnost in nov koncept sooblikovanja podjetja za prihodnost. Prispeva k sprejemanju strateških odločitev podjetja in grajenju zaupanja med mladimi talenti ter upravo družbe. Mladi so preko pogovora z vodstvom zgodaj vključeni v teme, s katerimi se soočajo najvišji vodje, v sprejemanje odločitev in spoznavanje vodenja. Ideja za pobudo YAB se nam je porodila v sproščenem pogovoru med člani Novartisove delegacije na eni od slovenskih poslovnih

Luka Ilić, BPA poslovni partner, ustanovitelj pobude YAB.

konferenc, kjer smo se srečali mladi, nadobudni zaposleni in bolj izkušeni sodelavci. V pogovoru smo ugotovili, da bi vsi veliko pridobili z bolj strukturirano izmenjavo mnenj. Moja vloga sta bila idejno vodenje in koordinacija pobude, ki pa brez odprtosti vodij in sodelavcev ne bi bila uspešno vpeljana. Trenutno pobuda poteka prek srečanj z Amitom Nastikom, članom Lekovega nadzornega sveta, in Robertom Ljolljem, predsednikom uprave.

Ali si izmenjujete izkušnje tudi s kolegi v Novartis? Kako lahko pobuda prispeva k uspešnosti podjetja in medgeneracijskemu sodelovanju?

Izkušnje z velikim veseljem izmenjujem s kolegi znotraj Novartisa in zunaj njega, saj je dobre prakse treba deliti in se učiti drug od drugega.

YAB predstavlja odlično medgeneracijsko soustvarjanje prihodnosti, povezuje izkušnje ter ambicije, mladost in modrost.

Na eni strani so mladi vodje prihodnosti, željni izzivov in polni zamisli. Na drugi je priložnost za izkušene vodje, da informacije o dogajanju znotraj podjetja pridobijo iz prve roke in neposredno izvedo, kako njihove odločitve vplivajo na zaposlene na različnih delovnih mestih. Hkrati spoznavajo zamisli, ki so »out of the box«, kar omogoča hitro in učinkovito inoviranje. Vsi sodelujoči ugotavljamo, da sta medsebojno sodelovanje

in učenje ključ do uspešnega odločanja ter prihodnosti podjetja.

Kako pri svojem delu uporabljate izkušnje, pridobljene znotraj YAB?

Člani se na srečanjih spoznavamo med seboj, kar ustvarja sinergije tudi v rednem delovnem procesu. Vsem vključenim pomaga pri spoznavanju drugih oddelkov in enot ter širšem razumevanju podjetja. Pri rednem delu nam to koristi, saj bolje razumemo vpliv odločitev na področje, ki ga pokrivamo.

Kakšni so bili pozitivni premiki, dosežki v okviru pobude? Kako vidite njeno prihodnost?

Obravnavali smo zelo raznolike teme, od aktualnih, kot so odgovor podjetja na covid-19 in nove oblike dela, do strateških, to je do pridobivanja talentov, dolgoročnega razvoja kompetenc in same dejavnosti podjetja.

Velik nabor idej je trenutno še v vpeljevanju, zagotovo pa smo velik premik naredili s pobudo »Energized for Life« in pri temah, povezanih z odpornostjo proti pandemiji.

Dosedanji odzivi sodelavcev so zelo dobri, saj preko članov skupine lahko izpostavijo pereče tematike in hkrati pridobijo informacije o podjetju iz prve roke. Želim si, da bi YAB vključili v naš razvoj človeških virov in omogočili vsem zaposlenim, da se nanj prijavijo. Za samo pobudo si želim, da bi doživela trajnostni napredek v Sloveniji in se nato razširila v Novartis.

»Zelena ekipa« za zelene rešitve

Ekipa Green Team je za sodelavce na lokaciji Mengeš v sodelovanju z lokalnim ponudnikom prehranskih storitev pripravila menije po vzoru zdrave planetarne prehrane.

Novartisovi pobudi Green Team se je pridružila skupina sodelavcev prostovoljcev na lokaciji Mengeš.

Petra Zalokar se s skrbjo za naravo oz. okolje srečuje že vrsto let. Je raziskovalna sodelavka in njeno delovno področje obsega predvsem delo v analitskem laboratoriju. Ker pa je po izobrazbi inženirka naravovarstva, v podjetju vseskozi išče načine, kako tematiko

okoljske trajnosti približati sodelavcem in jim predati vsaj del svoje ljubezni do narave. Tako se je pridružila Novartisovi globalni skupini, namenjeni trajnostnemu razvoju, ter v Mengšu ustanovila skupino prostovoljcev Green Team.

Kaj vam pomenita trajnostni razvoj in skrb za okolje?

Menim, da sta skrb za okolje in trajnostno delovanje prvi korak pri zavedanju neugodnih vplivov današnje družbe na naravo. Naš trenutni način življenja presega obnovitvene zmožnosti našega planeta, zato so za zmanjševanje našega ekološkega odtisa potrebni drastični ukrepi. Ne jutri, ne pojutrišnjem, ukrepati moramo danes! V nasprotnem primeru bomo lahko že čez nekaj let opazovali in koristili le še blede senco narave, kakršno poznamo danes. Zdrava narava je predpogoj za

Petra Zalokar, raziskovalna sodelavka v tehničnem razvoju Mengeš

naše zdravje, zato je skrb zanjo moje prvo vodilo pri vsakdanjih odločitvah.

Novartis želi biti na področju okoljske trajnosti pionir. Kaj je projekt Green Team in kako lahko prispeva k Novartisovim okoljskim smernicam?

Green Team je skupina prostovoljcev na lokaciji Mengeš, ki trenutno šteje nekaj več kot 10 aktivnih članov. Ustanovljena je bila na začetku leta 2020 po vzoru dobrih praks nekaterih Novartisovih lokacij. Vloga naše ekipe je predvsem povezovanje ljudi iz vseh vej organizacije, ki ob svojem delu in v vsakdanjem življenju v okoljski trajnosti prepoznavajo možnosti za napredek in spremembe ter si jih želijo.

K našim nalogam sodita tudi ozaveščanje sodelavcev o človekovem vplivu na okolje in opozarjanje, da se mora v življenjskem slogu družbe nujno nekaj spremeniti.

Green Team pomaga predvsem pri vključevanju sodelavcev v Novartisove pobude in predlaga nove, sveže zamisli.

Pomembno je še, da kot skupina omogoči vsakemu sodelavcu, da je njegov glas slišan in ima v velikem podjetju, kot je Novartis, lahko večjo težo.

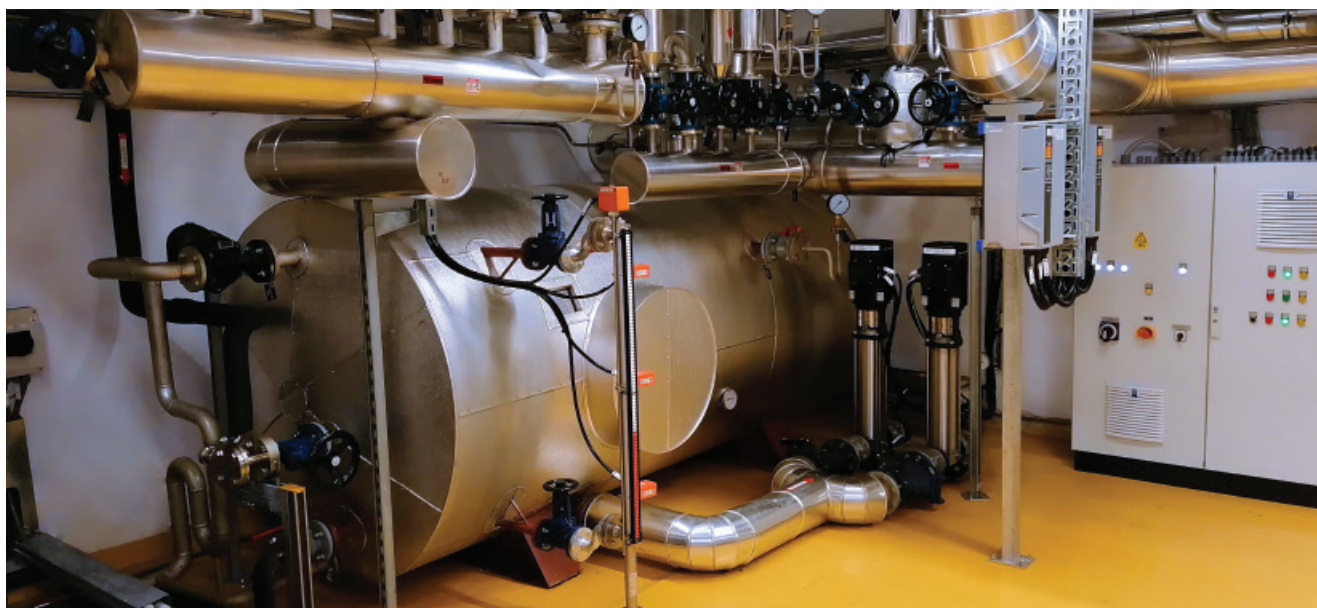
Kakšna je vloga Green Teama?

Naša naloga je prepoznati priložnosti za večjo okoljsko naravnost naše organizacije in poiskati načine, kako jih uresničiti. Pri tem tesno sodelujemo s službo za zdravje, varnost in okolje. Vse naše pobude temeljijo predvsem na spreminjanju delovanja in kulture podjetja ter so skladne z Novartisovimi smernicami in načeli. Lahko bi rekli, da v skupini Green Team spodbujamo podjetje k zastavljanju višjih ciljev okoljske trajnosti.

Kakšne projekte ste v okviru Green Teama že izvedli in kaj načrtujete? Kako jih sprejemajo sodelavci?

Trenutno se posvečamo predvsem prepoznavnosti in uveljavljanju ekipe ter spodbujanju zaposlenih, da se pridružijo. Med večje uspehe lahko štejemo sodelovanje pri projektu zelene certifikacije laboratorijev. Ta globalni projekt združuje 24 Novartisovih laboratorijev iz enajstih držav širom sveta. Uspešno smo izpeljali tudi projekt na dan Zemlje, ko smo za sodelavce na lokaciji Mengeš v sodelovanju z lokalnim ponudnikom prehranskih storitev pripravili menije po vzoru zdrave planetarne prehrane. Prijetno nas je presenetil pozitiven odziv zaposlenih na postrežene menije, kar nam je dalo zagon, da se bomo podobnih akcij lotevali pogosteje. V letu 2021 imamo več načrtov: od spodbujanja sodelavcev k trajnostni mobilnosti do zamenjave razsvetljave z učinkovitejšo svetlobno tehnologijo LED v dveh stavbah na lokaciji Mengeš. Ob tem bi si želeli povečati število prostovoljcev v skupini, kar bo prispevalo k raznolikosti in količini različnih idej. Prav tako pa je naša želja, da se Green Teami ustanovijo še na drugih slovenskih lokacijah in tako ustvarimo mrežo dobro povezanih ekip, ki se medsebojno spodbujajo ter si pomagajo pri uresničevanju zastavljenih ciljev.

Z inovativnim energetskim projektom za krožno gospodarstvo

Zbiralnik parnega kondenzata iz Novartisove proizvodnje trdnih in sterilnih izdelkov v Ljubljani. Kondenzat se s pomočjo črpalk vrača v toplotno omrežje Energetike Ljubljana.

Novartisova prizadevanja za energetske in podnebne spremembe spremljamo z novimi rešitvami za učinkovito rabo virov ter krožno gospodarstvo.

S tem namenom smo skupaj s partnerjem zasnovali in uspešno izvedli vračanje odvečnega parnega kondenzata, ki nastaja na lokaciji Ljubljana, podjetju Energetika Ljubljana.

Sodelavci v Tehničnih storitvah Ljubljana, ki jih vodi Jordan Mržljak, skrbijo za pripravo in distribucijo primarnih energentov, kot so para, toplotna energija, elektrika, plin ter voda.

Pri svojem delu so zavezani izboljšavam za zmanjšanje porabe energije in vode ter s tem posledično tudi toplogrednih plinov.

Kako se Novartisove usmeritve v energetske učinkovitost in ogljično nevtralnost odražajo pri vašem delu, kako vplivajo na izbor projektov in vpeljavo izboljšav na lokaciji Ljubljana?

Učinkovita raba energije je odgovornost in usmeritev vsakogar v naši ekipi, naša osnovna naloga pa nemoteno zagotavljanje energentov proizvodnji.

Jordan Mržljak, vodja Tehničnih storitev Ljubljana.

Vse prihranke rabe energije izmerimo in analiziramo v energetske nadzorno informacijskem sistemu ENIS (merjenje porabe energije). V zadnjih treh letih, ko je sicer proizvodnja naraščala, smo porabo energije na lokaciji znižali za okoli 3,5 %, vode pa za 15 %. Pobude in zamisli za projekte nastajajo pri vseh članih ekipe, ki so dnevno v stiku z našimi sistemi za pripravo in distribucijo energije. Predloge projektov najprej ovrednotimo stroškovno ter z vidika prihrankov energije ali vode, izberemo pa tiste, ki imajo najbolj ugoden vpliv na porabo energije in na okolje. Pri tem smo pozorni na finančno vzdržnost projekta in čim krajše vračilne dobe.

Kako ste s sodelavci prepoznali priložnost za prihranke pri nastajanju odvečne toplote na lokaciji Ljubljana?

Odvečno toploto oziroma parni kondenzat smo za gretje vode na lokaciji izkoriščali že v preteklosti, vendar je pri tem nismo izkoristili v celoti, del te toplote smo namreč zavržli, in to smo želeli izboljšati.

Kot najboljšo možnost smo pri iskanju rešitev za izkoriščanje odpadne toplote prepoznali javni toplovodni sistem.

Stopili smo v kontakt z Energetiko Ljubljana, našim dobaviteljem toplote na lokaciji, in začeli pogovore o izvedbi projekta vračanja odvečne toplote, pri čemer smo se povezali strokovnjaki v obeh podjetjih.

Kakšne rešitve so bile potrebne? Kdaj bo projekt rentabilen in kakšne prihranke ustvarja?

Uresničena rešitev je relativno preprosta in tudi rentabilnost projekta je ugodna, dosegli jo bomo že kratkoročno. Projekt se bo namreč izplačal že v dobrem letu dni. Seveda smo uvodoma opravili kemične analize samega kondenzata in ugotovili njegovo primernost za ponovno uporabo ter se glede celotnega projekta uskladili z našim dobaviteljem oziroma partnerjem. Kondenzat v osnovi zbiraemo v rezervoarju in s črpalko prečrpavamo v toplovodni sistem Energetike. Vračanje kondenzata je steklo v marcu 2020 in od tedaj smo v toplovodni sistem vrnili 2,8 GWh toplotne energije. S tem smo zaradi prihranka goriv znižali letne emisije CO₂ za približno 1.000 ton. S takšno količino toplote Energetika Ljubljana namreč lahko ogreje ali pripravi sanitarno toplo vodo za okoli 300 stanovanj, voda, ki smo jo prihranili, pa bi napolnila dobrih 20 olimpijskih bazenov.

Kje vidite največ izzivov in priložnosti pri svojem delu v prihodnje? Kakšno vlogo ima pri tem digitalizacija?

Izzivi ostajajo tudi v prihodnje nespremenjeni – naš cilj je zmanjšati porabo energije in ogljičnega odtisa z uvajanjem novih inovativnih energetskih projektov, ki nam bodo zagotovili prehod proti ogljični nevtralnosti. Tako že načrtujemo celovito prenovo naše glavne toplotne in parne postaje, izvedbo novega energetske bolj učinkovitega zajema zraka za klimatske sisteme na področju proizvodnje in postavitve sončnih kolektorjev za proizvodnjo električne energije na delu strehe proizvodnih objektov.

Digitalizacija naših procesov ima pri tem velik pomen, saj nam prinaša nove možnosti pri iskanju rešitev za energetske prihranke. Predvsem pa sta analiza izvedenih okoljskih projektov in doseženih prihrankov ključna za uresničevanje naše strategije okoljske trajnosti.

Krajšamo razdalje, izkoriščamo prostor, znižujemo emisije

Prvi električni dostavnik v hladni verigi v Sloveniji za distribucijo vzorcev med lokacijama Ljubljana in Mengeš.

S cestnim, ladijskim in letalskim transportom smo dostavili zdravila v več kot 120 držav na vseh kontinentih. Spremembe in nove oblike distribucije zato uvajamo tudi na področju logistike, pri čemer se povezujemo z dobavitelji.

Miha Egart, poslovni partner Strategije proizvodnih lokacij, je v 2020 vodil oddelek Logistika, ki je znotraj enote Oskrba odgovoren za skladiščenje, distribucijo ter transport končnih izdelkov iz Slovenije po vsem svetu.

S svojimi sodelavci so zavzeto iskali rešitve za zmanjšanje vpliva na okolje pri distribuciji. Tako so v distribucijo vzorcev med lokacijama Ljubljana in Mengeš uvedli tudi prvi električni dostavnik v hladni verigi v Sloveniji.

Logistične storitve za Novartis v Sloveniji izvajajo dobavitelji. Ali usmeritev v zmanjšanje posrednih toplogrednih izpustov vpliva na njihov izbor in medsebojno sodelovanje?

Vsekakor. Prav zaradi naših usmeritev v zniževanje emisij zahtevamo v vseh razpisih za storitve v cestnem prometu uporabo tovornjakov, ki izpolnjujejo najnovejše ekološke standarde glede izpustov škodljivih plinov. Pri ladijskem in tudi letalskem prevozu, na primer, iščemo skupaj z dobavitelji najkrajše

Miha Egart, poslovni partner Strategije proizvodnih lokacij

poti s čim manj vmesnimi postanki, saj vsak postanek občutno poveča porabo goriva. Medsebojno sodelujemo tudi pri vpeljavi novih distribucijskih modelov preko t. i. »hubov« (vozlišč), ki v določenih primerih omogočajo krajše transportne razdalje in boljšo izkoriščenost zmogljivosti.

Kako pa si neposredno prizadevate za to, da bi zmanjšali vpliv transporta na okolje?

Pri distribuciji čezmorskih pošilk poskušamo še povečati razmerje med letalskim in ladijskim transportom v korist ladijskega prometa, ki ima nižji emisijski faktor kot ostale vrste transporta. Tako se je delež ladijskega prometa s 76 % v letu 2019 povzpел na 81 % v letu 2020.

Za učinkovito distribucijo je zelo pomembno, kako dobro izkoristimo razpoložljivi prostor v vozilih. To odražamo s t. i. »load factor« kazalnikom, ki meri število palet, odpremljenih s posameznim kontejnerjem ali tovorjakom.

Dosegamo 90-odstotno izkoriščenost, kar je izredno dober rezultat in ga v veliki meri lahko pripišemo znanju ter zavzetosti naših sodelavcev iz Logistike.

Uvedli ste tudi prvi električni dostavnik v hladni verigi v Sloveniji. Zakaj ste se za to odločili in kako ste z novostjo zadovoljni?

Že na začetku leta 2020 smo se v Oskrbi še pod vodstvom tedanje direktorice Jele Zdolšek ukvarjali z zamislijo, kako lahko Novartis v Sloveniji, kot odgovorno, trajnostno naravnano podjetje, orje ledino na tem področju. Z dobavitelji smo tako začeli pogovore, kako nam lahko kot naši tehnološki partnerji pri tem pomagajo. Sočasno je podobna pobuda stekla tudi na ravni Novartisove globalne Logistike. Za uvedbo električnega dostavnika je bilo treba pridobiti veliko soglasij. Ključni dejavnik pa je bil, da nam je bil naš dobavitelj, podjetje Prigo, sposoben ponuditi vozilo v zelo kratkem času.

Izpostavil bi, da so prav vsi vpleteni v Novartisu, vključno s predsednikom Novartisa v Sloveniji, Robertom Ljoljem, pokazali naklonjenost pobudi in zavzetost za njeno izpeljavo.

Po pridobljenih odobritvah nam je tako uspelo električni dostavnik vpeljati v zelo kratkem času. Za zdaj smo z njim zelo zadovoljni.

Nadomestil je vozilo na fosilni pogon in bo letno prihranil osem ton izpustov ogljikovega dioksida, kar je enako 400 novo zasajenim drevesom.

1.2 O nas⁸

Lek farmacevtska družba d.d. (v nadaljevanju družba Lek ali Lek) je delniška družba v 100-odstotni lasti družbe Novartis Pharma AG. Njena temeljna dejavnost je proizvodnja farmacevtskih preparatov (C21.200).

Lek je imel 31. 12. 2020 100-odstotni lastniški delež v družbi Sandoz farmacevtska družba d.d. in 74,5-odstotni lastniški delež v družbi Čistilna naprava Lendava d.o.o. Med letom ni bilo sprememb v velikosti, sestavi oziroma lastništvu družbe Lek, prav tako družba ni izvajala združevalnih aktivnosti ali skupnih vlaganj.

Poslanstvo

Na novo osmisлити medicino za izboljšanje in podaljševanje življenja ljudi.

Vizija

Postati najbolj cenjeno in zaupanja vredno podjetje na svetu.

Vrednote

Navdihujoči
Vedoželjni
Opolnomočeni
Integriteta

⁸ GRI GS 102-5

Naše vrednote in vedenja

Novartisova strategija družbene odgovornosti

Družbena odgovornost je neločljivi del naše poslovne strategije in jo uresničujemo celostno v povezavi z vsemi poslovnimi dejavnostmi in funkcijami ter našimi deležniki. Kot del Novartisa sledimo njegovim štirim ključnim stebrom strategije družbene odgovornosti, ki je bila v letu 2020 posodobljena. Obsega pa visoke etične standarde, oblikovanje cen in dostopnost zdravljenja, reševanje svetovnih zdravstvenih izzivov ter odgovorno državljanstvo, h kateremu sodita tudi skrb za sodelavce in okolje.

Visoki etični standardi

Graditi trdno dolgoročno zaupanje strank, bolnikov, sodelavcev in družbe je temelj našega dolgoročnega uspeha. Deležniki ne pričakujejo le, da izpolnujemo zakonsko zahtevano, temveč pričakujejo naše ravnanje po visokih etičnih standardih povsod, kjer delujemo, ter našo odgovornost do ljudi in okolja. Naš cilj je spodbuditi osebno odgovornost za vedenje sodelavcev. Poleg tega se močno zavzemamo za spoštovanje človekovih pravic in obvladovanje tveganj, tudi v svoji dobavni verigi.

Oblikovanje cen in večja dostopnost zdravljenja

Izboljšanje dostopnosti zdravljenja ostaja ena največjih zdravstvenih potreb po vsem svetu. Z našo osnovno dejavnostjo – odkrivanjem, razvojem in trženjem inovativnih zdravil – prispevamo k preprečevanju in zdravljenju bolezni ter izboljšanju kakovost življenja ljudi po vsem svetu. Novartisova načela dostopnosti se osredotočajo na tri področja: upoštevati potrebe bolnikov pri raziskavah in razvoju, omogočiti cenovno dostopna zdravila ter podpirati kakovostno oskrbo bolnikov s tesnim sodelovanjem z vladnimi in nevladnimi organizacijami in drugimi partnerji na področju zdravstva.

Reševanje globalnih zdravstvenih izzivov

S svojim strokovnim znanjem in organizacijskimi sposobnostmi prispevamo k reševanju osrednjih nerešenih svetovnih zdravstvenih izzivov. Novartis je sprejel celovit pristop k odpravljanju ali obvladovanju nekaterih bolezni, pri katerih ni tržnega interesa in je malo naložb v raziskave

in razvoj. Prav tako se ciljno usmerja k doseganju večjega števila bolnikov ter povečanju dostopnosti do celotnega portfelja zdravil, še posebej v prebivalstvu in državah z nižjimi prihodki.

Odgovoren državljan

Zavzemamo se za pozitivno in konstruktivno vlogo v družbi ter se osredotočamo na gradnjo podjetja, na katero so lahko naši pacienti, stranke, sodelavci, delničarji in partnerji ponosni.

- **Zdravje in varnost naših bolnikov:** pri odkrivanju in razvoju prebojnih načinov zdravljenja je naša glavna skrb zaščititi varnost in dobro počutje vseh, ki uporabljajo naša zdravila.
- **Zaposleni:** ustvarjamo organizacijo, kjer so naši sodelavci opolnomočeni in lahko v celoti uporabijo svoj talent in energijo ter skrbimo za njihovo zdravje in varnost.
- **Prostovoljstvo:** sodelavce spodbujamo, da sodelujejo in se vključujejo v prostovoljne aktivnosti, tudi z vsakoletno globalno pobudo Dan sodelovanja z lokalno skupnostjo.
- **Okoljska trajnost:** naša ambicija je biti vodilni na področju okoljske trajnosti in biti katalizator pozitivnih sprememb skozi naše poslovanje ter tudi poslovanje naših dobaviteljev.

1.2.1 Ključni kupci in trgi⁹

Najpomembnejši kupci naših izdelkov in učinkovin so, skladno z organiziranostjo in strateškimi usmeritvami, družbe v skupini Sandoz oz. Novartis. V neto prodaji družbe so trije največji kupci v letu 2020 dosegli 71-, 9- in 5-odstotni delež.

Lek prodaja lastne izdelke in izdelke drugih Sandozovih ter Novartisovih družb. Največ, kar 96 % izdelkov smo prodali neposredno na zunanjih trgih (zahodna Evropa, Rusija, Kanada in ZDA), v Sloveniji pa 4 %. Pretežni del prodaje (83 %, kar je nekoliko manj kot leto prej) smo ustvarili s farmacevtskimi izdelki. Preostali del prodaje v višini 17 % predstavljajo učinkovine in biofarmacevtski izdelki.

Na slovenskem farmacevtskem trgu ostaja Novartis z vsemi svojimi divizijami z 12,5-odstotnim tržnim deležem vodilni ponudnik zdravil. Naši ključni kupci so trgovci z zdravili na debelo, trije največji imajo 74-odstotni prodajni delež. Lek je na trgu zdravil brez recepta na prvem mestu, pri prodaji generičnih zdravil drugi, pri prodaji podobnih bioloških zdravil pa največji ponudnik. Vrednost celotnega slovenskega farmacevtskega trga zdravil je v letu 2020 znašala 837 milijonov evrov, pri čemer je Lek s 6-odstotnim tržnim deležem in vrednostjo 50,2 milijona evrov tretje največje farmacevtsko podjetje. Slovenski generični trg je dosegel 182 milijonov evrov, Lek pa 27,6-odstotni tržni delež.

Na trgu podobnih bioloških zdravil v vrednosti 11,7 milijona evrov je Lekov delež 42,4-odstotni. Na trgu zdravil brez recepta (vrednost 101 milijon evrov) smo zabeležili 3,1-odstotno rast.

1.2.2 Glavne skupine izdelkov in pomembnejše blagovne znamke¹⁰

Razvijamo, izdelujemo in tržimo učinkovita, varna ter kakovostna zdravila. Naše ključne terapevtske skupine zdravil so:

- zdravila za bolezni srčno-žilnega sistema,
- antiinfektivna zdravila,
- zdravila za zdravljenje bolezni gastrointestinalnega trakta,
- zdravila za zdravljenje urogenitalnega trakta,
- podobna biološka zdravila za zdravljenje motenj rasti, nevtropenije, revmatoidnega artritisa, psoriaze in anemije, povezane s kronično ledvično odpovedjo,
- zdravila za zdravljenje in preprečevanje pomanjkanja železa ter zdravljenje slabokrvnosti,
- onkološka zdravila,
- druga zdravila na recept, ki se izdajajo v lekarnah in pokrivajo širok spekter terapevtskih skupin zdravil za zdravljenje različnih bolezni, ter
- zdravila za samozdravljenje.

V letu 2020 so bili med Lekovimi najbolj prodajanimi zdravili na recept na slovenskem trgu Amoksiklav (amoksisicilin s klavulansko kislino), Iroprem (zdravilo s trivalentnim železom) in Coupet (rosuvastatin). Najbolje prodajano podobno biološko zdravilo je bilo Rixathon (rituksimab), bolnikom v Sloveniji pa je na voljo tudi novo podobno biološko zdravilo Erelzi (etanercept).

Med zdravili brez recepta smo največjo prodajo dosegli z Lekadolom, Lekadolom plus C, Linexom, Operilom in Fluimukanom. Ponudili smo novo protibolečinsko zdravilo Lekofusin.

⁹ GRI GS 102-6

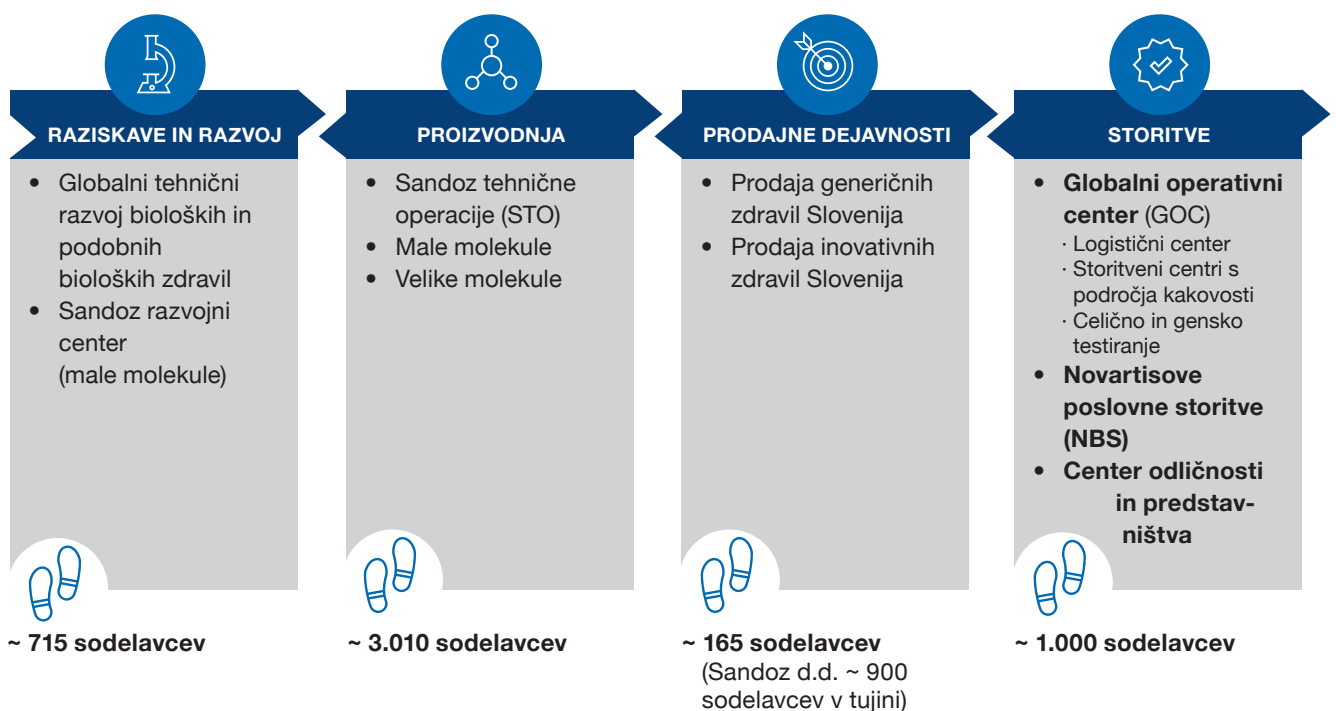
¹⁰ GRI GS 102-2

1.2.3 Razvojne in proizvodne lokacije in procesi¹¹

Novartis – največji ponudnik zdravil slovenskim bolnikom

Novartis v Sloveniji – področja delovanja

¹¹ GRI GS 102-4, 102-10

Razvoj NTO lokacij in Inženiring v Sloveniji

Globalna vpetost in vloga naših strokovnih timov sta še večja.

Razvoj NTO lokacij in Inženiring je lokalna organizacijska struktura, ki skrbi za učinkovito izvedbo inženirskih in ZVO dejavnosti za naše proizvodne enote. Ob operativnih nalogah je odgovorna za izvedbo razvojnih načrtov posameznih lokacij kot tudi za njihov strateški razvoj v prihodnjih letih.

Razvoj NTO lokacij združuje vse enote **Proizvodnih inženiringov** in naslednje:

- **Centralne funkcijske enote:**
 - **Projektno vodenje:** vodi investicijske projekte, večje nadgradnje, predelave, posodobitve opreme in sistemov.
 - **Avtomatizacija:** skrbi za digitalizacijo in avtomatizacijo sistemov in delov v proizvodnji.
 - **Tehnične storitve:** zagotavlja delovanje proizvodne opreme. Zadolžena je za infrastrukturo in energetske medije za proizvodnjo farmacevtskih izdelkov.
 - **Vzdrževanje:** načrtuje vzdrževanje proizvodne opreme na krovni ravni in s tem zagotavlja njeno zanesljivost in visoke standarde delovanja.
- **ZVO enota:** strokovni tim, ki skrbi za vsa področja zdravja, varnosti in okolja.

»Z zadnjimi organizacijskimi spremembami v Novartis in z vzpostavitvijo Globalnega operativnega centra za tehnične operacije v Sloveniji se je vloga naših strokovnjakov močno povečala, saj so timi v Sloveniji poleg operativnih nalog pridobili bistveno pomembnejšo vlogo pri izoblikovanju strategij. Za našo uspešnost so ključni odlični sodelavci in kultura odprtosti, podpore ter možnosti razvoja in dokazovanja. Smo mlada organizacija in zavedamo se, da so vlaganja v naše sodelavce ter spodbujanje njihove vedoželjnosti in proaktivnosti naša prednostna naloga. S takim načinom delovanja sočasno uresničujemo tudi vse tehnične cilje.«
Matej Ambrož, vodja Razvoja NTO lokacij in Inženiring v Sloveniji.

»Med prednostnimi nalogami v inženirski dejavnosti, ki sodi v Razvoj NTO lokacij, je udejanje okoljske trajnosti. Pripravili smo več za nas razvojno prelomnih projektov, za katere pridobivamo notranja soglasja. Ti projekti nam bodo omogočili, da izpolnimo Novartisove cilje, zastavljene za doseganje vodne in ogljične nevtralnosti. Ob tem zelo dejavno upravljamo z energijo in veliko vlagamo v energetske učinkovitost proizvodne opreme. Imamo izvrstno ekipo, znanje in ideje, sodelujemo tudi z vrhunskimi inovativnimi slovenskimi podjetji na tem področju.«
Robert Hribar, vodja Inženiringa za Slovenijo.

»Večino aktivnosti smo v letu 2020 usmerili v varnostne in druge ukrepe, s katerimi smo uspešno obvladovali epidemijo in ob tem z našimi strokovnimi ekipami za zdravje, varnost in okolje ves čas zagotavljali skladnost poslovanja. V letu 2021 se bomo osredotočili na izboljševanje varnostne kulture in obvladovanje aktivnosti s povečanim tveganjem. Na okoljskem področju bomo v sodelovanju s Tehničnimi storitvami podprli uvajanje programov, ki uresničujejo Novartisovo trajnostno strategijo. V enotnem pristopu in vpeljavi novih tehnoloških rešitev vidimo veliko priložnosti tako za dvig varnostne kulture kot tudi za bolj poenostavljeno in standardizirano upravljanje procesov na vseh ZVO področjih.«
Eva Podgoršek, vodja enote ZVO.

1.2.3.1 Lokacija Ljubljana

Na lokaciji Ljubljana sta sedež družbe Lek in poslovno središče, kjer potekajo nekatere poslovne storitve ter korporativne funkcije za širšo skupino ali celotno regijo srednje in vzhodne Evrope. Med njimi so regulatorne zadeve, nabava, pravne zadeve, oskrba, korporativno komuniciranje, prodajne dejavnosti za Novartisovo Farmaceutiko in Onkologijo ter druga.

Na lokaciji delujeta tudi vodilni in največji Sandozov razvojni center ter eden največjih Novartisovih proizvodnih obratov. Proizvodnja poteka v dveh organizacijskih enotah: Trdni izdelki in Aseptični izdelki.

Trdni izdelki

V Trdnih izdelkih proizvajamo trdne farmacevtske oblike za peroralno uporabo v oblikah granul, tablet, dražejev, filmsko obloženih tablet, mikropellet za oralne suspenzije ter kapsul z granulati in peletami s prirejenim sproščanjem. Končne farmacevtske izdelke pakiramo v pretisne omote, platenke, stekleničke in vrečke.

V letu 2020 smo kljub zahtevnim pogojem nemoteno oskrbovali kupce in bolnike ter ponovno proizvedli rekordne količine. Proizvedli smo 9,7 milijarde tablet in kapsul ter 124 ton granulata in 11 ton mikropellet.

Daniela Zaccara, direktorica Trdnih izdelkov Ljubljana

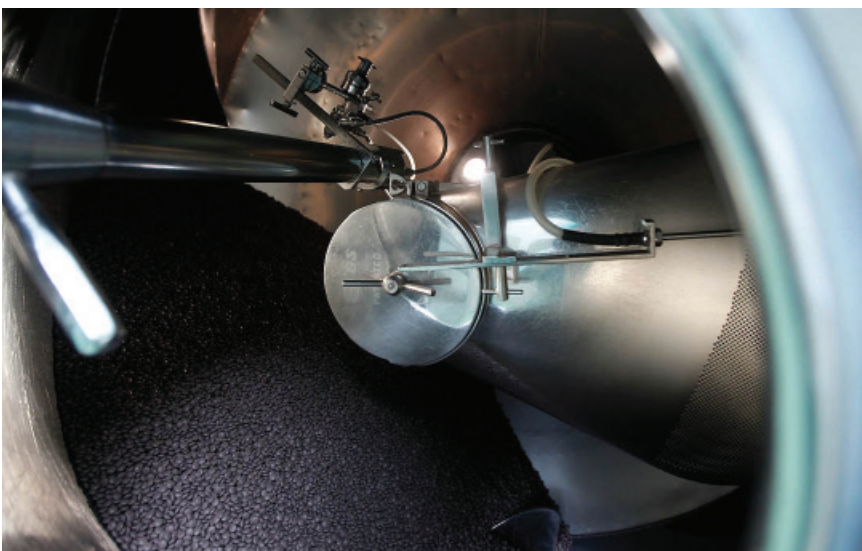
Zapakirali smo 125 milijonov končnih izdelkov s 331 milijoni primarno pakiranih enot (pretisni omoti, stekleničke, platenke, vrečke).

Z reorganizacijo tehničnih dejavnosti smo postali pomembna lokacija v platformi Male molekule. Uspešno smo uresničevali strategijo preoblikovanja lokacije iz proizvodnje pretežno generičnih zdravil v proizvodnjo inovativnih zdravil. Tako smo število zapakiranih izdelkov inovativnih zdravil glede na leto 2019 povečali kar za 36 %. Med pomembnimi mejniki je začetek pakiranja enega izmed najpomembnejših Novartisovih inovativnih izdelkov za zdravljenje srčnega popuščanja za ameriški trg.

V prihodnje bomo količino zapakiranih izdelkov še povečevali, zato načrtujemo povečanje zmogljivosti pakiranja v platenke ter vzpostavitev linije za pakiranje izdelkov za japonski trg. Začeli smo vpeljavo številnih novih inovativnih izdelkov v proizvodnjo in pakiranje. Čeprav se portfelj inovativnih zdravil povečuje, ostajajo generična zdravila pomemben del naše proizvodnje. Nekaj pomembnih lansiranj novih izdelkov je potekalo tudi na področju generičnih zdravil.

Leto je bilo rekordno tudi z vidika naložb v novo opremo. Dokončali smo naložbo za proizvodnjo enega najbolj pomembnih Novartisovih izdelkov za zdravljenje srčnega popuščanja. Po pomenu izstopa tudi naložba v tehnologijo za ekstruzijo s talino in v prvo linijo za neprekinjeno proizvodnjo v tehničnih operacijah za izdelavo obloženih tablet iz prahu z visoko stopnjo avtomatizacije in nadzora procesa ter okoljsko naprednimi rešitvami.

Tik pred razglasitvijo prvega vala epidemije smo uspešno prestali inšpekcijski nadzor s strani JAZMP. Več presoj kupcev je uspešno potekalo na daljavo. Ponovno smo certificirali standard NOSSCE (Novartis Operational Standard for Supply Chain Excellence) in še izboljšali oskrbo kupcev.

Oblaganje tablet v Trdnih izdelkih Ljubljana

Tjaša Bantan Polak, direktorica Aseptičnih izdelkov Ljubljana

Aseptični izdelki Ljubljana

V Aseptičnih izdelkih Ljubljana smo uresničili številne projekte za izboljšanje naše oskrbovalne verige in dosegli odlične rezultate pri oskrbi kupcev z optimizacijo procesov ter stabilno proizvodnjo vseh farmacevtskih oblik.

Pri proizvodnji vialnih izdelkov smo v vseh segmentih za kar 50 % presegli količine, proizvedene v letu 2019. Z inovativnimi rešitvami smo ponovno izboljšali produktivnost in zadostili vsem potrebam trga ter tako omogočili dostop do zdravil vsem našim bolnikom po vsem svetu. Nekoliko se je zmanjšal obseg proizvodnje ampul, proizvodnja nazalnih sprejev pa je postala na podobni ravni kot leta 2019.

Matjaž Tršek, direktor Razvojnega centra Slovenija

Uspešno smo v proizvodnjo uvajali tudi nove izdelke, pri čemer smo bili usmerjeni v razvoj novih bioloških zdravil in zahtevnih generičnih sterilnih izdelkov. Zaključili smo zahteven tehnološki prenos novega sterilnega izdelka iz Razvojnega centra Ljubljana ter številne optimizacijske projekte v obstoječem portfelju izdelkov.

Uspešno smo zaključili inšpekcijske preglede in presoje ter s tem ponovno potrdili visoko raven sistema kakovosti in timskega dela. Za izboljšanje učinkovitosti in poslovanja smo reorganizirali nekatere oddelke.

Razvojni center Slovenija

V Razvojnem centru Slovenija, specializiranem za razvoj tehnološko zah-

Vesna Kapelj, direktorica Farmacevtskih učinkovin Mengeš

tevnih izdelkov, poteka polovica vseh globalnih razvojnih projektov družbe Sandoz. Na lokacijah v Ljubljani in Mengšu, kjer deluje, je zaposlenih 360 strokovnjakov, predvsem farmacevtov in kemikov, okoli tretjina je doktorjev znanosti.

Ob koncu leta je v njem potekalo več kot 200 razvojnih projektov za farmacevtske izdelke in učinkovine. 25-odstotno rast razvojnega portfelja smo dosegli z nenehnim razvojem znanja, uvajanjem novih tehnologij in tehnoloških platform, digitalizacijo in agilnim načinom dela. Za naložbe v tri ključne stebre, laboratorije in laboratorijsko opremo, digitalizacijo ter kadre in razvoj znanj smo namenili več kot sedem milijonov ameriških dolarjev. Zaključili smo več kot 20 pobud s področij operativne odličnosti in digitalizacije z ocenjenim prihrankom več kot tri milijone ameriških dolarjev.

Pandemija covid-19 je vplivala na naš način dela. Veliko pozornosti smo posvetili našim sodelavcem, ohranjanju in spodbujanju timskega sodelovanja, povezanosti ter učenja na daljavo. Izvedli smo več kot 90 ur virtualnih izobraževanj. Soustvarjali smo različne dogodke, interne in eksterne, ki so prispevali h krepitvi inovacijske kulture, prepoznavnosti našega podjetja ter dobremu počutju sodelavcev.

Aseptični izdelki Ljubljana

Polonca Kuhar, direktorica Bioloških učinkovin Mengeš

Špela Jalen, direktorica Razvoja bioloških zdravil Mengeš

1.2.3.2 Lokacija Mengeš

Farmacevtske učinkovine Mengeš

V Farmacevtskih učinkovinah Mengeš proizvajamo visokokakovostne in tehnološko zahtevne učinkovine za raznolika terapevtska področja. Uporabljajo jih pri zdravljenju sekundarne progresivne multiple skleroze, KOPB (kronične obstruktivne pljučne bolezni), raka dojke, Cushingovi bolezni, pri preprečevanju zavrnitve organov po presaditvah, v onkologiji, pri zdravljenju slabokrvnosti zaradi pomanjkanja železa, za zdravljenje akutnih manij, depresij in bipolarni motnje, za zniževanje ravni holesterola v krvi in preprečevanje srčnega infarkta ter možganske kapi. Prav tako se uporabljajo pri zdravljenju povišanega

tveganja srčnega infarkta ter zdravljenju dermatitisa.

Naš cilj je, da Farmacevtske učinkovine Mengeš v letu 2021 postanejo vodilna lokacija za lansiranje novih inovativnih učinkovin ter hkrati konkurenčen dobavitelj inovativnih in kompleksnih generičnih učinkovin. S prenosom novih učinkovin na lokacijo izboljšujemo zasedenost in stroškovno učinkovitost naših zmogljivosti.

Biološke učinkovine Mengeš

Smo industrijski center za sodobno biotehnologijo, kjer proizvajamo učinkovine za biološka in podobna biološka zdravila. V letu 2020 sta učinkovini eritropoetin in pegfilgrastim uspešno prešli v komercialno proizvodnjo, prav tako smo skladno z načrti

zaključili prenos in validacijsko kampanjo denosumaba.

Izdelali smo tudi prve klinične serije dveh originatorskih bioloških zdravil in začeli uresničevati dodatno širitev proizvodnih kapacitet v novem obratu, ki nam bo prinesel podvojitev kapacitet.

V 2020 smo začeli projekt Manufacturing Execution System (MES), ki nam bo omogočal še višjo avtomatizacijo proizvodnje ter prehod na elektronska proizvodna poročila. Uspešno smo zaključili NOSSCE re-certifikacijo, kar je potrditev naše odličnosti v obvladovanju procesov. V septembru 2020 smo z odličnim rezultatom zaključili redno JAZMP inšpekcijo in certifikacijo novega obrata. Pomembna pridobitev je tudi nova poslovna zgradba, ki je zgrajena skladno z Novartisovimi prizadevanji za stalno izboljševanje delovnega okolja, ki nudi zaposlenim sodobne delovne pogoje.

Razvoj bioloških zdravil Mengeš

Kljub spremenjenemu načinu dela smo bili v letu 2020 zelo uspešni na vseh področjih našega delovanja. Z novimi, najsodobnejšimi laboratoriji in krepitevjo delovanja na področju inovacij, podatkovne znanosti, digitalizacije in avtomatizacij smo povečali razvojne zmogljivosti ter ucvrstili svojo vlogo Novartisovega razvojnega centra za razvoj inovativnih bioloških in podobnih bioloških zdravil.

Z novimi laboratoriji, še bolj prijazni mi okolju in uporabnikom ter energetsko učinkovitejšimi, uvajamo številne prednosti v razvojne procese, sledimo sodobnim trendom, krajšim razvojnim časovnicam in zagotavljanju kakovosti. Vrhunsko znanje, ki je odraz naše kulture inovativnosti, vedoželjnosti in sodelovanja, je na zelo visoki ravni, kar so ponovno potrdili mednarodno prepoznani projekti ter nagrade za znanstvene dosežke naših sodelavcev.

Biološke učinkovine Mengeš

Roman Burja, direktor Antiinfektivov Prevalje

Gizela Štampar, direktorica Antiinfektivov Lendava

Dr. Simon Rečnik, direktor Trdnih izdelkov Lendava

1.2.3.3 Lokacija Prevalje

Na Prevaljah, kjer proizvajamo široko-spektralni antibiotik Amoksiklav in ga prodajamo na več kot 75 najzahtevnejših svetovnih trgov, smo velik pomen namenili zagotavljanju nemojene oskrbe bolnikov s kakovostnimi, učinkoviti, varnimi in dostopnimi zdravili.

Obseg proizvodnje smo usklajevali z gibanjem povpraševanja in z dodatnimi izmenami zagotovili izvedbo povečanih naročil iz Rusije. Skupno smo proizvedli 504 milijone tablet, od tega okoli 40 % za ruski trg, ter 9,4 milijona kosov peroralnih suspenzij, 47,2 milijona pakiranj naših izdelkov in 318 ton mešanic.

Številne presoje naših kupcev so potrdile, da zagotavljamo najvišje standarde kakovosti in proizvodnjo varnih, učinkovitih ter kakovostnih zdravil. Še posebej smo lahko ponosni, da znižujemo delež ponavljajočih se odstopov in izboljšujemo kazalnik deleža serij brez odstopov.

V okviru preoblikovanja Novartisovih tehničnih operacij načrtujemo postopno prenehanje proizvodnje na lokaciji Prevalje, ki naj bi bilo predvidoma zaključeno do konca prvega četrtertletja 2022. V sklopu preoblikovanja smo sodelovali pri prenosu naših izdelkov v Lendavo in Kundl. Uspešno je bilo izvedenih tudi več kot 60 prehodov zaposlenih v Globalni operativni center oziroma na druge lokacije v Sloveniji.

1.2.3.4 Lokacija Lendava

Antiinfektivi Lendava

V Antiinfektivih Lendava smo nadaljevali proizvodnjo dveh aktivnih učinkovin, kalijevega klavulanata – vodilnega proizvoda lokacije – in gentamicin sulfata, ki ga proizvajamo v manjših količinah. Oba proizvodna procesa potekata na podlagi klasične biotehnologije, ki je plod lastnega znanja. Leto je bilo zahtevno, saj je v spremenjenih pogojih proizvodnja našega glavnega izdelka kalijevega klavulanata potekala v polni zmogljivosti. Največji dosežek je bila izvedba vseh registracijskih serij za proizvodnjo mešanic kalijevega klavulanata, ki bo uvedena v letu 2021 in predstavlja

Lokacija Prevalje

nov izdelek, za katerega pričakujemo, da bo prispeval k rasti enote tudi v prihodnje.

Uresničevali smo trajnostno usmeritev poslovanja in izboljšali rezultate polkontinuiranega fermentacijskega postopka, ki ob povečanju proizvodnih zmogljivosti omogoča prihranke materialov in energije. Uspešno smo zagnali novo linijo za sušenje in pakiranje vmesnega produkta, DIPEDAKlavulanata, za proizvodnjo pod strogo nadzorovanimi pogoji.

Začeli smo uvajati postopek izolacije kalijevega klavulanata brez sušenja in pakiranja vmesnega produkta, s katerim bomo izboljšali pretočni čas proizvodnje, zmanjšali varnostno tveganje in prihranili materiale. Med rednim letnim remontom smo ob remontnih delih uspešno nadgradili sežigalnico in izpeljali nekaj manjših projektov.

Ponovno smo potrdili visoko raven kakovosti in dobrih praks, saj smo pri vseh kazalnikih dosegli ali presegli pričakovane cilje. Večino inšpekcijskih pregledov in presoj smo zaradi epidemije izvedli virtualno, kar je bilo še zahtevnejše. Tudi na področju varovanja zdravja in okolja smo dosegli zastavljene cilje, povečali varnost procesov ter varnostno kulturo zaposlenih.

Trdni izdelki Lendava

V enoti Trdni izdelki Lendava, ki je postala del platforme NTO Majhne molekule, smo se agilno odzvali na izzive pandemije covid-19 in v celoti dosegli zastavljene cilje. Lokacija je ključnega pomena za NTO, saj je največji obrat za pakiranje trdnih farmacevtskih izdelkov z več kot 4.000 šiframi končnih izdelkov. Za bolnike po vsem svetu smo v letu 2020 zapakirali skoraj 7 milijard tablet ali kapsul.

Proizvodna lokacija je začela izvajati ali že izvaja več pomembnih inovacijskih pobud za avtomatizacijo, digitalizacijo in inovativno pakiranje, s katerimi bo v naslednjih letih izpolnila povečana pričakovanja glede naše konkurenčnosti ter operativne odličnosti. Osredotočili smo se na naložbo v novo avtomatizirano visokotehnološko linijo za integrirano blistranje, vrečkanje in pakiranje, ki bo pomembno dvignila konkurenčnost enega od ključnih zdravil po presaditvi organov.

V teku so tudi projekti za avtomatizirano pakiranje, t. i. »multipack« pakiranj, in zamenjavo knjižic s 3-krat predhodno zloženimi navodili. Med drugimi inovacijskimi poudarki so inovativni 3D-tiskani polobrazni respiratorji, ki so bili zasnovani in preizkušeni kot izvedljivi prototipi v času krize oskrbe z osebno zaščitno opremo. 3D-tiskanje

je prineslo velik prihranek pri stroških vzdrževanja in številne koristi.

Kot največji pakirni center v NTO in dobavitelj zdravil smo v Lendavi močno pripomogli k zmanjšanju pomanjkanja zalog končnih izdelkov. Prispevali smo več kot polovico celotnega izboljšanja zalog na lokacijah s trdnimi izdelki v celotnem NTO. Izboljšali smo tudi več drugih kazalnikov kakovosti oskrbe kupcev.

Proizvodna lokacija je s 26 pakirnimi linijami eden ključnih dobaviteljev Novartisovih inovativnih zdravil v trdnih farmacevtskih oblikah, poleg tega je pustila tudi močan odtis v portfelju Sandoza. Konec leta 2020 smo ponovno certificirali certifikat NOSSCE Class A ter ohranili položaj v skupini najzanesljivejših dobaviteljev zdravil v Novartisu.

Antiinfektivi Lendava

Trdni izdelki Lendava

1.3 Razvoj in okviri poročanja

V Leku celovito poročamo o trajnostnem razvoju, pri čemer že od leta 2010 vključujemo ekonomske, okoljske in družbene vidike.

Poročilo pripravljamo skladno z zahtevami pobude Programa odgovornega ravnanja (POR), sistema EMAS in mednarodnih standardov trajnostnega poročanja GRI. Prav tako prikazujemo, na katerih področjih prispevamo k uresničevanju ciljev trajnostnega razvoja (Sustainable Development Goals) in globalnega dogovora (Global Compact) Združenih narodov, kar je razvidno v GRI-kazalu. Že pred tem smo pripravljali okoljska poročila in poročila v okviru POR.¹²

Pri določitvi obsega in vsebine poročila sodelujejo Lekove pristojne službe, pri čemer upoštevajo Novartisove smernice ter ključne lastnosti Lekove dejavnosti. Ob tem upoštevamo teme, ki so jih na različne načine izpostavili naši deležniki: prek vprašanj, podanih na dnevih sodelovanja z lokalno skupnostjo, odnosov s strokovno javnostjo na strokovnih srečanjih, vprašanj zaposlenih (svet delavcev, zbor delavcev in predstavniki v organih upravljanja), stikov z regulatorjem (Javna agencija za zdravila in medicinske pripomočke) in novinarskih vprašanj.¹³

Prepoznani bistveni vidiki trajnostnega poslovanja so razvidni iz GRI-kazala v 6. poglavju poročila. Pri pripravi poročila upoštevamo tudi analizo bistvenosti, ki jo pripravlja Novartis. Novartisova in s tem tudi Lekova bistvena ter pomembna področja družbene odgovornosti so prikazana v točki 2.2. *Pregled in vključevanje deležnikov*.

Za zunanjo preveritev poročanja po smernicah GRI GS se doslej nismo odločili.¹⁴ Trajnostno poročilo, ki vključuje tudi okoljsko izjavo EMAS, je dostopno na spletnem naslovu <http://www.lek.si/sl/o-nas/druzbeno-odgovornost/poročanje/>.

Celovito poročanje poteka tudi v okviru Novartisa, ki redno opravlja notranje preglede in preverja ustreznost kazalnikov poročanja. Lekovi podatki za širok niz kazalnikov so zajeti v Novartisovih kazalnikih (dosegljivi na: www.novartis.com in www.novartisfoundation.org). Pri njihovem zajemanju upoštevamo smernice za izboljšave, ki jih podaja Novartisov notranji nadzor Zdravja, varnosti in okolja.

1.3.1 Značilnosti poročanja v letu 2020¹⁵

Poročanje po zahtevah pobude POR

Lek že več let v okviru Združenja kemijske industrije poroča po zahtevah POR (Responsible Care).

Poročanje po zahtevah sistema okoljskega ravnanja EMAS

Poročilo sledi zahtevam Priloge IV Uredbe (ES) št. 1221/2009 s spremembami (EMAS) in razkriva predpisane kazalnike tudi na ravni posameznih lokacij.

Poročanje po standardih GRI

Družba Lek poroča po standardih GRI (Global Standards), pri čemer dosega osnovno stopnjo.

- Poročanje se nanaša na družbo Lek d.d. in na vse njene proizvodne lokacije v Sloveniji. Vsa razkritja v tem poročilu veljajo za koledarsko leto 2020.
- Podatki o zaposlenih, najpomembnejši podatki iz finančnega poslovanja in podatki o ekonomskih vplivih poslovanja so pridobljeni v procesu finančnega poročanja za pripravo letnega poročila družbe, pripravljenega skladno z Mednarodnimi finančnimi standardi (MRSP) ter s slovensko zakonodajo.
- Cilj našega poročanja o zdravju, varnosti in okolju je skladen z Novartisovim ter Sandozovim ciljem prikazati pošteno in uravnoteženo sliko na področju ZVO. Sistem spremljanja dosežkov s področja ZVO in metodologija poročanja sta opisana na strani 98.
- Poročilo o trajnostnem razvoju pripravljamo letno in vključuje tudi okoljsko izjavo EMAS, ki jo dopolnjujemo ob bistvenih spremembah. Poročilo vsebuje ključne podatke z vseh Lekovih lokacij v Sloveniji.
- Vsebinska struktura trajnostnega poročila je primerljiva z letnimi publikacijami Novartisa. V letu 2020 smo podatke za področje odpadkov dopolnili z najnovejšimi standardi GRI.
- V letu 2020 ni bilo sprememb v velikosti, sestavi oziroma lastništvu družbe Lek, prav tako družba ni izvajala združevalnih aktivnosti ali skupnih vlaganj.
- Za izboljšanje natančnosti poročanja so bili za leto 2020 narejeni naslednji popravki pri pridobivanju podatkov, ki vplivajo na primerljivost podatkov s predhodnimi leti:
 - V sistemu DMS so bili podatki v predhodnih Poročilih o trajnostnem razvoju za lendavsko lokacijo prikazani glede na oceno, v pričujočem poročilu pa glede na dejanske/končne emisije.

¹² GRI GS 102-52

¹³ GRI GS 102-46

¹⁴ GRI GS 102-56

¹⁵ GRI GS 102-45, 102-50, 102-10, 102-48, 102-49, 102-54

1.4 Vodenje in upravljanje¹⁶

Upravljanje družbe Lek poteka po dvotirnem sistemu. Njeno upravljanje oziroma poslovanje izvaja uprava, nadzor nad njenim poslovanjem pa nadzorni svet družbe. Mandat članov uprave traja pet let, mandat članov nadzornega sveta pa štiri leta.

Uprava

Uprava družbe Lek je v letu 2020 delovala v naslednji sestavi:

- **Robert Ljoljo**, predsednik uprave
- **Ksenija Butenko Černe**, članica – področje pravnih zadev
- **Ivan Đurovčič**, član – področje financ
- **Andrej Pardo**, član – področje komercialnih dejavnosti
- **Uroš Urleb**, član – področje razvoja in raziskav
- **Raul Intriago Lombeida**, član – področje tehničnih dejavnosti
- **Marjan Novak**, član – delavski direktor

Družbo samostojno in na lastno odgovornost vodi uprava. Njeni člani ravna v dobro družbe s skrbnostjo vestnega in poštenega gospodarstvenika ter so zavezani k varovanju poslovnih skrivnosti družbe. Izogibati se morajo kakršnemu koli konfliktu interesov in v ta namen ob imenovanju podpisujejo izjavo po 255. členu ZGD-1. Zavezuje jih tudi Novartisova notranja politika preprečevanja konflikta interesov (enako velja za člane nadzornega sveta).

Posamezni člani uprave popolno, izčrpno, natančno in tekoče seznanjajo predsednika uprave o vseh pomembnejših dogajanjih ter potekih posameznih poslov v njihovih resorjih. Za seznanjanje nadzornega sveta in skupščine je zadolžen predsednik uprave. Ta v vseh primerih, pomembnih za poslovanje družbe, sproti poročila predsedniku nadzornega sveta. Uprava poročila nadzornemu svetu o:

- donosnosti družbe, še posebej o donosnosti lastnega kapitala,
- načrtovani poslovni politiki in drugih načelnih vprašanih poslovanja,
- poslih, ki lahko pomembno vplivajo na donosnost ali plačilno sposobnost družbe,
- poteku poslov, še posebej o prometu in finančnem stanju družbe,
- vprašanih, ki zadevajo poslovanje družbe in z njo povezanih družb, ter
- drugih zadevah v skladu z zakonom in če tako zahteva nadzorni svet.

Nadzorni svet

Nadzorni svet družbe Lek je v letu 2020 deloval v naslednji sestavi:

- **Rebekka Guntern Flückiger**, predsednica (od 18. 3. 2020)
- **Francesco Balestrieri**, predsednik (do 17. 3. 2020)
- **Ingrid Sollerer**, namestnica predsednice
- **Nastik Amit Kumar**, član (od 18. 3. 2020)
- **Andreas Michael Brutsche**, član (do 17. 3. 2020)
- **Peter Svete**, član – predstavnik delavcev
- **Fikret Bašanović**, član – predstavnik delavcev

Poslovanje družbe Lek nadzoruje nadzorni svet, skladno s svojimi pristojnostmi in odgovornostmi, prek poročil uprave, ki mu jih ta redno posreduje na sejah nadzornega sveta, in drugih obvestil, ki jih uprava, skladno z zakonskimi in internimi pravili, oceni kot pomembna. Na ta način opravlja celovit nadzor ekonomskih, okoljskih, družbenih in upravljaljskih (ESG) vplivov družbe. O teh vplivih se seznanja tudi v okviru pristojnosti potrjevanja letnega poročila družbe, ki med drugim vključuje vse pomembne informacije, povezane z varstvom okolja. Nadzorni svet ima zlasti naslednje pristojnosti:

- nadzoruje vodenje poslov družbe,
- preverja in potrjuje letna poročila,
- preverja in skupaj z upravo skupščini predlaga uporabo bilančnega dobička,
- predloži skupščini pisno poročilo o preverjanju letnega poročila in tudi vodenja družbe med poslovnim letom,
- pregleduje poročila uprave,
- pregleduje in preverja poslovne knjige ter dokumentacijo družbe,
- imenuje in odpokliče člane uprave,
- določa pravico in kriterije za opsijski nakup delnic,
- sklepa pogodbe s člani uprave in
- ima druge pristojnosti v skladu z zakonom.

Člani nadzornega sveta opravljajo obveznosti v okviru svojih delovnih obveznosti, saj so vsi hkrati zaposleni v družbi Lek oziroma drugih družbah skupine Novartis, in za svoje delo ne prejemajo plačila ali drugih nagrad. Člane nad-

¹⁶ GRI GS 102-18

zornega sveta potrjuje najvišji organ skupine Novartis (Executive Committee of Novartis) na podlagi njihovega znanja in kompetenc ter tako zagotavlja najboljši izbor kadrov. S tem zagotavlja tudi pokritost vseh funkcij v družbi in njihovo neodvisnost pri opravljanju nalog.

Nadzorni svet je imel v letu 2020 pet korespondenčnih sej, na katerih je spremljal poslovanje Leka in njegovih odvisnih družb, preverjal cilje družbe ter tveganja, ki jim je družba izpostavljena.

Raznolikost organov vodenja in nadzora

V Leku spoštujemo raznolikost zaposlenih, bolnikov in drugih deležnikov ter si prizadevamo za njihovo enako-pravno vključevanje v svoje delovanje. Družba spodbuja raznolikost po spolu pri zastopanosti v organih vodenja in nadzora družbe, kar opredeljuje v letnih ciljnih pobude Raznolikost in vključenost. Družba nima sprejete samostojne politike, ki bi dodatno urejala raznolikost v zvezi z zastopanostjo v teh organih glede na druge osebne okoliščine članov njenih organov.

1.4.1 Sodelovanje zaposlenih pri upravljanju¹⁷

Pri upravljanju družbe zaposleni sodelujejo skladno z Zakonom o sodelovanju delavcev pri upravljanju in drugimi zakoni (ZDR-1, ZVZD-1 itd.). Pristojnosti in pravice izvajajo kot posamezniki ali skupno preko sveta delavcev, zbora delavcev in predstavnikov v organih upravljanja ter vodenja družbe. V nadzornem svetu družbe imajo zaposleni dva predstavnika. Delavski direktor, ki je hkrati član uprave družbe, v svojem petletnem mandatu predstavlja in zastopa interese delavcev na kadrovskem ter socialnem področju.

Kolektivno in posredno obliko sodelovanja zaposlenih pri upravljanju predstavlja svet delavcev. Sestavlja ga sedemnajst članov, ki zastopajo interese delavcev, oblikujejo stališča in posredujejo predloge ter pobude vodstvu za izboljšanje kakovosti delovnega življenja. Na sejah sveta delavcev neposredno sodelujejo predsednik uprave, delavski direktor, direktor Kadrov in predsednica sindikata, ki odgovarjajo na vprašanja ter pobude zaposlenih in sveta delavcev.

Svet delavcev je bil v letu 2020 na sejah redno obveščen o gospodarskem položaju družbe in njenih razvojnih ciljnih. Člani sveta delavcev so se udeležili **deset rednih in ene izredne seje sveta delavcev**. Seznanjal se je z organizacijskimi spremembami v posameznih enotah, aktualnimi temami, o katerih je odločala uprava, in o drugih aktualnih dogodkih v družbi ter sindikatu. Izvedli smo tudi posvetovanja, ki so povezana s prenosom zaposlenih, preoblikovanjem, novim modelom nagrajevanja delovne uspešnosti idr.

Na svoji intranetni strani redno objavlja mesečne zapise sej (pošlje jih tudi po elektronski pošti upravi, direktorjem in na tajništva, ki jih posredujejo sodelavcem) ter tudi druge aktualne informacije, ki so v pomoč zaposlenim (informacije s področja delovnopravne zakonodaje, davčnega področja, povezave do pomembnejših zakonov, ustanov ipd.).

V letu 2020 je svet delavcev uspešno organiziral in izvedel volitve za člana nadzornega sveta, predstavnika delavcev, v nadzornem svetu Lek. Člani sveta delavcev so se redno udeleževali srečanj z zaposlenimi v enotah, ki jih zastopajo. Zaradi epidemije smo večino aktivnosti izvajali virtualno z uporabo orodja MS Teams.

Pomembnejše aktivnosti sveta delavcev v 2020:

- tedenska srečanja članov sveta delavcev in delavskega direktorja, na katerih smo obravnavali dogajanja po enotah in lokacijah ter se seznanjali s stanjem v podjetju,
- tedenski sestanki s predstavniki Kadrov, na katerih smo obravnavali aktualne teme s področja kadrov,
- sodelovanje v NEM-skupini, kjer smo pridobivali informacije glede stanja v podjetju in predvidenih ukrepih v zvezi z omejevanjem epidemije,
- sodelovanje pri pripravi ukrepov, ki se nanašajo na zaposlene (dodatek, koriščenje izrednega dopusta, prevoz na delo, varstvo otrok ...) v času epidemije.

¹⁷ GRI GS 103-1

1.4.2 Zunanje pobude, načela in iniciative, ki smo jim zavezani¹⁸

Lek je član naslednjih slovenskih društev in združenj:

- Ameriška gospodarska zbornica
- Društvo poslovnih žensk
- Društvo vzdrževalcev
- European patent institute
- Gospodarska zbornica Slovenije
- Gasilska zveza Slovenije
- Inženirska zbornica Slovenije
- ICS, Ljubljana (Inštitut za korporativne varnostne študije)
- Kmetijsko gozdarska zbornica
- Palsit d.o.o. (Klub IT managerjev)
- Slovensko društvo za laboratorijske živali
- Slovensko društvo za odnose z javnostmi
- Slovensko društvo za zaščito voda
- Slovensko informacijsko stičišče EGIZ
- Slovenski inštitut za revizijo
- Slovenska oglaševalska zbornica
- Slovensko združenje zastopnikov za intelektualno lastnino
- Slovensko združenje za kakovost in odličnost
- Slovensko združenje za požarno varstvo
- Veterinarska zbornica
- Zbornica varnosti in zdravja pri delu
- Združenje delodajalcev Slovenije
- Združenje svetov delavcev
- Združenje za zaščito industrijske lastnine
- Združenje proizvajalcev zdravil Slovenije
- Združenje seniorjev Slovenije
- Združenje članov nadzornih svetov
- Združenje nabavnikov Slovenije

Kot člani skupine Sandoz in del Novartisa smo zavezani spoštovati ter uresničevati številne druge pobude. Med njimi so:

- splošna deklaracija o človekovih pravicah Združenih narodov,
- deklaracija o temeljnih načelih in pravicah na delu Mednarodne organizacije dela (ILO),
- deklaracija o okolju in razvoju (deklaracija iz Ria),
- konvencija Združenih narodov proti korupciji,
- listina raznolikosti Slovenija,
- smernice OECD za multinacionalne družbe,
- konvencija OECD o boju proti podkupovanju tujih javnih uslužbencev in
- prostovoljna odločitev za zmanjšanje toplogrednih plinov v skladu s Kjotskim protokolom.

Pri razvoju in izdelavi zdravil uporabljamo previdnostno načelo. Pri tem strogo upoštevamo farmakopejske predpise, standarde WHO in OECD, zahteve ameriške FDA, Javne agencije Republike Slovenije za zdravila in medicinske pripomočke (JAZMP) ter priporočila dobre laboratorijske prakse. Razvoj zdravil, zdravilnih učinkovin in tehnoloških postopkov temelji na previdnostnih ukrepih, kot so postopnost, vključenost neodvisnih znanstvenikov, odprto in transparentno tehtanje prednosti ter slabosti.¹⁹

¹⁸ GRI GS 102-12, 102-13

¹⁹ GRI GS 102-11

2. Dostopno zdravljenje

Eno izmed Novartisovih ključnih strateških področij je dostopno zdravljenje. Načela strategije dostopnega zdravljenja smo vzpostavili v letu 2017 in jih neposredno vključujemo v svojo osnovno dejavnost – odkrivanje, razvoj in trženje inovativnih zdravil.

S tem prispevamo k uresničevanju Novartisove vizije, to je na novo osmišljati medicino in tako pomagati pri preprečevanju in zdravljenju bolezni ter izboljševanju kakovosti življenja ljudi po vsem svetu. Sočasno si prizadevamo, da bi zagotovili zdravljenje vse več ljudem, ki ga potrebujejo.

Večjo dostopnost omogočamo s spodbujanjem razvoja sodobnih tehnologij in inovativnih rešitev, s strategijo

cenovne dostopnosti, širjenjem zanimanja za znanost in dostopnost zdravljenja med mladimi ter tudi z donacijami zdravil. V sodelovanju z vladnimi in nevladnimi organizacijami ter drugimi partnerji iščemo priložnosti za zmanjšanje lokalnih ovir pri izboljšanju zdravstvenega varstva ter kakovostni oskrbi bolnikov.

2.1 Inovativnost

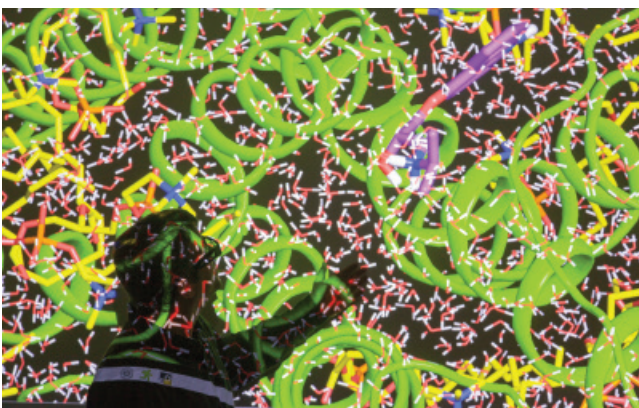
Z inovativnimi zdravili, ki temeljijo na popolnoma novih odkritjih, in tudi z razvojem ter proizvodnjo generičnih zdravil dejavno prispevamo k povečanju razlikovalne prednosti družbe in reševanju svetovnih zdravstvenih izzivov. Ob tem vseskozi posvečamo veliko skrb inovativnosti in inovativni kulturi, strokovnemu in osebnemu razvoju zaposlenih, razvoju stroke ter družbene blaginje.

Leto 2020 se je precej razlikovalo od prejšnjih let, saj smo morali skoraj vse načrtovane dejavnosti preseliti v virtualni svet. Kljub temu je bilo leto polno različnih ustvarjalnih in dinamičnih dogodkov ter dosežkov, tako v družbi kot na nacionalni in mednarodni ravni. Izmenjevali smo najboljše prakse in z različnimi sodelovanji gradili nova znanja.

2.1.1 Dosežki pri razvoju zdravil

V **Razvoju bioloških zdravil Mengeš** poteka večje število projektov na področju inovativnih bioloških zdravil in podobnih bioloških zdravil. V letu 2020 smo lansirali že osmo podobno biološko zdravilo (Erelzi) in ostali vodilni ponudnik podobnih bioloških zdravil v Sloveniji.

S podporo najsodobnejših laboratorijev in krepitvijo delovanja na področju inovacij, podatkovne znanosti, digitalizacije in avtomatizacije smo okrepili razvoj inovativnih bioloških in podobnih bioloških zdravil ter uvrstili svojo vlogo Novartisovega razvojnega centra za razvoj bioloških in podobnih bioloških zdravil.

V **Razvojnem centru Slovenija** je ob koncu leta potekalo več kot 200 razvojnih projektov za farmacevtske izdelke in farmacevtske učinkovine. Pri tem prevladujejo onkološka zdravila, zdravila za zdravljenje kardiovaskularnih bolezni, zdravila za zdravljenje sladkorne bolezni, alergijskega rinitisa, migrene, nespečnosti, uroloških ter želodčnih bolezni in tudi nesteroidna protivnetna zdravila.

Dokončali smo razvoj in vložili 22 dosjejev za zdravila s terapevtskih področij uravnavanja krvnega tlaka, antikoagulacije, anemije, onkologije in diabetesa ter protivnetnih in protivirusnih zdravil, zdravil za zdravljenje pljučne fibroze ter za zdravljenje bolezni želodca. Dosjeje smo vložili na trgih Japonske, Evrope, ZDA, Kitajske, Mehike, Kanade in Brazilije. Sandoz je uspešno lansiral več izdelkov, razvitih v Razvojnem centru Slovenija, in sicer s področja uravnavanja krvnega tlaka na Kitajskem in v Evropi, probiotični izdelek v Rusiji, zdravilo za zdravljenje glivičnih obolenj v Kanadi in Avstraliji, zdravilo za revmatični artritis na Japonskem in zdravilo za zdravljenje bolezni želodca v ZDA.

2.1.2 Spodbujanje množične inventivne kulture

Th!nk Novartis 2020

Aplikacija Th!nk Novartis omogoča spletno upravljanje idej, s čimer zaposleni aktivno sodelujejo pri uvajanju sprememb in izboljševanju delovnih procesov. V letu 2020 je **342** Lekovih sodelavcev podalo **455** idej, od tega pa je bilo **337** **odobrenih** za izvedbo. Neposredno izmerljiv prihranek odobrenih idej je znašal **3,9 milijona evrov**. Posebno priznanje smo podelili sodelavcem, ki so prispevali in v praksi uvedli najbolj inovativne ideje in rešitve. Izdali smo štiri interne novičnike Th!nk Novartis, kjer smo četrtletno objavljali rezultate Th!nk Novartis, delili dobre prakse, nasvete ter obveščali zaposlene o prejetih priznanjih in dogodkih. Od leta 2012 smo vložili že 7196 idej in jih 3620 izvedli, kar je skupaj prineslo **59,9 milijona evrov koristi**.

Teden inovativnosti

Že osmi Teden inovativnosti je prvič potekal virtualno. Dogodki so v treh sklopih potekali skozi vse leto. Prvi dan inovativnosti v juniju je bil posvečen sodelovanju med univerzami in industrijo. Predstavili smo uporabne rešitve, ustvarjene v sodelovanju s študenti na njihovih različnih študijskih projektih, in razpravljali o pomenu našega sodelovanja s profesorji z Univerze v Mariboru in Univerze v Ljubljani.

Drugi dan inovativnosti, izveden v sklopu meseca učenja v septembru, je prinesel nov mejnik, saj se je dogodkom (virtualni agilni kreativni zajtrk, okrogla miza, virtualna delavnica, predstavitev) pridružilo več kot 300 sodelavcev. Decembra smo organizirali še tretji dan inovativnosti na temo mešane resničnosti.

Decembra je potekal tretji dan inovativnosti na temo mešane resničnosti.

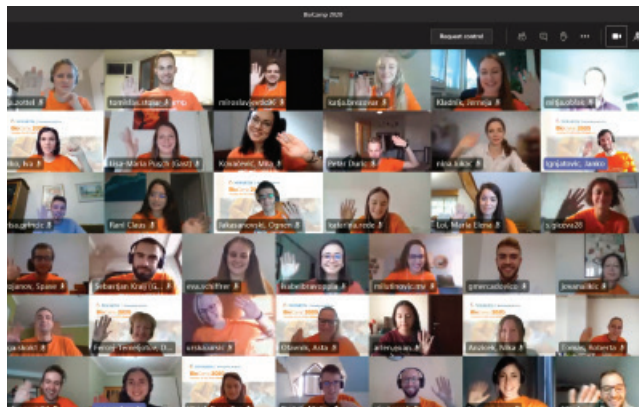
Odprto inoviranje 2020

Skozi vse leto smo tesno sodelovali z različnimi fakultetami, raziskovalnimi ustanovami in kariernimi centri. Vzpostavili smo nova akademska partnerstva z Biotehničnim izobraževalnim centrom Ljubljana, Biotehničnim centrom Naklo, Šolskim centrom Celje, Šolskim centrom Ljubljana, Srednjo šolo Ravne na Koroškem, poklicno Ekonomsko šolo Murska Sobota in inženirsko fakulteto Beograd. Naši novi partnerji so Axiologo, društvo VTIS, Ljubljanski univerzitetni inkubator – LUI, Evropski inštitut za inovacije in tehnologijo – EIT, Pisarna za prenos zdravja in znanja (Univerza v Ljubljani).

V sodelovanju z LUI smo organizirali Novartisov hackathon in bili del dveh hackathonov, ki so jih organizirali študentje Fakultete za farmacijo in Ekonomske fakultete (»Business Hive« in »Innovation Incubator«). Študentom in drugim mladim talentom smo bili na voljo na kariernih dnevih in sejmih v Sloveniji, med obiski podjetja in na kariernih sejmih v tujini. Bili smo del dveh poletnih šol za mlade študente in talente, in sicer na poletni šoli EIT Digital ter šoli, ki sta jo organizirala Karierni center UL in Mediade.

Karierni zajtrk

Že šestič zapored smo organizirali Novartisov Karierni zajtrk, namenjen mladim slovenskim strokovnjakom naravoslovnih znanosti, ki se šolajo ali delajo v tujini. Tokratnega, potekal je kot spletni dogodek, se je udeležilo rekordnih 300 naravoslovnih in drugih strokovnjakov. Predstavniki Novartisovih enot v Sloveniji so jim na 12 tematskih platformah ponudili vpogled v delovanje farmacevtske industrije in izpostavili razpoložljive karierni možnosti v enem izmed vodilnih farmacevtskih podjetij na svetu.

Udeleženci dvodnevne BioCampa so spoznavali nove poslovne modele v farmacevtski industriji.

BioCamp 2020

Na desetem BioCampu so se v dveh dneh najboljši študentje srečali s priznanimi strokovnjaki in vodilnimi menedžerji iz Leka, Sandoza ter Novartisa. Prinesel je izvrstne priložnosti za mlade talente, da pridobijo neposreden vpogled v svet raziskovanja in mednarodno poslovno okolje farmacevtske industrije. Dogodek je pod osrednjo temo Novi poslovni modeli v farmacevtski industriji potekal virtualno. Prijavilo se je rekordno število študentov, in sicer 191 iz 24 držav, od tega je na dogodku sodelovalo 42 udeležencev.

Dan za raziskovalce in Tehnološki zajtrk

Novembra smo priredili drugi Dan za raziskovalce. Potekal je v okviru spletnega festivala UNI.MINDS v sodelovanju z univerzama v Ljubljani in Mariboru o aktualnih temah, kot so časovni stroj stabilnosti, strojno učenje in podatkovno rudarjenje podatkov v bioprocesih z uporabo programa Orange, modeliranje in simulacija procesa liofilizacije, polisorbati v biologiji in razvoj celičnih linij za biologijo. Na začetku februarja smo sodelovali tudi na prvem Tehnološkem zajtrku – na poti do industrije 4.0, kjer so bile predstavljene tehnološke vsebine ali dobre prakse na temo tovarne prihodnosti, tehnologije in karierni priložnosti.

Udeležili smo se prvega Tehnološkega zajtrka – na poti do industrije 4.0.

Svetovalni odbor mladih

Jeseni 2020 smo uvedli novo pobudo Svetovalni odbor mladih (YAB – Young Advisory Board). Projekt je v pilotni šestmesečni fazi. V njegovem okviru se skupina 12 mladih talentov iz celotne družbe s predsednikom uprave Robertom Ljoljem pogovarja o pomembnih temah, kot so bile dosedanje: iskanje talentov, covid-19 in Energized for life.

Talent Cloud

Sodelovali smo pri projektu izmenjave talentov – Talent Cloud, ki ga je organiziral AmCham v okviru projekta Partnerstvo za spremembe. Projekt povezuje različna podjetja z lastnimi izzivi s svetovalci iz drugih podjetij, ki že imajo rešitve za njihove izzive. Pri reševanju izziva »Kako (uspešno) uvesti agilne ekipe v proizvodne enote?« smo vse leto sodelovali s svetovalci iz Danfossa in pomagali tudi pri izzivih dveh drugih podjetij.

2.1.3 Nagrade za inovativnost

Central Eastern European Pharmaceutical Manufacturing Excellence Award

Na letni konferenci mednarodnega združenja PHARM Connect so naši sodelavci ponovno osvojili glavno priznanje »CEE Pharmaceutical Manufacturing Excellence Award«. Ekipa iz Razvojnega centra Slovenija je nagrado prejela za vpeljavo podatkovne znanosti v razvoj generičnih zdravil.

Nagrade Gospodarske zbornice Slovenije 2020

Nagrade za najboljše inovacije na nacionalni ravni so najvišje priznanje inovativnim dosežkom slovenskih podjetij. Kot eno izmed najboljših inovacij na državni in regionalni ravni so prepoznali inovacijo iz Leka, in sicer **kapsulo s**

Lekovi sodelavci so prejeli eno nacionalno in tri regijska priznanja za inovacije, ki jih podeljuje GZS.

podaljšanim sproščanjem z zdravilno učinkovino takrolimus, ki je namenjena imunosupresivnemu zdravljenju bolnikov s presajenimi organi. Bolniki s presajenimi organi morajo namreč vse življenje jemati ustrezna zdravila, da telo novega organa ne zavrne.

Srebrno priznanje na regionalni ravni so si prisvojili sodelavci iz Razvoja bioloških zdravil Mengeš za **biosenzorsko analitiko podobnih bioloških zdravil**. Napredni sistemi biosenzorskih analitskih metod se v primerjavi s klasičnimi odlikujejo po znatno izboljšani časovni in stroškovni učinkovitosti.

Bronasto priznanje je GZS Zbornica osrednjeslovenske regije podelila projektu **modeliranje in simulacija procesa liofilizacije za biološke učinkovine**. Projekt omogoča višjo kakovost pri začetni zasnovi liofilizacijskega procesa in temelji na poglobljenem razumevanju procesa ter zmanjšanju stroškov in napak pri prenosu tehnologije na večjo skalo. Projekt so v Razvoju bioloških zdravil Mengeš zasnovali v sodelovanju s Fakulteto za strojništvo Univerze v Mariboru in Fakulteto za strojništvo Univerze v Ljubljani.

Nagrada Ameriške gospodarske zbornice

Na natečaj »Best of the Best« Ameriške gospodarske zbornice so sodelavci iz Razvojnega centra Slovenija prijaviili projekt **Znanost za Lek** v kategoriji »povezovanje«. Projekt, ki je osvojil 2. nagrado v kategoriji, sta predstavila dr. Biljana Janković in dr. Miha Jaklič.

Priznanje TARAS

Prejeli smo priznanje industrijskega foruma IRT »TARAS« za najuspešnejše sodelovanje gospodarstva in raziskovalno-razvojnega okolja na področju inoviranja, razvoja in tehnologij za projekt **»Umetni želodec za analizo in usmerjanje razvoja kompleksnih trdnih farmacevtskih oblik«**. Vodilni sodelujoči so bili dr. Igor Legen, prof. dr. Janez Diaci (FS UL) in asist. Helena Vrbanac (FFA UL).

Nagrade TOP Th!nk

Sodelavcem, ki so prispevali in v prakso uvedli največ inovativnih idej in rešitev, smo izrekli posebna priznanja. Nagrado za največje število idej »TOP Th!nk predlagatelj« je prejel Damir Čajić. Nagrado za »TOP Th!nk tim« so prejeli Nina Malešič in ekipa iz enote Linex, nagrado za »TOP Th!nk enoto« pa Darijan Mlakar in sodelavci iz Trdnih izdelkov Ljubljana. Ob tem smo podelili tudi posebno priznanje »TOP Th!nk izjemni dosežki«, ki jo je prejel Saša Lukić.

Letošnji prejemniki Novartisovih nagrad iz Slovenije.

Novartisova priznanja

Novartis z znanstvenimi nagradami, ki jih podeljuje že več kot 20 let, prepozna posameznike in time, ki utirajo nove poti na področju farmacije. V letu 2020 sta nagrado za vodilne znanstvenike (Leading Scientist Award) kot posameznika prejela dr. Biljana Janković, vodja skupine IVIVC iz Razvojnega centra Slovenija, in dr. Drago Kuzman, vodja inovacij razvojnih procesov v Razvoju bioloških zdravil Mengeš. Nagrado za vodilne znanstvenike so kot tim prejeli še dr. Rok Grahek, dr. Andrej Kocijan in mag. Nejc Golob, člani oddelka Analitske raziskave v Razvojnem centru Slovenija.

Sandozove nagrade za raziskave in razvoj

Sandoz, Novartisova divizija in vodilna družba v svetu na področju generičnih in podobnih bioloških zdravil, nagrajuje izjemne dosežke sodelavk in sodelavcev v raziskavah in razvoju. Med nagrajenci so bili v ospredju slovenski raziskovalci iz Razvojnega centra Slovenija in Razvoja bioloških zdravil Mengeš. Prejeli so kar 17 Sandozovih znanstvenih nagrad. Z nagrado za znanstveno odličnost Sandoz vsako leto prepozna najboljše raziskovalce z večletnimi izjemnimi dosežki v raziskavah in razvoju. Prejemnika obeh nagrad sta bila ponovno iz Slovenije, in sicer Dejan Krajcar iz Razvojnega centra Slovenija in Matjaž Brinc iz Razvoja bioloških zdravil Mengeš.

Zvezde

Z nagradami Zvezde se vsako leto zahvalimo posameznikom in skupinam za dosežke in dejanja, ki so še posebej izstopali v preteklem letu. Nagrajene posameznike in ekipe ter njihove dosežke smo predstavili v video obliki. V kategoriji vrednote in vedenja smo nagradili dvanajst posameznikov in devet ekip za izjemne dosežke.

2.2 Pregled in vključevanje deležnikov²⁰

Zavedamo se, da imajo naše dejavnosti vplive, ki presegajo zgolj finančno poslovanje. Za dolgoročno uspešno delovanje se zato vključujemo v družbeno okolje in iščemo poti, kako uskladiti naše poslovanje ter pozitivne in negativne vplive s pričakovanji delničarjev, deležnikov in družbe na splošno.

Skrb za zdravje bolnikov in izboljšanje dostopnosti do zdravstvene oskrbe zahtevata visoko raven zaupanja, ki ga z našimi ključnimi deležniki nenehno gradimo. Pri tem poskušamo v največji možni meri razumeti okoljske, družbene in upravljske teme (ESG), ki so zanje najbolj pomembne.

Skladno s strategijo Novartisove družbene odgovornosti se osredotočamo na pet ključnih skupin deležnikov:

- bolnike,
- zaposlene,
- delničarje,
- partnerje na področju zdravstva (zdravstvene delavce, regulatorje, strokovna združenja, kupce, dobavitelje) in
- družbeno okolje (lokalne skupnosti, nevladne organizacije, znanstvene in izobraževalne ustanove ter medije).

Potrebe bolnikov poskušamo razumeti prek fokusnih skupin in sodelovanja s skupinami bolnikov, organiziranih v društva in pobude. Na znanstvenih konferencah sodelujemo z akademsko in znanstveno sfero, strokovnimi organizacijami, izobraževalnimi in raziskovalnimi ustanovami ter raziskovalci s področij kemije, biologije in zdravstva. Za ugotavljanje zadovoljstva in stališč zaposlenih uporabljamo Novartisovo globalno četrletno anketo med zaposlenimi (Our voice).

Pričakovanja in izkušnje dobaviteljev poskušamo v čim večji meri prepoznati na skupnih sestankih in s prizadevanji za dodatne izboljšave v skladu z Novartisovim Kodeksom ravnanja za tretje osebe, kar opisujemo v točki 3.2.1. *Sistem nabave in nabavna politika*.

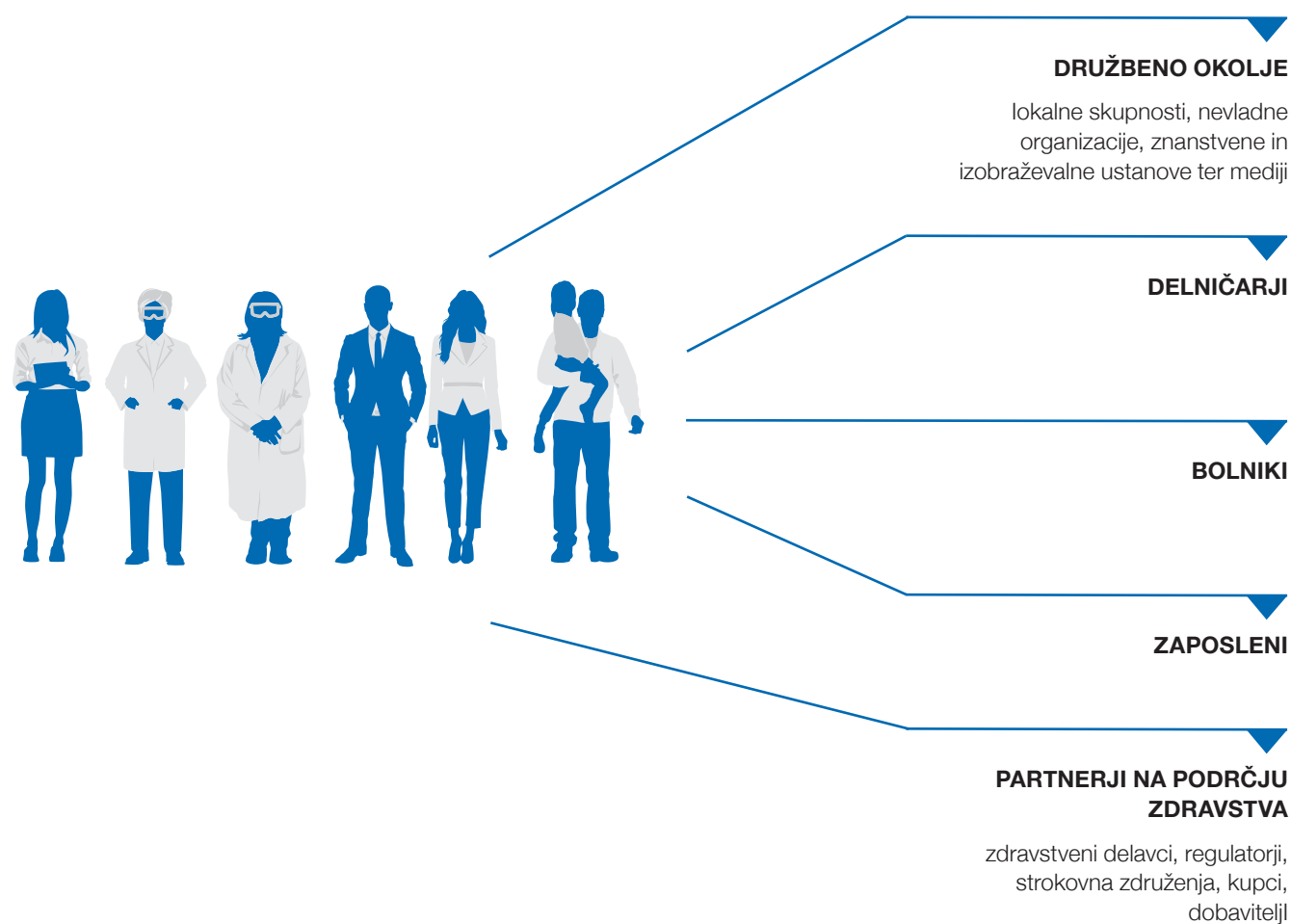
Z uporabo novih tehnologij in komunikacijskih kanalov vključujemo bolnike, zdravnike, lekarne ter trgovce na debelo in drobno. O boleznih, zdravljenju in zdravstvenih politikah, ki se dotikajo bolnikov, posredujemo uravnotežene, natančne in razumljive znanstvene informacije. Interes javnosti po obveščenosti uresničujemo z dostopnimi in proaktivnimi odnosi z mediji.

S ključnimi deležniki vzpostavljamo odprt dialog tudi z rednimi odgovori na njihova vprašanja in z odzivno politiko ter prakso reševanja pripomb.

Z rezultati pridobivamo jasna izhodišča za nadaljnjo gradnjo zdrave organizacije in priložnosti za razvoj. Pomagajo nam, da se bolje odzivamo na potrebe bolnikov in zagotavljamo rešitve za bolj zdravo družbo.

²⁰ GRI GS 102-40, 102-42, 102-43

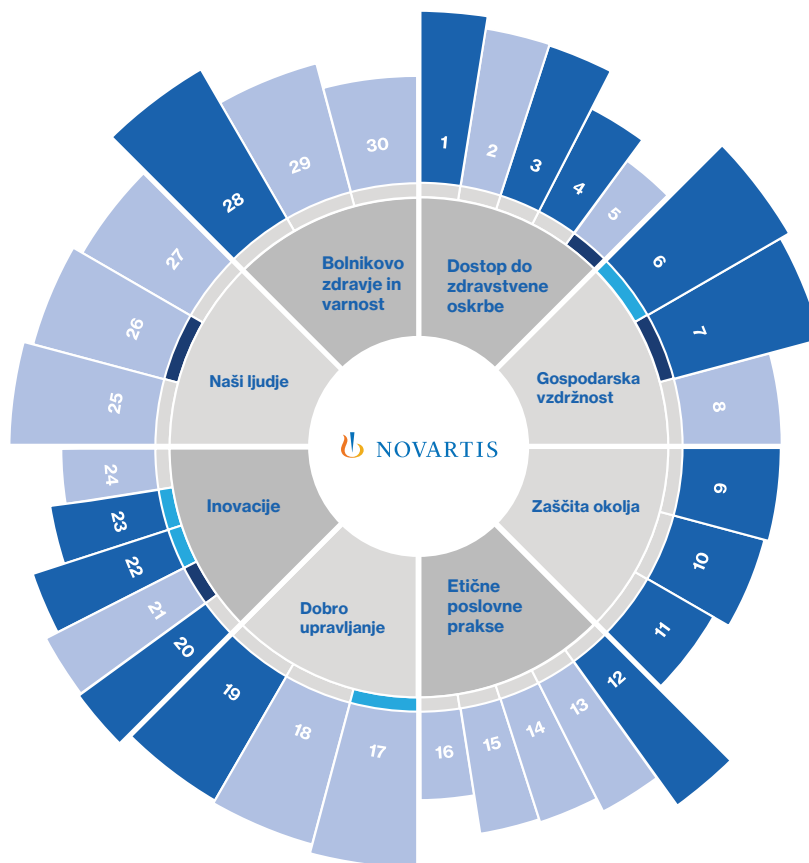
Ključne skupine Lekovih deležnikov

Za razumevanje in opredelitev bistvenih okoljskih, družbenih in upravljavskih tem (ESG) Novartis v štiriletnem intervalu izvede globalno analizo bistvenosti, zadnja je potekala v letu 2017. Štiri glavna področja družbene odgovornosti v notranjem krogu so označena s temnejšim ozadjem. Srednji krog označuje teme s pomembnimi razlikami v do-

jemanju med notranjimi in zunanjimi deležniki. Zunanji krog predstavlja 30 posameznih tem, njihovo relativno pomembnost pa odraža višina stolpca, ne širina. Razvrstitev področij (notranji krog) temelji na odgovorih, zbranih z ločenimi vprašanji, in ne na podlagi preračunov pomembnosti posameznih (specifičnih) tem.

Novartisove bistvene teme družbene odgovornosti

Legenda

Zunanji krog

■ Prednostne teme

Srednji krog

■ Pomembnejše za zunanje deležnike

■ Pomembnejše za notranje deležnike

■ Ne vpliva pomembno na doajemanje

Notranji krog

■ Področja družbene odgovornosti

Dostop do zdravstvene oskrbe

- 1 Cena
- 2 Dostopnost zdravil
- 3 Intelktualna lastnina
- 4 Krepitev sistema zdravstvene oskrbe
- 5 Programi za pomoč bolnikom

Gospodarska vzdržnost

- 6 Finančno zdravje in uspešnost
- 7 Zaposlovanje in zadrževanje zaposlenih
- 8 Pravičen prispevek družbi

Zaščita okolja

- 9 Farmacevtske učinkovine v okolju
- 10 Onesnaževanje, odpadki in odpadne vode
- 11 Trajnostna raba virov

Etične poslovne prakse

- 12 Etično in skladno ravnanje
- 13 Spoštovanje človekovih pravic
- 14 Odgovorno upravljanje oskrbovalne verige
- 15 Odgovorna uporaba sodobnih tehnologij
- 16 Testiranje na živalih

Dobro upravljanje

- 17 Korporativno upravljanje
- 18 Varovanje podatkov
- 19 Transparentnost

Inovacije

- 20 Inovativne tehnologije
- 21 Raziskave in razvoj na področju neizpoljenih zdravstvenih potreb
- 22 Inovativni poslovni model
- 23 Odpornost na zdravila
- 24 Raziskave in razvoj na področju zapostavljenih bolezni

Naši ljudje

- 25 Zdravje in varnost
- 26 Pravični pogoji za delo
- 27 Raznolikost in vključenost

Bolnikovo zdravje in varnost

- 28 Farmakovigilanca, varnostni profili in kakovostna zdravila
- 29 Problematika ponarejenih zdravil
- 30 Zdravstveno osveščanje in preventiva

Lekovi deležniki in njihovi prepoznani interesi:²¹

Deležniki	Interesi deležnikov
Zaposleni	• Neprekinjena skrb za zdravo in varno delovno okolje • Nadgrajevanje znanja in veščin • Enakovredne možnosti za poklicni razvoj • Varnost zaposlitve • Ravnotežje med poklicnim in zasebnim življenjem • Ozaveščenost o odgovornem ravnanju do okolja • Raznolikost in vključenost • Vključenost v razvoj in upravljanje podjetja • Obveščenost in sodelovanje pri odločitvah glede politike in ukrepov za zagotavljanje zdravja in varnosti pri delu ter varovanja okolja
Bolniki	• Varna, učinkovita in kakovostna zdravila • Cenovno dostopna zdravila • Razvoj novih in učinkovitih zdravil • Funkcionalno pakiranje zdravil s čim nižjim vplivom na okolje • Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili • Sodelovanje s skupinami bolnikov • Spoštovanje in razumevanje skupnosti bolnikov • Povečanje dostopa do naših zdravil • Izvajanje odgovornih kliničnih študij • Priznavanje pomena preglednosti in poročanja
Lastniki	• Odgovorno poslovanje • Uspešni poslovni rezultati • Visoke razvojne sposobnosti družbe • Zaupanje bolnikov • Zadovoljstvo zaposlenih • Spoštovanje regulative in Novartisovih standardov na področju zdravja, varnosti in okolja • Učinkovita raba naravnih virov • Ugled družbe
Zdravstveni delavci in ponudniki zdravstvenih storitev	• Varna, učinkovita in kakovostna zdravila • Odgovorno poslovanje • Obveščenost o novostih glede zdravil • Obveščenost o primerni uporabi zdravil • Ustrezno označevanje izdelkov • Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili
Kupci	• Varna, učinkovita in kakovostna zdravila • Cenovno dostopna zdravila • Ustrezno označevanje izdelkov in razumljivost navodil • Odgovorno ravnanje z zdravili in odpadnimi zdravili
Regulatorji	• Varna, učinkovita in kakovostna zdravila • Spoštovanje zakonskih zahtev na farmacevtskem področju, področju zdravja in varnosti pri delu ter varovanja okolja, trženja in oglaševanja izdelkov idr. • Ustrezno označevanje izdelkov
Znanstvene in izobraževalne ustanove	• Sodelovanje pri razvojno-raziskovalnih projektih • Izmenjava znanj in prakse • Vključevanje okoljskih vidikov v razvoj novih izdelkov
Strokovna in panožna združenja	• Izmenjava mnenj in širjenje dobre ZVO-prakse v panožnih in strokovnih združenjih • Ugled panoge
Dobavitelji	• Kakovostni poslovni odnosi • Seznanjenost z dejavniki tveganja na delovnem okolju • Spoštovanje zakonodajnih in Novartisovih normativov na področju varovanja okolja • Pravočasnost dobave, ustreznost cen storitev in blaga
Lokalne skupnosti	• Zaposlovanje kadrov iz lokalnega okolja • Učinkovito obvladovanje okoljskih vplivov in spoštovanje zakonodaje s področja varnosti in varovanja okolja • Učinkovita raba naravnih virov • Razvoj in širitve lokacij • Vključenost v življenje lokalne skupnosti • Podpora kulturnim, športnim in humanitarnim organizacijam • Sodelovanje z ustanovami in dobavitelji iz lokalnega okolja
Mediji	• Obveščenost o poslovanju in dogodkih v podjetju • Odprt dialog in dostopnost podatkov o okoljskih in družbenih vplivih v javnem interesu
Nevladne organizacije	• Podpora in sodelovanje pri projektih • Dobra praksa na področju družbene odgovornosti • Dostop do podatkov o okoljskih in družbenih vplivih v javnem interesu

²¹ GRI GS 102-40, 102-44

2.2.1 Sodelovanje z lokalnimi skupnostmi

S tvornim in stalnim dialogom ustvarjamo ter ohranjamo dolgoročne pozitivne odnose s prebivalci v lokalnih skupnostih. Redne in transparentne odnose negujemo že več kot sedem desetletij. Dobro poznavanje dejavnosti in urejenost naših lokacij ter informacije s področja zdravja, varnosti in okolja so osrednjega pomena za prebivalce sosednjih naselij. Ob tem vzpostavljamo družbeno odgovorna partnerstva, prirejamo dneve odprtih vrat, dneve sodelovanja z lokalno skupnostjo, srečanja in dogodke s skupinami bolnikov ter aktivnosti za večanje dostopnosti zdravljenja.

Korporativno prostovoljstvo

Novartisovi sodelavci v Sloveniji smo svojo željo po pomoči drugim v letu, ko je spremembe in omejitve postavila pandemija, in našega dneva sodelovanja z lokalno skupnostjo nismo mogli izvesti v standardni obliki, udeležili s priključitvijo **projektu ČvekiFON – klepetalniku za starejše**. Zaposleni z vseh lokacij in člani društva upokojencev Lek smo s telefonskimi pogovori krajšali čas starejšim in izmenjevali izkušnje.

Naši sodelavci so vedno pripravljeni deliti svoje znanje z drugimi, zato so se v času pandemije mnogi priključili **bazi prostovoljnih inštruktorjev na daljavo** in učencem po Sloveniji pomagali do boljšega razumevanja učnih snovi.

Pomemben del našega delovanja v letu 2020 je bila podpora širši skupnosti. Ob začetku pandemije je Novartis iz globalnega sklada podaril Sloveniji 500.000 ameriških dolarjev za pomoč pri obvladovanju pandemije. Sredstva smo namenili Rdečemu križu Slovenije in Zvezi prijateljev mladine Slovenije.

Najmlajšim iz socialno šibkejših družin smo donirali računalnike z vso potrebno programsko opremo. Na fotografiji od leve: direktor Antiinfektivov Prevalje Roman Burja, ravnateljica Osnovne šole Franja Goloba Prevalje Mira Hacman in župan Občine Prevalje Matija Tasič.

Pomagali smo tudi najmlajšim iz socialno šibkejših družin, in sicer z **donacijo računalnikov z vso potrebno programsko opremo** družinam Popraviti v Lendavi, Mengšu, Ljubljani, Domžalah, na Prevaljah, v Naklem, Kranju, Kopru in Trebnjem. Naši sodelavci so samoiniciativno organizirali **izdelavo razkuževalnega sredstva**, ki smo ga namenili 106 zdravstvenim domovom, bolnišnicam, domovom za starejše in lokalnim skupnostim po vsej Sloveniji. Projekt je bil plod hitrega odziva in odličnega sodelovanja ekip različnih Novartisovih enot v Sloveniji, ki so v izjemno kratkem času vzpostavile proizvodnjo, zagotovile primerno embalažo in poskrbele za polnjenje ter distribucijo razkužil.

Negujemo dolgoletna partnerstva. Program **Starejši za starejše**, ki ga izvaja Zveza društev upokojencev Slovenije, smo podprli že 16. leto. Več kot 3.500 prostovoljcev na domu skrbi za starejše od 69. leta naprej in jim pomaga v različnih življenjskih situacijah glede na njihove potrebe. Z donacijo smo podprli tudi **varno hišo Materina dušica**.

Mehanizmi reševanja pritožb²²

Varno in prijazno okolje je pomembno za prebivalce, ki živijo ob naših lokacijah, ter naše zaposlene. Prizadevamo si za odzivno reševanje pritožb s področja zdravja, varnosti in okolja (ZVO) ter učinkovito uvedbo korektivnih ukrepov. Reševanje pritožb poteka po notranjih postopkih, ki odgovorni osebi nalagajo odprtje raziskave v roku 24 ur od prijave. Vodja ZVO na lokaciji poskrbi za izpolnitev akcijskega načrta glede na zaključek raziskave in upravičenost pritožbe. Celoten postopek dokumentiramo in arhiviramo.

V letu 2020 smo prejeli dve pritožbi. Prva se je nanašala na odpadne maske na ograji zunaj Lekove lokacije. Četudi raziskava ni pokazala na izvor odpadka s strani Leka, smo izvedli čistilno akcijo v naši neposredni okolici. Drugo pritožbo je podala občanka, ki jo je pri hoji po pločniku na javni površini zunaj Lekove lokacije poškopila »neznana« tekočina. Pritožbo smo raziskali in ugotovili, da bi bil ob specifičnih pogojih temperature in vetra možen vzrok za škropljenje kondenz iz Lekovih klimatskih naprav. Občanki smo pisno odgovorili.

Podatke o vplivih svojega delovanja objavljamo v poročilih o trajnostnem razvoju družbe Lek za posamezna leta. Dostopna so na spletni strani <http://www.lek.si/sl/o-nas/druzbeno-odgovornost/porocanje/>.

²² GRI GS 103-1, 103-2, GS 413-1

2.3 Skladnost izdelkov²³

Visoke standarde etičnega poslovanja smo oblikovali z Novartisovimi zavezami in načeli, ki jih združujemo v našem etičnem kodeksu. Pri tem so bolniki oz. uporabniki naših izdelkov vedno na prvem mestu.

V Leku razvijamo in proizvajamo visokokakovostne, varne, preizkušene in učinkovite izdelke, ki izpolnjujejo vse regulatorne zahteve. Varnost pacientov zagotavljamo s pravočasnim prepoznavanjem, upravljanjem in poročanjem o tveganjih, povezanih z izdelki.

Vsi naši stiki z zdravstvenimi delavci in bolniki morajo imeti za končni cilj izboljšanje ravni zdravstvene oskrbe ter ozaveščanje o boleznih in njihovem zdravljenju. Informacije o naših izdelkih so transparentne, nezavajajoče in skladne z odobrenimi oznakami na izdelkih. Strokovno javnost, po Pravilniku o oglaševanju zdravil, sestavljajo zdravniki, ki predpisujejo zdravila na recept, in magistri farmacije, ki izdajajo zdravila na recept in brez recepta. Farmacevtski tehniki izdajajo in priporočajo samo zdravila brez recepta. Najnovejše strokovne informacije o zdravilih na recept in brez recepta, njihovem delovanju ter lastnostih posredujemo strokovni javnosti z neposrednim obveščanjem preko strokovnih sodelavcev. Strokovno javnost seznanjamo z bolezenskimi stanji in njihovim zdravljenjem tudi s pomočjo različnih strokovnih publikacij, spletnih strani in drugih digitalnih medijev (npr. s pomočjo za ta namen razvite aplikacije MedLex) ter na strokovnih srečanjih, ki so v letu 2020 pretežno potekala na daljavo.

Splošni javnosti pa prav tako zagotavljamo dostop do številnih koristnih informacij, povezanih z našimi zdravili in bolezenskimi stanji, v obliki raznih publikacij, spletnih člankov in obveščanja na dogodkih ter v medijih. V letu 2020 ni bilo ugotovljenih kršitev s področja informiranja in označevanja izdelkov.²⁴

Skladno s Pravilnikom o oglaševanju zdravil končnim uporabnikom – laični javnosti oziroma bolnikom – zdravil na recept ne oglašujemo. Zdravila brez recepta pa oglašujemo v medijih neposredno končnemu uporabniku skladno s pravili oglaševanja za laično javnost.

Inšpekcijski organ pri JAZMP tudi v letu 2020 ni uvedel nobenega inšpekcijskega postopka s področja informiranja in označevanja izdelkov. Prav tako nismo imeli nobenega primera nespoštovanja pravil, standardov in prostovoljnih kodeksov s področja tržnega komuniciranja, oglaševanja, promocij ter sponzorstev.²⁵

Zadovoljstvo uporabnikov²⁶

Zadovoljstvo strokovne javnosti merimo z anketami, pri čemer preverjamo, kako je strokovna javnost zadovoljna z našimi aktivnostmi in z našimi sodelavci ter kakšen ugled uživamo pri zdravnikih in lekarniških farmacevtih.

V raziskavi, ki smo jo izvedli leta 2020, je Lek v strokovni javnosti še dodatno utrdil položaj med najuglednejšimi farmacevtskimi podjetji v Sloveniji. Še posebej so naši partnerji zadovoljni z našimi sodelavci in načinom komuniciranja, ki se je v razmerah covid-19 zelo spremenil, pri čemer smo okrepili digitalne komunikacijske kanale.

Partnerji so prav tako zadovoljni s strokovnim pristopom naših sodelavcev, širokim naborom zdravil in etičnim delovanjem.

Zadovoljstvo s posameznimi blagovnimi znamkami in njihovo poznavanje ugotavljamo z raziskavami med potrošniki. Rezultati nam povedo tudi, kako lahko še izboljšamo komuniciranje blagovnih znamk za samozdravljenje.

²³ GRI GS 103-1, 103-2, 403-7, 417-1

²⁴ GRI GS 417-2

²⁵ GRI GS 417-3

²⁶ GRI GS 102-43, 102-44

3. Odgovorno poslovanje

3.1 Etika, skladnost in človekove pravice²⁷

Pri poslovanju nas usmerjajo Novartisove vrednote, ki temeljijo na kulturi poslovne integritete in etičnega ravnanja v vseh delih naše organizacije.

V letu 2020 smo sprejeli nov **etični kodeks**, ki ga je sooblikovalo več kot 1000 naših sodelavcev. Kodeks opredeljuje, kdo smo, v kaj verjamemo, ter določa področja, za katera smo odgovorni. Temelji na etičnih načelih, ki zagotavljajo okvir za podporo sodelavcem pri sprejemanju pravih odločitev, in opredeljuje 22 zavez na ključnih področjih našega delovanja. Kodeks odraža našo predanost in nas vodi pri odločanju v nejasnih ter kompleksnih situacijah. Zasnovan je tako, da spodbuja pomembne razprave o etiki.

Prepričani smo, da je poleg poslovnih uspehov pomemben način, na katerega dosegamo naše rezultate, zato imamo ničelno toleranco do kakršne koli oblike neprimernih ravnanj. S tem namenom smo nadaljevali Novartisovo pobudo za spodbujanje odprte komunikacije in prijave

neprimernih ravnanj. Uveljavljen imamo sistem anonimnega poročanja neprimernih ravnanj in širimo tako imenovano »spregovori« (»speak up«) kulturo, ki omogoča tudi naslavljanje etičnih vprašanj. Sodelavce o tem tudi stalno osveščamo. Pri poslovanju nas usmerjajo tudi **Novartisove smernice za spoštovanje človekovih pravic** <https://www.novartis.com/sites/www.novartis.com/files/novartis-human-rights-guideline.pdf>.

Človekove pravice so zapisane v temelje našega delovanja. Lek je podpisnik **Zaveze k spoštovanju človekovih pravic pri poslovanju**, ki narekuje njihovo spoštovanje pri delovanju podjetja, njegove dobavne verige ter izogibanje in preprečevanje kakršnih koli kršitev.

²⁷ GRI GS 103-1, 103-2, 102-16

K ustvarjanju prijetnega, predvsem pa vključujočega delovnega okolja pomembno prispevajo tudi številne aktivnosti v okviru pobude **Raznolikost in vključenost**. V Novartis spodbujamo raznolikost in individualnost naših sodelavcev, saj trdno verjamemo, da moramo prav vsakomur omogočiti takšno okolje, v katerem se bo lahko razvijal osebnostno in strokovno. Podpiramo sodelovanje ljudi, ki se med seboj razlikujejo, saj so takšni timi bolj kreativni in uspešni pri spopadanju z izzivi, delo pa bolj stimulativno in zanimivo.

V podjetju imamo tako ničelno toleranco do vseh oblik diskriminacije zaposlenih glede na osebnostne lastnosti, kot so npr. spol, starost, narodnost, vera, spolna usmerjenost, invalidnost itd. Od zaposlenih pričakujemo, da bodo drug z drugim ravnali spoštljivo. Samo na ta način namreč lahko še naprej gradimo vključujoče delovno okolje. K temu pomembno prispeva tudi »**Novartisova pobuda za vključevanje žensk**«.

Veliko pozornosti posvečamo izobraževanjem o **etiki, tveganjih in skladnosti**. V letu 2020 smo za zaposlene organizirali elektronska izobraževanja o etičnem kodeksu, varstvu osebnih podatkov, strokovnih praksah pri sodelovanju z zdravstvenimi delavci, prijavah neželenih dogodkov, upravljanju informacij in pripravi na izpolnjevanje zavez (preprečevanje podkupovanja, protimonopolna pravila in poštena konkurenca, trgovanje na podlagi notranjih informacij, obvladovanje tveganj pri sodelovanju s tretjimi strankami). Izobraževanja je uspešno opravilo skoraj 100 % vseh sodelavcev, še naprej pa so tudi teme usposabljanj za nove sodelavce družbe Lek.²⁸

Vsebine s področja etike in skladnosti smo naslavljali tudi v prispevkih v našem internem časopisu Kolektiv in temu področju v celoti namenili eno izdajo v sklopu kampanje »**Etika skozi moje oči**«. O trenutkih, ko ravnati prav ni najlažje, smo povprašali sodelavce, ambasadore etike. Njihove zgodbe so odražale etična načela kodeksa (bodimo odprtega duha, iskreni, odgovorni in drzni) in ponazarjale, kako pomembno je ravnati prav na vseh področjih našega delovanja, od dostopnosti zdravil, spoštovanja človekovih pravic, ravnanja z živalmi, spodbujanja raznolikosti in vključenosti do finančne integritete in zagotavljanja skladnosti.

Obveznosti in dolžnost razkrivanja nasprotij interesov, preprečevanja podkupovanja ter zagotavljanja skladnosti z veljavno zakonodajo in notranjimi pravili jasno opredeljujejo Novartisove globalne politike in naši notranji akti.

Standarde skladnosti uveljavljamo tudi pri naših poslovnih partnerjih, in sicer prek Smernic za upravljanje tretjih oseb.

Na podlagi smernic vzpostavljamo in ohranjamo poslovne odnose z našimi poslovnimi partnerji, ki so dolžni upoštevati enaka načela, kot veljajo za naše zaposlene. Izpopolnili smo postopek ocene tveganj pri sodelovanju s tretjimi strankami (t. i. TPRM).

V družbi Lek zavračamo vse oblike otroškega, prisilnega ali obveznega dela.

Tudi v letu 2020 nismo obravnavali nobenega primera diskriminacije ali kakršnega koli zahtevka za odpravo kršitev iz tega naslova.²⁹ Družba prav tako ni bila vključena v noben postopek zaradi omejevanja konkurence oziroma kršitve področne zakonodaje s tega področja.³⁰

Javna objava plačil zdravnikom in zdravstvenim organizacijam

Skladno z našimi notranjimi akti ter Kodeksom transparentnosti Evropske zveze farmacevtske industrije in združenj (EFPIA) o objavi prenosov vrednosti, vse Novartisove družbe v Sloveniji javno razkrivajo podatke o plačilih zdravnikom in zdravstvenim organizacijam. Novartis vsako leto javno objavi podatke o plačilih zdravnikom in zdravstvenim organizacijam za preteklo leto, prav tako pa pri tem upošteva tudi pravila, ki jih določa organizacija proizvajalcev generičnih in bioloških podobnih zdravil (Medicines for Europe), ter zahteve MedTecha, ki predstavlja proizvajalce zdravstvene opreme. Poročila o plačilih zdravnikom in zdravstvenim organizacijam po državah so javno dostopna na Novartisovi spletni strani: <https://www.novartis.com/our-company/corporate-responsibility/reporting-disclosure/transparency-disclosure/payments-healthcare-professionals>.

²⁸ GRI GS 412-2

²⁹ GRI GS 406-1

³⁰ GRI GS 206-1

Mesec ponosa pozdravili z dvigom mavrične zastave

V znak podpore mesecu ponosa smo izobesili mavrično zastavo na vseh štirih lokacijah v Sloveniji.

Novartis stremi k temu, da je lahko vsak sodelavec ne glede na spol, spolno identiteto ali usmerjenost zvest samemu sebi in brez strahu pred diskriminacijo. Zato smo v Novartisu v Sloveniji v juniju v znak podpore mesecu ponosa izobesili mavrično zastavo na vseh štirih svojih lokacijah. Novartis je na globalni ravni leta 2018 pristopil tudi k podpisu Standardov ravnanja v podporo poslovnim skupnostim pri spopadanju z diskriminacijo proti osebam LGBTI+.

3.2 Sodelovanje z dobavitelji

3.2.1 Sistem nabave in nabavna politika³¹

Lekova Nabava je ločena organizacijska enota v Novartisovih poslovnih storitvah in je odgovorna za nabavo neposrednih ter posrednih materialov in storitev. V vseh fazah nabavnega procesa so zaposleni zavezani postopkom, opredeljenim v Novartisovih smernicah, mednarodnih sporazumih in lokalnih predpisih. Pri tem smo natančno opredelili vloge in odgovornosti. Direktor javnih naročil je v celoti odgovoren za uveljavitev in upoštevanje smernic, zakonodaje ter notranjih postopkov za nabavne procese. V letu 2020 smo še izboljšali partnerstvo s servisnimi centri in optimizirali izdatke v vseh nabavnih kategorijah (neposrednih in posrednih). Lekova služba za nabavo je vpeljala dve dodatni orodji za digitalizacijo in povečanje učinkovitosti nabavnih postopkov ter platformo Ariba za nadaljnjo racionalizacijo in večjo preglednost nabavnega postopka.

Nabavna vrednost se je nekoliko zmanjšala in znašala 715 milijonov USD (727 milijonov v 2019). Od tega je bilo 289 milijonov USD posrednih in 426 milijonov USD neposrednih nabav. Pandemija covid-19 je močno vplivala na svetovne

dobavne verige farmacevtske industrije. Naši največji trgi neposrednih nabav ostajajo Slovenija, Nemčija, Kitajska, Švica in Indija. Pri posrednih nabavah so bili največji trgi Slovenija, Nemčija, Avstrija, Švica in Kanada.

V letu 2020 je stopila v veljavo nova Novartisova globalna nabavna politika. Med njenimi ključnimi načeli je zeleno naročanje, skladno s trajnostno strategijo, ki temelji na treh stebrih: podnebje, odpadki, voda.

Postopki presoje dobaviteljev³²

Dobavitelje presojamo na podlagi standardov kakovosti in Novartisovih smernic. Enotna merila vključujejo cene, kakovost, rok dobave, zanesljivost, skladnost z regulatornimi predpisi in smernicami Novartisa, inovativnost ter družbeno odgovorno naravnost dobavitelja. Celotni proces presoje in merila za izbor dobaviteljev so ustrezno sistemsko dokumentirani.

³¹ GRI GS 102-9, 102-10

³² GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 308-2, 414-2

Novartis se zavzema za sodelovanje s partnerji, ki delujejo skladno z našimi načeli, vrednotami in standardi. Za izpolnitev te zaveze smo v letu 2020 posodobili svoj okvir za obvladovanje tveganj, da lažje prepoznavamo izpostavljenost tretjih strank in z učinkovitim upravljanjem tveganj zaščitimo sebe in svoje deležnike pred negativnimi vplivi na ugled podjetja ter preprečimo morebitno finančno škodo.

Uveljavili smo tudi novo smernico za obvladovanje tveganj tretjih strank (smernica TPRM) in revidirano različico kodeksa ravnanja za tretje osebe. Ta združuje ocene tveganj pri ravnanju s tretjimi strankami v enoten okvir, zasnovan tako, da zagotavlja doslednost, skladnost in večjo preglednost. V revidirani različici kodeksa so bila posodobljena področja o človekovih pravicah in neprekinjenem poslovanju, pravicah zaposlenih, preprečevanju podkupovanja ter zdravju, varnosti in okolju.

Pri doseganju ambicioznih okoljskih ciljev, ki jih želimo v Novartisu uresničiti do leta 2030, pričakujemo pomoč ter podporo tudi tretjih oseb, s katerimi sodelujemo. V Leku spodbujamo tretje osebe k upoštevanju družbenih in okoljskih vrednot globalnega dogovora Združenih narodov (Global Compact). Pričakujemo, da bodo spoštovale standarde našega kodeksa. Prav tako od njih pričakujemo, da s svojimi dobavitelji sklenejo dogovore, ki odražajo enaka načela. Kodeks je skladen z načeli farmacevtske panoge za upravljanje odgovorne dobavne verige, povezane z etičnimi vrednotami, pravicami zaposlenih, zdravjem in varnostjo, okoljem, varstvom živali, preprečevanjem korupcije in pravične konkurence, varstva zasebnosti in podatkov, odgovorne uporabe mineralov, zagotavljanja kakovosti, prijave težav ter ustreznimi sistemi upravljanja.

Upoštevanje standardov v kodeksu ravnanja za tretje osebe je eno od meril vrednotenja v postopkih izbire in ocenjevanja Novartisovih tretjih strank. Prednost imajo pogodbeni izvajalci z enakimi družbenimi in okoljskimi vrednotami.

715 milijonov USD

celotna nabavna vrednost v letu 2020

Z medsebojnim tvornim sodelovanjem s tretjimi strankami si prizadevamo za dodatna izboljšanja. To lahko vključuje preglede, spremljanje razvojnih sprememb in napredka načrtov korektivnih ukrepov, napotitev tretjih strank k zunanjim strokovnjakom ter druge razumne načrte izboljšav.

Uspešnost dobaviteljev neprekinjeno spremljamo, s čimer vrednotimo in spremljamo njihovo uspešnost ter prepoznavamo možnosti izboljšav (bonitetna ocena, stroški, kakovost, dobava, inovativnost in podpora kupcu).

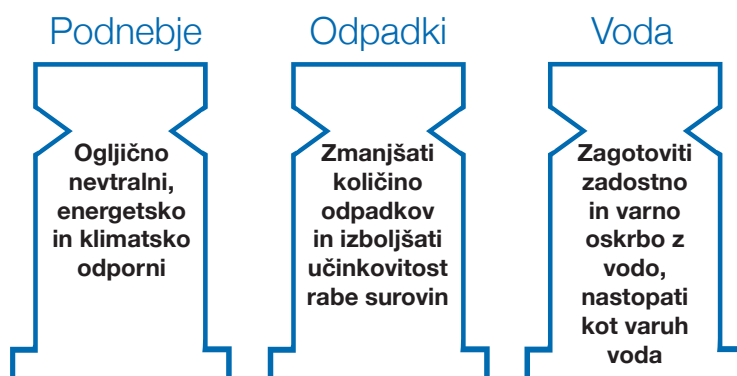
Politika in praksa vključevanja lokalnih dobaviteljev³³

Merila za izbor dobaviteljev so vnaprej določena in za vse enaka, prednost imajo najboljši po kakovosti, ceni ter storitvi. V nabavnih kategorijah, kjer je ključna konkurenčna prednost rok dobave, ob ustrezni ceni in kakovosti razvijamo tesne odnose ter sodelujemo pretežno z lokalnimi dobavitelji.

Delež slovenskih dobaviteljev v nabavi je v letu 2020 znašal 281 milijonov USD oz. 39,2 % celotne nabavne vrednosti. Po številu so slovenski dobavitelji predstavljali 57 % vseh naših dobaviteljev.

V sestavi neposredne nabave so po posameznih državah predstavljali slovenski dobavitelji 15,1 % (64 milijonov USD) nabavne vrednosti, v sestavi posredne nabave pa 74,8 % (216 milijonov USD).

Stebri trajnostne strategije

³³ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 204-1

Pralnik plinov v Lendavi

4. Okolje

Politika varovanja zdravja, varnosti in okolja (ZVO)³⁴

Na začetku leta 2021 prenovljena politika varovanja zdravja, varnosti in okolja (ZVO) je še poudarila povezanost s poslovno strategijo.

Njene ključne usmeritve, ki jih povzemamo v nadaljevanju, so vpete v vse naše dejavnosti in v ospredju pri vseh naših odločitvah. Politika ZVO opredeljuje osnovna načela in pravila upravljanja tega področja ter opisuje pristope k zmanjševanju tveganj in vplivov na področju zdravja, varnosti in okolja. Vsebuje osnovna pričakovanja za vse sodelavce in je temelj, na katerem vzpostavljamo notranje smernice ZVO.

Vplive na zdravje, varnost in okolje upoštevamo skozi ves delovni proces, od začetka razvoja, proizvodnje ter distribucije do uporabe in odstranjevanja naših končnih proizvodov. Tveganja, povezana z zdravjem, varnostjo in vplivi na okolje, znižujemo tudi z doslednim izvajanjem našega

etičnega kodeksa. Preko politike upravljanja tveganj tretjih oseb prenašamo svoje standarde na področju ZVO tudi na dobavitelje in pogodbene partnerje.

Sistem varovanja zdravja, varnosti in varstva okolja uveljavljamo po jasnih smernicah, ki jih vgrajujemo v svoje delovanje. Izpolnjevanje zakonskih predpisov in korporacijskih usmeritev je osnova našega sistema upravljanja tveganj za zdravje, varnost in okolje. Ob tem smo prostovoljno zavezani spoštovanju zahtev sistema ravnanja z okoljem po standardu ISO 14001, sistema vodenja varnosti in zdravja pri delu ISO 45001, programa »Odgovorno ravnanje« (tj. *Responsible Care*) za kemijsko industrijo ter Sistema Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS).

³⁴ GRI GS 102-11, GS 103-1, 103-2, 103-3

Zavezani smo:

- **okoljski trajnosti** z zmanjševanjem okoljskih vplivov naših dejavnosti in izdelkov skozi njihov celotni življenjski cikel ter
- **zdravju in varnosti**, pri čemer varujemo in spodbujamo varnost in zdravje pri sodelavcih, dobaviteljih, obiskovalcih, bolnikih ter v lokalnih skupnostih, v katerih delujemo.

Načela politike ZVO

Zdravje, varnost in varstvo okolja so temeljna odgovornost vseh sodelavcev in od njih se pričakuje, da se na vsebine, povezane z ZVO, odzivajo z enako skrbnostjo kot na ostale poslovne cilje. Vsi sodelavci moramo svoje naloge opravljati z upoštevanjem družbene odgovornosti in okoljske trajnosti.

Skrbimo za zdravje in varnost sodelavcev

Spodbujamo zdravo in varno delovno okolje, krepitev telesne, duševne in socialne blaginje zaposlenih ter ohranjanje njihove delovne sposobnosti in produktivnosti. Sodelavce redno ozaveščamo o naših politikah ZVO in jih stalno usposabljammo za njihovo uresničevanje. Sodelavce spodbujamo, da se med seboj opozarjajo na morebitna tveganja ali nevarna vedenja. Za uresničitev zastavljenih načrtov in ciljev pri obvladovanju tveganj po potrebi predlagamo in izvajamo preventivne ter korektivne ukrepe.

Vpeljujemo nenehne izboljšave

Z neprekinjenim izboljševanjem poslovnih in proizvodnih procesov izboljšujemo učinkovitost na področju ZVO ter zmanjšujemo vplive na okolje. Z uvajanjem najboljših razpoložljivih, učinkovitih in gospodarnih tehnologij se želimo uvrstiti med vodilne družbe pri varovanju okolja. Prizadevamo si za stalen napredek pri rabi surovin in energetskih virov ter zmanjševanju okoljskih vplivov, kar preverjamo z rednimi meritvami in spremljanjem podatkov. Vzpostavljene imamo sisteme in ukrepe za preprečevanje onesnaževanja okolja, ki jih redno preverjamo ter nadgrajujemo. Pri iskanju stalnih izboljšav nas vodijo tudi priporočila neodvisnih presojevalcev mednarodnih okoljskih standardov.

Delujemo skladno z najstrožjimi standardi

Redno preverjamo skladnost svojega delovanja z zakoni, predpisi in smernicami. Zavezani smo spoštovanju vseh zakonskih in drugih predpisov za farmacevtsko proizvodnjo ter Novartisovih standardov, ki se nanašajo na vidike ZVO. Pri tem vedno upoštevamo tiste zahteve, ki so strožje. Politiko ZVO ter njeno izvajanje dokumentiramo in posodabljammo, o čemer obveščamo ter osveščamo sodelavce. Zastavljene cilje dosledno uresničujemo.

Uresničujemo načela okoljske trajnosti

Premišljeno izkoriščamo naravne vire in preverjamo ter zmanjšujemo vplive svojega poslovanja na okolje. Postati želimo nosilec pozitivnih sprememb in vodilni v okoljski trajnosti. Za izboljševanje učinkovitosti in odgovornosti si postavljamo dolgoročne ter letne merljive cilje, ki jih spremljamo z meritvami, raziskovanjem in preverjanjem vplivov. Zastavljene cilje celovito upravljamo v okviru Novartisovega sistema okoljskega upravljanja EMS (Environmental Management System). Cilje opredeljujemo po lokacijah, pri čemer upoštevamo njihove posebnosti. Skupaj tvorijo Lekove in Novartisove cilje. Uresničujemo Novartisovo strategijo okoljske trajnosti, s katero gradimo zaupanje v družbi. Zastavili smo si ambiciozne cilje, s katerimi nameravamo do leta 2030 doseči ogljično, plastično in vodno nevtralnost. Sodelavce spodbujamo k zmanjševanju vplivov na okolje pri vsakodnevnem delu.

Gradimo partnerstva

Dolgoročne uspešnosti poslovanja ne moremo doseči sami, temveč le v sodelovanju s ključnimi deležniki. Zlasti pri uresničevanju okoljskih ciljev imajo pomembno vlogo tudi naši dobavitelji in pogodbeni partnerji. Svoje standarde na področju ZVO prenašamo tudi nanje s politiko upravljanja tveganj tretjih oseb. Skupaj gradimo mrežo odgovornih poslovnih partnerstev.

Poročamo javno in celovito

O rezultatih, doseženih na področju ZVO, poročamo celovito, pregledno in javno. Svoje okoljske, družbene in ekonomske vplive razkrivamo v vsakoletnem Poročilu o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d., ki je javno objavljeno in dostopno na naši spletni strani. Pri poročanju uporabljamo mednarodno priznane smernice in standarde. Verodostojnost v poročilu podanih informacij, ki se nanašajo na vplive na okolje, preveri tudi zunanji preveritelj.

Informacije o trajnostnih vidikih svojega poslovanja javno objavljamo na svoji spletni strani www.lek.si.

Skladnost z zakonodajo in standardi na področju ZVO³⁵

Področje varovanja okolja krovno ureja Zakon o varstvu okolja, ki določa vsebine podzakonskih predpisov na področju vode, hrupa, odpadkov, embalaže, emisij v zrak, svetlobnega onesnaževanja in skladiščenja nevarnih tekočin ter na drugih področjih varstva okolja.

Sprememba zakona v letu 2020 ureja tri vsebinska področja: sistem trgovanja s pravicami do emisije toplogrednih plinov v EU, sistem proizvajalčeve razširjene odgovornosti in zahteve glede izvajanja obratovalnega monitoringa.

³⁵ GRI GS 103-1, 103-2

Na področju vode izpolnjujemo zahteve Uredbe o emisiji snovi in toplote pri odvajanju odpadne vode iz naprav za proizvodnjo farmacevtskih izdelkov in učinkovin, ki velja posebej za farmacevtsko industrijo. Lokaciji Lendava in Mengeš, kot zavezanki IED³⁶ (Direktiva o industrijskih emisijah), delujeta skladno z Uredbo o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročijo onesnaževanje okolja večjega obsega. Obe obstoječi dovoljenji IED zajemata tudi izpuščanje toplogrednih plinov iz hladilnih naprav, na lokacijah v Ljubljani in na Prevaljah pa te izpuste vključujeta dovoljenji, ki obravnavata emisije v zrak. Na vseh lokacijah smo zavezanci po Uredbi o mejnih vrednostih emisije hlapnih organskih spojin v zrak iz naprav, v katerih se uporabljajo organska topila. Lokacija Mengeš je kot vir manjšega tveganja zavezana k spoštovanju Uredbe o preprečevanju večjih nesreč in zmanjševanju njihovih posledic.

Pri uvajanju zakonskih in drugih zahtev je poudarek na učinkovitem prenašanju novih zahtev v Lekove postopke dela. Odgovorne osebe za posamezna področja aktivno spremljajo in prepoznavajo nove zahteve, vodijo evidence vseh relevantnih zahtev v Registru ZVO zakonodajne in druge skladnosti, izdelujejo razlage novih zahtev z analizo pomanjkljivosti v aplikaciji HSENet ter poskrbijo za njihov prenos na lokacije. V primeru regulatornih sprememb, ki zahtevajo precejšnje kapitalske in/ali infrastrukturne spremembe, pripravimo in dokumentiramo akcijski načrt za obravnavo v HSENet. Register posodabljam ob spremembah zahtev, operativnih spremembah, rezultatih regulatornih inšpekcijskih pregledov in presoj zakonske skladnosti tretjih oseb in/ali najmanj dvakrat letno. Za učinkovit prenos v prakso so odgovorne lokacije prek predstavnikov ZVO. V okviru vodstvenega pregleda najmanj enkrat letno izvedemo pregled novih in pričakovanih zakonskih zahtev. Od zunanjih izvajalcev storitev zahtevamo minimalno enakovredne programe dela, kar v praksi pomeni poleg izpolnjevanja zakonskih zahtev tudi dokazovanje zagotavljanja ukrepov iz ugotovljenih ocen skladnosti.

V letu 2020 smo imeli tri inšpekcijske preglede, od tega po enega z okoljskega področja, požarne in kemijske varnosti. Pri inšpekcijskih pregledih ni bilo ugotovljenih neskladnosti.³⁷ V letu 2020 smo bili vključeni tudi v inšpekcijske preglede preverjanja kakovosti poslovanja in izdelkov, in sicer na področju zdravstvenih pregledov ter ravnanja z odpadki.

Za vse projekte oz. spremembe redno pridobivamo okoljevarstvena dovoljenja. Z upoštevanjem določil okoljevarstvenih dovoljenj, ki sta jih izdali Agencija RS za okolje in Direkcija RS za vode, ter dodatnih Novartisovih smernic je proizvodnja v naših obratih varna in ne ustvarja čezmernih vplivov na okolje. Dovoljenja in smernice namreč opredeljujejo mejne vrednosti izpustov v zrak in vodo, ravnanje z odpadki, ukrepe za zmanjšanje svetlobnega onesnaževanja ter načine varnega skladiščenja surovin in izdelkov na lokacijah, ki jih dosledno upoštevamo.

Okoljevarstvena dovoljenja in njihove spremembe na vseh naših lokacijah

- Okoljevarstveno dovoljenje za obratovanje naprave, ki lahko povzroča onesnaževanje okolja večjega obsega (IPPC), za lokacijo Lendava, št. dovoljenja 35407-172/2006, s 15. 4. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35407-37/2011-33, z 12. 7. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava, št. 35406-33/2012-4, s 15. 3. 2013.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-53/2014-8, s 23. 1. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-39/2015-10, s 27. 1. 2016.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-53/2016-7 z 8. 6. 2017.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-1/2021-7 z 19. 2. 2021.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Lendava št. 35406-42/2019-12 s 30. 3. 2021.
- Okoljevarstveno dovoljenje za obratovanje naprave, ki lahko povzroča onesnaževanje okolja večjega obsega (IPPC), za lokacijo Mengeš, št. dovoljenja 35407-171/2006, s 14. 5. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35407-22/2010, z 28. 12. 2010.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35407-54/2011, s 16. 5. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-24/2012-3, s 23. 8. 2012.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-25/2013-6, z 11. 11. 2013.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-42/2014-4, z 10. 9. 2014.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 3555406-7/2015-7, z 20. 4. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-33/2015-20, z 9. 2. 2016.
- Okoljevarstveno dovoljenje za obrate tveganja (SEVESO-tveganja) za lokacijo Mengeš, št. 35415-26/2006-9, s 25. 5. 2015.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-43/2016-8, s 30. 3. 2017.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-77/2017-5, s 15. 11. 2018.
- Delna odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za lokacijo Mengeš, št. 35406-21/2019-9, s 23. 12. 2019.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja za obrate tveganja (Seveso) za lokacijo Mengeš, št. 35492-4/2018-18, s 25. 2. 2021.
- Okoljevarstveno dovoljenje glede emisij snovi v vodo in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35431-6/2016-9, z 22. 11. 2016.

³⁶ Glej Slovar pomembnih izrazov na strani 109.

³⁷ GRI GS 307-1

- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-1/2017-6, z 28. 5. 2018.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-2/2019-4, s 23. 5. 2019.
- Odločba o spremembi okoljevarstvenega dovoljenja glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Ljubljana, št. 35440-25/2020-5, z 20. 8. 2020.
- Okoljevarstveno dovoljenje glede emisij snovi v vode in zrak za lokacijo Prevalje, št. 35444-36/2016-12, z 21. 3. 2017.
- Delno vodno dovoljenje za neposredno rabo vode za tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-19/2011, s 15. 7. 2011.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-17/2013-2 (povezava 35536-19/2011), s 17. 4. 2013.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-90/2014-2 (povezavi 35536-17/2013-2 in 35536-19/2011), s 13. 1. 2015.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35536-18/2016-2 (povezava št. 35536-19/2011), s 4. 4. 2016.
- Odločba o spremembi delnega vodnega dovoljenja za neposredno rabo vode v tehnološke namene iz javnega vodovoda za Lek d.d. (vse lokacije), št. dovoljenja 35530-29/2019 (povezava št. 35536-19/2011), z 12. 3. 2019.
- Vodna dovoljenja za neposredno rabo vode, št. 35536-20/2008-4, z 18. 9. 2008, 35536-45/2012-5, z 19. 2. 2013, in 35536-65/2013-8, z 29. 9. 2013.
- Dovoljenje za raziskavo podzemnih voda, št. 35505-74/2017-3, s 13. 9. 2017.
- Dovoljenje za raziskavo podzemnih voda, št. 35505-69/2019, s 24. 7. 2019.
- Dovoljenje za izpuščanje toplogrednih plinov za lokacijo Lendava, št. 35485-56/2020, z 18. 12. 2020.
- Dovoljenje za izpuščanje toplogrednih plinov za lokacijo Mengeš, št. 35485-57/2020, z 18. 12. 2020.
- Odločba o oprostitvi plačila okoljske dajatve zaradi zgorevanja goriva, št. 35483-52/2020, z 21. 12. 2020 (Lendava).
- Odločba o oprostitvi plačila okoljske dajatve zaradi zgorevanja goriva, št. 35483-53/2020, z 21. 12. 2020 (Mengeš).

4.1 Uveljavljanje aktivne okoljske politike

Okoljske vidike upoštevamo že pri sprejemanju poslovnih odločitev, pri čemer ti vidiki zajemajo dejavnosti, izdelke in storitve ter vplive v njihovem življenjskem ciklu, nad katerimi imamo neposreden upravljavski nadzor, pa tudi vplive, ki so posledica povezav podjetja s tretjimi osebami. Vsi neposredni in posredni okoljski vidiki s pomembnim vplivom na okolje so zajeti v registru vidikov.

Pri inovacijah in razvoju novih izdelkov skrbno preučimo priložnosti za izboljšanje okoljskih vidikov na znanstven in transparenten način ter opredelimo tveganja. Z ocenjevanjem okoljskih vplivov zagotavljamo, da prednosti novega produkta, procesov in tehnologije odtehtajo preostala tveganja. Merila ocenjevanja ZVO-vidikov so povzeta po enotni Novartisovi predlogi za ocenjevanje tveganj.

Naši bistveni okoljski vidiki so **poraba energije**, vpliv toplogrednih plinov na **zrak**, **vode** in **mikroonesnaževala v odpadni vodi** ter **surovine** in **odpadki**. Med posredne okoljske vidike uvrščamo okoljske vplive na strani dobaviteljev oz. pogodbenih izvajalcev (oskrba), pri čemer moramo zaradi specifičnosti farmacevtske proizvodnje upoštevati, da je naš vpliv na uporabo izdelkov in njihovo obdelavo ob koncu življenjske dobe omejen.

Tudi v letu 2020 nismo prejeli glob ali nadenarnih sankcij zaradi neskladja z okoljsko zakonodajo.³⁸ Prejeli smo dve pritožbi javnosti, ki sta skupaj z ukrepi opisani v poglavju 2.2.1.

4.1.1 Posebnosti poslovanja in nesorazmerja v zajetih podatkih

Okoljski kazalniki so zaradi nesorazmerij v zajemu podatkov težko primerljivi. Nesorazmerja nastanejo pri teži nekaterih farmacevtskih izdelkov in učinkovin, predvsem pri bioloških zdravilih, kjer je proizvodnja zelo kompleksna in se teža meri v kilogramih. Pri izdelkih za samozdravljenje pa proizvodnjo merimo v več desetih tonah.

Do nesorazmerij prav tako prihaja zaradi razlik v portfelju posameznih lokacij, še posebej tam, kjer je ta portfelj velik (Mengeš, Ljubljana). Dodatno je opazen trend, povezan s spremembami portfelja (sestavo proizvodnje), iz velikotonažnih izdelkov v izdelke manjših količin z visoko dodano vrednostjo.

³⁸ GRI GS 307-1

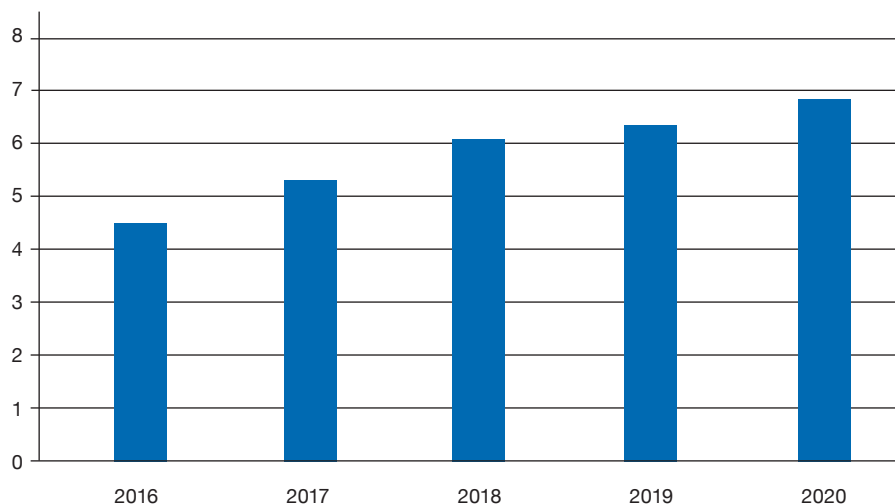
V Mengšu smo tako v letu 2020 izločili več dolgo prodajanih proizvodov, na obstoječe proizvodne linije pa uvedli nove ter z optimizacijo procesov povečali proizvodne zmogljivosti pri nekaterih aktualnih proizvodih.

Kazalniki, povezani z učinkovitostjo porabe surovin, energentov, vode, nastajanjem odpadkov, emisij v zrak ter nastajanjem odpadnih vod, na tono proizvoda so zaradi vsega navedenega med leti težko primerljivi in še težje med posameznimi proizvodnimi lokacijami.

Posebej so nesorazmerja opazna na lendavski lokaciji, kjer

se z rastjo proizvodnje Trdnih izdelkov Lendava povečujejo raba surovin (energija, voda), količine nastalih odpadkov, v manjši meri pa tudi emisije v vode in zrak. Ker obrat izva-ja dejavnost pakiranja različnih farmacevtskih oblik, ki jih proizvajajo druge Novartisove lokacije, se njihova količinska realizacija ne upošteva in torej tudi ne prikazuje v izračunih učinkovitosti posameznih kazalnikov za celotno lokacijo Lendava. Če bi tudi pakirnica v Novartisovem podatkovnem sistemu (DMS) prikazovala letno realizacijo, bi prišlo do podvajanja količin.

Rast proizvodnje v Trdnih izdelkih Lendava (število zapakiranih tablet v milijardah)

4.1.2 Vlaganja in dosežki pri varovanju okolja³⁹

Okoljske vidike upoštevamo tudi ob vlaganjih v proizvodne objekte, predvsem z zagotavljanjem okoljske skladnosti pri emisijah in energetsko varčno izvedbo tehnoloških sistemov. Pri tem vgrajujemo najboljše trenutno razpoložljive tehnologije – tako v obstoječe kot nove proizvodnje. Med okoljske naložbe štejemo tudi obnovo streh, fasad in kanalizacije. V letu 2020 smo za okoljske projekte namenili 3,7 milijona evrov. Več o pomembnejših projektih na področju varovanja okolja v letu 2020 poročamo v točkah 4.3.3 *Izboljšave energetske učinkovitosti* in 4.4.1 *Učinkovitost rabe vode*.

4.1.3 Preverjanje uveljavljenih standardov⁴⁰

Pomemben del naše politike varovanja zdravja, varnosti in okolja je tudi stalno izpolnjevanje vseh zakonskih predpisov ter zahtev mednarodnih standardov s področja ZVO.

Ob tem prostovoljno uresničujemo Program odgovornega ravnanja za kemijsko industrijo (POR, Responsible Care). Ponovno certificiranje sistema ravnanja z okoljem po standardu ISO 14001:2015 in sistema varnosti in zdravja pri delu po standardu ISO 45001:2018 je bilo zaradi razmer s pandemijo covid-19 preloženo v leto 2021. Prav tako smo v shemo EMAS, sistem Evropske unije za upravljanje okoljskih vplivov, vključeni z vsemi štirimi lokacijami.

Slovenski inštitut za kakovost in meroslovje (akreditacijska številka SI-V-0001) je kot okoljski preveritelj tudi v letu 2021 potrdil, da podatki in informacije v Poročilu o trajnostnem

³⁹ GRI GS 103-2

⁴⁰ GRI GS 103-2

razvoju družbe Lek d.d. za leto 2020 podajajo zanesljivo, verodostojno ter pravilno sliko o vseh dejavnostih organizacije v obsegu, navedenem v okoljski izjavi.

Skladnost našega poslovanja na področju zdravja, varnosti in okolja so potrdila tudi druga zunanja preverjanja v letu 2020 (JAZMP, FDA, dobavitelji itd.).

4.1.4 Ključni projekti

Protieksplzijska zaščita – ATEX

V sklopu Lekovega sistema protieksplzijske zaščite imamo za vse dele proizvodnih procesov, kjer so prisotne potencialno eksplozivne atmosfere na vseh lokacijah, pridobljene certifikate o vzdrževanju Ex-opreme in jih redno obnavljamo na vsakih pet let. Na lokacijah delujejo v enotah Proizvodni inženiring usposobljene ekipe za vzdrževanje Ex-opreme. Ob spremembah opreme oz. tehnoloških procesov že v zgodnji fazi vključijo v pripravo projektne dokumentacije zahteve za ustrezno izvedbo protieksplzijske zaščite pred začetkom obratovanja nove Ex-opreme. Zaposleni so usposobljeni za delo z Ex-opremo na podlagi internih predpisov in usposabljanj. Za vse Lekove lokacije vodimo pregled realiziranih certifikacij in usposobljenosti ekip za vzdrževanje Ex-opreme. V letu 2020 smo, kljub začetku pandemije covid-19, uspešno izvedli vsa načrtovana izobraževanja s področja protieksplzijske zaščite – začetni in nadaljevalni seminar s certifikacijo ter vse predvidene recertifikacije Ex-opreme na naših lokacijah.

LOTO – LockOut/TagOut (zakleni in označi)

Z zunanjim certificiranim izvajalcem smo uspešno izvedli en seminarski sklop za odgovorne vodje del in pooblaščen izvajalce del. Med usposobljenimi osebami je tudi devet na novo usposobljenih trenerjev za interno usposabljanje naših sodelavcev za odgovorne vodje del in pooblaščen izvajalce del. V okviru LOTO-aktivnosti smo se osredotočili tudi na obhode in preglede LOTO-procesov. Preverjali smo izdelano dokumentacijo za posamezne stroje, kot so LOTO-postopki, kratka navodila za izvedbo ter razpoložljivost LOTO-opreme za zaklepanje tehnične opreme v primeru posegov med vzdrževanjem.

NOSSCE – za odličnost vseh členov v oskrbovalni verigi

Z Novartisovim standardom operativne odličnosti oskrbovalne verige – NOSSCE (Novartis Operational Standards for Supply Chain Excellence) omogočamo preprosto, pregledno in nemoteno delovanje oskrbne verige. Ključni cilj projekta je vzpostavitev zanesljivega, razumljivega in transparentnega procesa, ki na trg prinaša kakovostne, varne ter učinkovite izdelke. Vsak naš izdelek namreč prepotuje dolgo in zahtevno pot do končnega uporabnika: od razvoja,

proizvodnje, kontrole kakovosti do pakiranja in distribucije. Za doseganje odličnih rezultatov je zato ključno usklajevanje vseh, ki v tem procesu sodelujejo.

4.1.5 Posredni okoljski vplivi⁴¹

Naši najpomembnejši posredni okoljski vplivi nastajajo na strani dobaviteljev, zato je okoljska odgovornost pogodbenikov ključni kriterij sodelovanja. Pred podpisom pogodbenega dogovora ciljno presojo celotno verigo dobaviteljev surovin in proizvodov na podlagi ZVO vplivov ter njihove širše družbene odgovornosti. Od dobaviteljev pa pričakujemo spoštovanje načel Novartisove strategije okoljske trajnosti.

Pogodbeni dogovor predstavlja dobaviteljevo zavezo za upoštevanje vseh veljavnih zakonov in ZVO-predpisov. Nespoštovanje teh standardov se šteje kot bistvena kršitev pogodbe, ki omogoča prekinitev pogodbe. Več o tem v poglavju 3.2 *Sodelovanje z dobavitelji*.

Pomemben posredni okoljski vpliv naše dejavnosti je transport, ki je tudi sicer v urbanem okolju prepoznan kot ključni vir onesnaženja zraka, predvsem zaradi trdnih delcev (delci PM). Okoljske vplive pri distribuciji blaga omejujemo z nadomeščanjem letalskega s pomorskim prevozom, o čemer poročamo v poglavju 4.9.3.2 *Distribucija*.

Posredni vpliv transporta upoštevamo pri izboru dobaviteljev v kategorijah, kot je naročanje embalaže. Tudi dobavitelji za transport in ravnanje z odpadki so skrbno izbrani. Skladno z zakonodajo in notranjimi predpisi izbiramo le dobavitelje, ki imajo potrebna dovoljenja ter so vpisani v evidenco izvajalcev na resornem ministrstvu.

Vpliv transporta omejujemo tudi s pogostejšo uporabo tele- in videokonferenc namesto daljših poslovnih poti. Redno spremljamo porabo goriva in prevožene kilometre ter popisujemo količino izpuščenega CO₂ vseh službenih osebnih vozil. O teh podatkih za vsako četrtletje poročamo v Novartisovo bazo podatkov.

V letu 2020 smo s 175 službenimi avtomobili (168 v 2019) skupno prevozili 4.284.362 km (7.870.027 km v letu 2019) in pri tem porabili 199.917 l goriva (359.666 l v letu 2019). Poleg službenih avtomobilov smo imeli še 17 drugih vozil (gasilska vozila, viličarji). Skupno smo z vsemi vozili v zrak izpustili 570 ton CO₂ (1.004 t v letu 2019).

⁴¹ GRI GS 305-1, 308-2

4.2 Surovine in naravni viri

4.2.1 Masni pretok materialov⁴²

Vseskozi si prizadevamo za čim učinkovitejšo rabo surovin in proizvodnjo zdravil na način, ki v največji možni meri ohranja naravne vire. V letu 2020 smo učinkovitost rabe surovin izboljšali, saj smo ob za 6 % manjšem količinskem obsegu proizvodnje zmanjšali rabo surovin za skoraj 9 %.

Zaradi spremembe sestave in obsega proizvodnje farmacevtskih učinkovin prihaja ponekod do letnih nihanj mas-

nih pretokov materialov. Največje nihanje je bilo v Mengšu, kjer se je z ukinitvijo nekaterih velikotonažnih proizvodnih procesov njihova proizvodnja zmanjšala za 37 %, posledično se je zmanjšala tudi raba surovin za 26 %. V Lendavi se je spremenil proces fermentacijske proizvodnje z dohranjevanjem, zaradi česar je bila za 13 % večja raba surovin ob manj kot za 1 % povečani proizvodnji (več o tem v točki 4.5.1 *Ravnanje z odpadki*).

Letni masni pretok različnih uporabljenih materialov* ⁴³

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	t	8.803	3.484	15.261	1.861	29.409
2017	t	8.740	3.379	13.043	1.879	27.041
2018	t	8.549	3.324	14.253	1.998	28.125
2019	t	8.910	3.097	15.225	1.814	29.046
2020	t	10.044	3.378	11.227	1.925	26.574

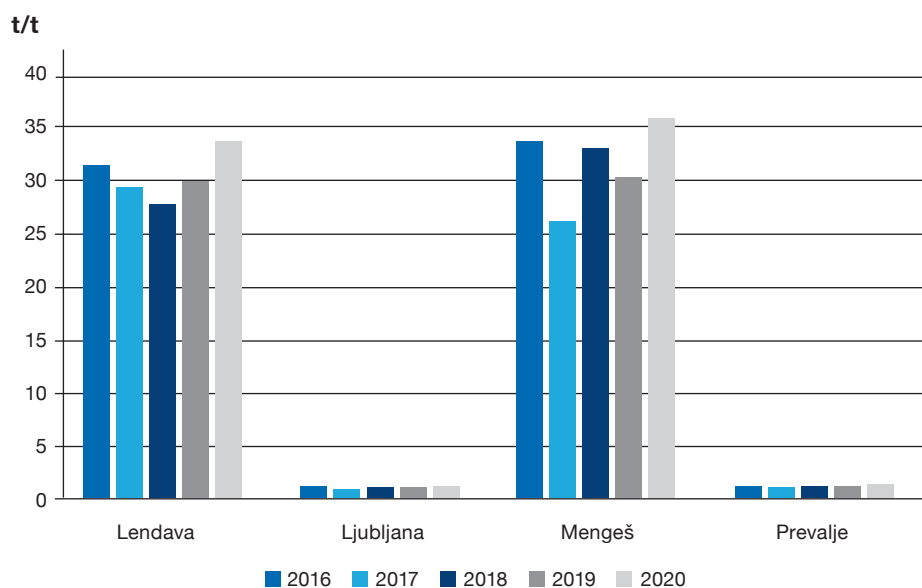
* Celotna količina vseh nabavljenih materialov v obdobju poročanja, potrebnih za celovito odvijanje proizvodnih procesov do končnih izdelkov (brez upoštevanja embalaže, goriv, vode in tehnološke opreme).

4.2.2 Učinkovitost rabe materialov

Učinkovitost rabe surovin prikazujemo s kazalnikom porabe surovin na enoto izdelka. Kot je razvidno iz naslednjih dveh grafičnih prikazov, količina porabljenih surovin za

tono proizvedene učinkovine oziroma izdelka v letu 2020 ostaja na ravni 2016.

Učinkovitost različnih uporabljenih materialov na proizvedeno enoto po lokacijah⁴⁴

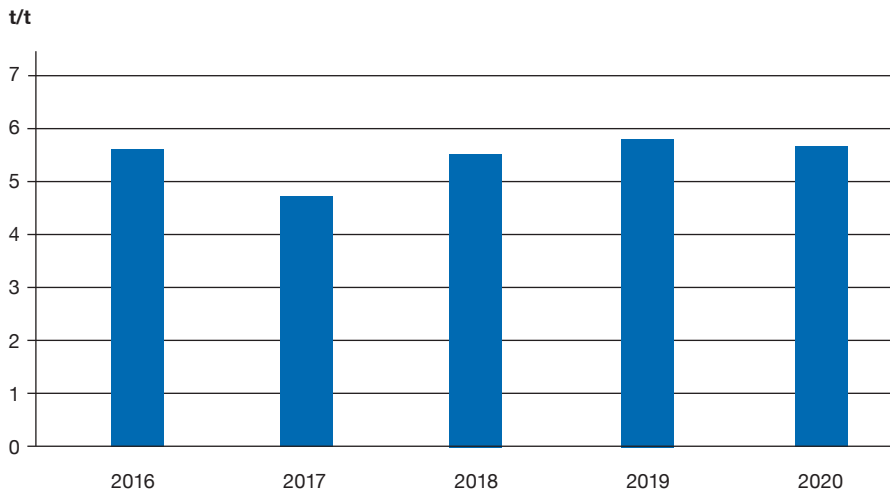

⁴² GRI 103-1, 103-2, 103-3

⁴³ EMAS – glavni kazalnik, GRI GS 301-1

⁴⁴ EMAS – glavni kazalnik

Učinkovitost rabe surovin na proizvedeno enoto – Lek skupaj

4.2.3 Trajnostni pristop pri ravnanju z embalažo

Pri uporabi embalaže si prizadevamo, da bi bila ta izdelana iz čim bolj naravnih materialov in učinkovito zasnovana. Prav tako mora izpolnjevati ustrezna regulatorna in tržna merila, ustrezati zahtevam izdelka in potrošnika ter dosegati stroškovno dostopnost. Okolju mora biti prijazna skozi celoten življenjski cikel, zato je pomembno, da z njo tudi po uporabi pravilno in odgovorno ravnamo.

Načela oblikovanja in proizvodnje embalaže so skladna z Novartisovo politiko trajnostne rabe embalaže ter opredeljena v Sandozovem globalnem pakirnem katalogu. Ta predpisuje celovit izbor priporočenih materialov za ovojnino, pri čemer upošteva zavezujočo hierarhijo ravnanja z odpadki ter dimenzije in oblike primarnih ter sekundarnih ovojnin. Vodilo smernic je, da mora ovojnina ob izpolnjevanju vseh regulatornih zahtev povzročiti čim manj odpadkov, poraba energije za njeno izdelavo pa mora biti čim nižja.

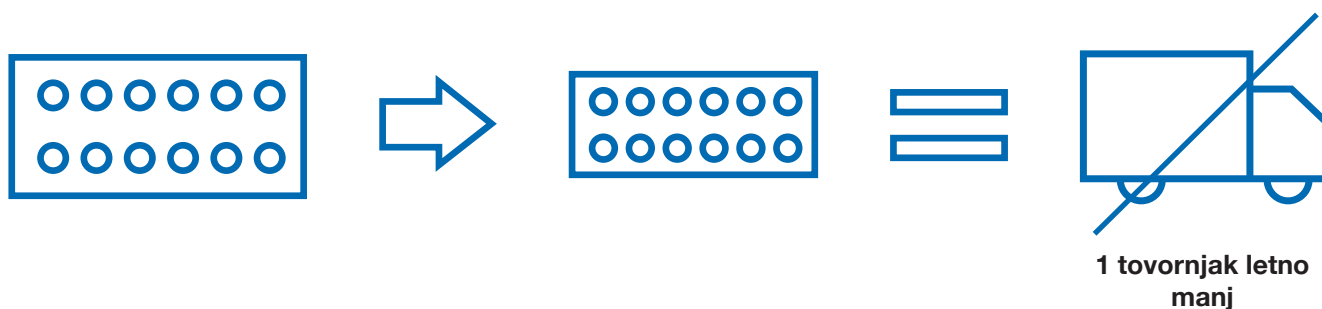
Pri odpadni embalaži, skladno s postavljeno hierarhijo ravnanj z odpadki, še dodatno iščemo priložnosti tudi za ponovno uporabo embalaže v sistemu krožnega gospodarstva. V Trdnih izdelkih Lendava smo tako v letu 2020 nadaljevali z vračanjem rabljenih 50-litrskih sodov dobavitelju surovine. S tem smo embalažo, ki bi sicer postal odpadek, preusmerili v ponovno uporabo.

V lendavski jedilnici smo plastične kozarce za enkratno uporabo zamenjali s kompaktnimi za večkratno uporabo, kar na letni ravni pomeni prihranek več kot 70.000 plastičnih kozarcev. Zamenjavo plastičnih kozarcev za enkratno uporabo s steklenimi smo izvedli tudi v eni izmed ljubljanskih jedilnic – v drugi jedilnici so bili stekleni kozarci v uporabi že od vsega začetka.

Prihranek pri zmanjšanju velikosti PVC blistra za zdravilo GalvusMet

V Trdnih izdelkih Lendava smo pri pakiranju izdelka GalvusMet (euacreas) uvedli uporabo manjših pretisnih omotov. S spremembo smo zmanjšali velikost pretisnega omota za 13 % in porabo plastike za 0,6 g na pretisni

omot. Z uporabo manjših pretisnih omotov smo prihranili 27 palet materiala oz. en tovornjak na leto ter povečali produktivnost, zmanjšali količino odpadkov in prihranili pri stroških.

Prihranek pri zamenjavi plastičnih sodov s sodi iz recikliranega materiala

V Aseptičnih izdelkih Ljubljana smo z zamenjavo sodov za embaliranje odpadnih vial in ampul zmanjšali količino odpadne plastike za 16 ton na letni ravni. Novi sodi so iz

recikliranega materiala in pomenijo manjšo količino odpadkov, prav tako pa so zaradi nižje teže tudi preprostejši za ravnanje.

4.3 Energija

4.3.1 Poraba energije

Skupna poraba energije je bila v letu 2020 manjša za 1,23 % oz. za 16.532 GJ kot leto prej. Na vseh štirih lokacijah smo izvedli številne projekte za dvig energetske učinkovitosti, s katerimi smo prihranili 45.102 GJ (3,4 %) energije in s tem preprečili za 3.617 t CO₂ v ozračje. Ker na lokacijah vpeljujemo energetsko zahtevnejše produkte, so končni prihranki rabe energije v primerjavi z letom 2019 sicer manjši od doseženih prihrankov z izvedenimi projekti.

Skupno porabo energije smo v primerjavi z letom 2019 zmanjšali na lokacijah Prevalje (za 8,77 %), Ljubljana (za 3,16 %) in Mengeš (za 1,20 %), medtem ko smo jo v Lendavi zvišali (za 1,58 %), kjer pa smo hkrati zabeležili tudi višje proizvodne volumne.

Skupna poraba energije* ⁴⁵

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	GJ	414.383	452.025	375.130	66.563	1.308.102
2017	GJ	439.585	451.273	364.479	66.156	1.321.493
2018	GJ	470.766	441.039	364.387	63.013	1.339.204
2019	GJ	469.189	442.506	370.440	62.747	1.344.882
2020	GJ	476.617	428.502	365.986	57.245	1.328.350

* V tabeli so zajeta vsa goriva/energenti, ki so vstopali v procese izrabe energije. Pri tem upoštevamo zgornjo kurilnost/HHV – High Heating Value.

Poraba energije, pridobljene iz odpadnih topil v Lendavi in Mengšu

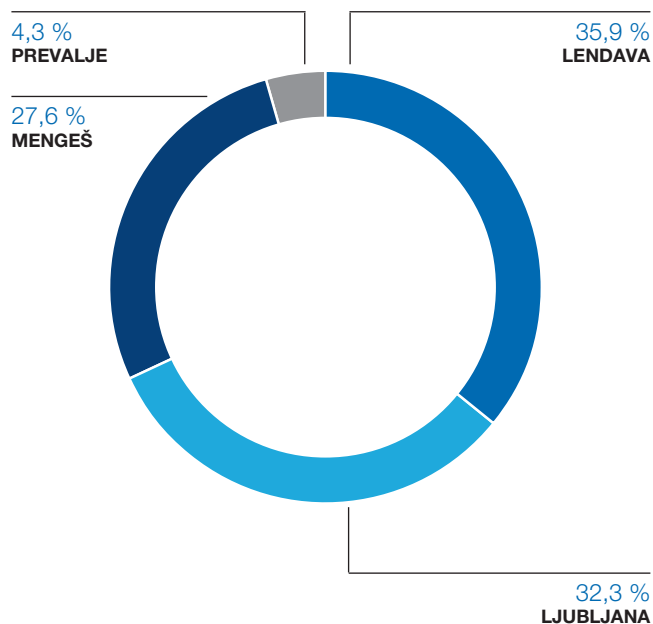
Leto	Enota	Lendava	Mengeš	Lek (skupaj)
2016	GJ	13.881	52.546	66.427
2017	GJ	4.658	57.082	61.740
2018	GJ	26.578	50.441	77.019
2019	GJ	30.364	63.542	93.906
2020	GJ	26.963	83.739	110.702

Poraba energije, pridobljene iz biomase v Lendavi

Leto	Enota	Lendava
2016	GJ	4.500
2017	GJ	4.191
2018	GJ	4.612
2019	GJ	3.417
2020	GJ	5.086

V celotni porabi energije ima najvišji delež Lendava (35,9 %), sledijo Ljubljana z 32,3 %, Mengeš s 27,6 % in Prevalje s 4,3 %.

⁴⁵ GRI GS 302-1

Porazdelitev rabe energije po lokacijah⁴⁶Učinkovitost rabe energentov na proizvedeno enoto⁴⁶

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	GJ/t	1.489	151	835	45	252
2017	GJ/t	1.485	169	734	45	269
2018	GJ/t	1.538	155	846	41	262
2019	GJ/t	1.580	161	743	43	268
2020	GJ/t	1.595	153	1.170	44	283

Skupna učinkovitost rabe energentov na proizvedeno enoto se je zmanjšala za dobrih 5 %. Pri tem moramo upoštevati, da imamo na lokacijah zelo raznolike portfelje izdelkov, ki se letno proizvedejo v različnih količinah. Od izdelkov, ki se na letni ravni proizvedejo v nekaj kg, pa do takih, kjer letne količine presežejo več sto ton pri podobni ali celo manjši rabi energije. V Mengšu smo z ukinitvijo nekaterih veliko-tonažnih in uvedbo kompleksnejših izdelkov z energetsko bolj zahtevnimi proizvodnimi procesi močno zmanjšali energetsko učinkovitost za lokacijo.

Ustreznejšo primerjavo naših prizadevanj na področju izboljšanja učinkovitosti prikazuje kazalnik učinkovitosti rabe energentov na zaposlenega, ki prikazuje vse bolj kompleksno proizvodnjo izdelkov, za katero je potrebnih tudi več zaposlenih. Naša energetska učinkovitost se je tako, v primerjavi z letom 2019, izboljšala za 9 %.

⁴⁶ EMAS – glavni kazalnik, GRI GS 302-3

Učinkovitost rabe energentov na zaposlenega*

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	GJ/zaposlenega	980	235	374	271	363
2017	GJ/zaposlenega	908	217	344	253	340
2018	GJ/zaposlenega	824	205	332	246	328
2019	GJ/zaposlenega	707	192	331	253	302
2020	GJ/zaposlenega	682	156	323	253	275

* Podatek je preračunan glede na število redno zaposlenih v Leku na dan 31. 12. in ne vključuje pogodbenih oz. zunanjih izvajalcev.

Raba električne energije se je v primerjavi z letom prej zmanjšala za 2,4 %. Električna energija je sicer glavni vir energije za pogon proizvodne opreme, pripravo in distribucijo ener-

getskih medijev za proizvodnjo (komprimiran zrak, hladilni mediji idr.), razsvetljavo po objektih in hlajenje neproizvodnih objektov.

Raba električne energije⁴⁷

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	GJ	213.819	178.554	126.025	27.810	546.208
2017	GJ	221.602	176.139	124.772	26.431	548.943
2018	GJ	230.964	173.551	127.633	26.250	558.397
2019	GJ	229.513	175.873	129.703	23.980	559.070
2020	GJ	225.772	173.497	123.232	22.913	545.415

4.3.2 Porazdelitev energije po energentih

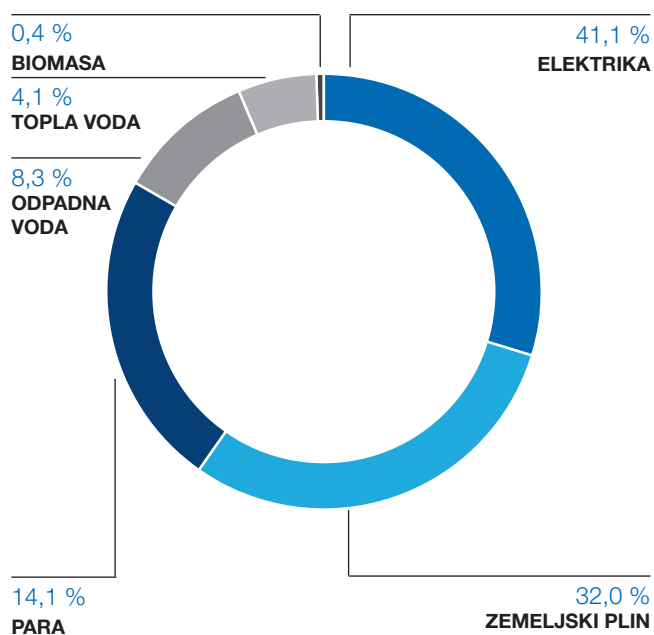
Med porabljenimi energenti, ki jih kupujemo na trgu, dosežata največji delež električna energija z 41 % ter zemeljski plin z 32 %. Energenta predstavljata primarni vir energije za tri proizvodne lokacije, na lokaciji Ljubljana pa poleg tega dodatno kupujemo še tehnološko paro, ki predstavlja 14-odstotni delež, ter ogrevno vodo s 4-odstotnim deležem.

Na lokaciji Mengeš in Lendava poleg zemeljskega plina za proizvodnjo pare v sosežigu uporabljamo tudi odpadna topila iz proizvodnje. Delež odpadnih topil v celotni porabi

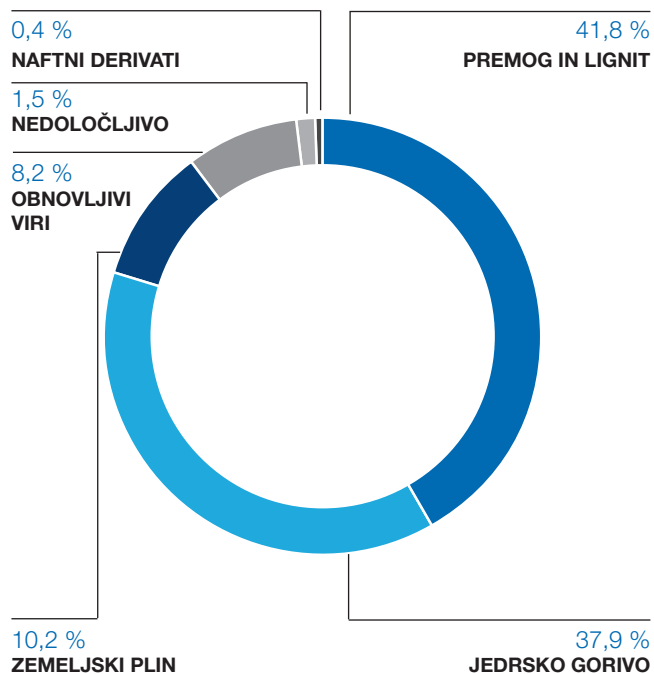
energentov predstavlja 8 % in se povečuje. Samo na lokaciji Mengeš z odpadnimi topili nadomestimo več kot 35 % energije, potrebne za proizvodnjo pare.

Delež obnovljivih virov energije na lokaciji Lendava znaša 0,4 %, pridobivamo pa jih s sežigom organskih odpadkov iz fermentacijske proizvodnje.

Porazdelitev porabljene energije po primarnih energentih

Sestava proizvodnih virov nabavljene električne energije*

* Podatki o sestavi primarnih virov za proizvodnjo električne energije, ki smo jih prejeli od ponudnika električne energije, so za leto 2019. V času izdelave poročila podatkov za 2020 še ni bilo na voljo.

4.3.3 Izboljšave energetske učinkovitosti⁴⁸

V letu 2020 smo izvedli več projektov izboljšav energetske učinkovitosti, s katerimi smo skupaj ustvarili za 45,1 TJ energijskih prihrankov in posledično zmanjšali emisije CO₂ v ozračje za 3.617 ton. Skupni prihranek ocenjenih projektov predstavlja 3,4 % prihranka celotne letne porabe energije.

Nadaljevali smo z aktivnim energetskim menedžmentom (AcEM) – aktivnim spremljanjem energetskih sistemov, ana-

lizo delovanja in s tem aktivnega upravljanja z energijo. Na podlagi tedenskih pregledov, primerjalnih analiz in določitve ključnih kazalnikov uspešnosti smo sprejemali takojšnje ukrepe za izboljšanje regulacije, prilagoditev delovnih točk in prikaz napak v delovanju ter izbirali najučinkovitejše naprave. Z rednim spremljanjem energetskih sistemov smo identificirali tudi prihodnje potencialne varčevalne projekte.

Prikaz prihrankov energije in toplogrednih plinov po lokacijah v letu 2020

	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Prihranek iz energetskih projektov (v GJ)	3.538	29.312	6.712	5.540	45.102
Znižanje toplogrednih plinov iz naslova energetskih projektov (v t CO ₂)	216	2.645	406	350	3.617

Prihranke smo dosegli z naslednjimi projekti:

Lendava:

- optimizacija razsvetljave v proizvodnih prostorih in vgradnja časovnih stikal,
- vgradnja merilnikov na sistemu hladilne vode in optimizacija delovanja,
- zamenjava hladilnega agregata z učinkovitejšim,
- nadgradnja dozirnega sistema za odpadke,
- optimizacija fermentacijskega procesa.

Ljubljana:

- ureditev sistema kondenzata tehnične pare v proizvodnem objektu,
- razširitev meja vlage v proizvodnji trdnih izdelkov,
- optimizacija delovanja hladilnih sistemov v proizvodnem objektu,
- optimizacija delovanja HVAC-sistemov v proizvodnem objektu,
- vračanje kondenzata v Energetiko Ljubljana.

Mengeš:

- optimizacija delovanja HVAC-sistemov,
- zamenjave pnevmatskih cevk, zmanjšanje izgub stisnjenega zraka,
- pregled in popravilo puščanj v sistemu stisnjenega zraka na več stavbah.

Prevalje:

- povišanje prevodnosti kotelne vode – zmanjšanje porabe sveže in ogrete napajalne vode,
- ureditev delovanja lopute vročega obkroga na RTO-napravi, optimizacija temperatur sežiga ter režima vklopov in izklopov,
- optimizacija HVAC-sistemov – pregledi in ponastavitve regulacijskih ventilov ter optimizacija parametrov ogrevanja/hlajenja,
- skrajšanje časa delovanja hladilnega stroja po doseženi temperaturi hladne vode.

⁴⁸ GRI GS 302-4, 305-5

4.4 Voda⁴⁹

Za farmacevtsko proizvodnjo je dostop do sveže vode dobre kakovosti izrednega pomena. Redno spremljamo dobavo in porabo vode, z monitoringi količin in parametrov onesnaženosti pa odpadne vode.

Odpadne tehnološke vode so po nastanku lahko odpadne vode iz čistilnih postopkov, stranski produkt iz proizvodnje intermediatov ter učinkovin, odpadne vode iz priprave demineralizirane vode ali odpadne vode iz priprave pare. Večje količine vode uporabljamo povsod tam, kjer je treba hladiti tehnološke procese oz. prostore. V teh primerih gre za »ne-kontaktno« vodo, kjer sta pomembna parametra količina in temperatura vode, ni pa vplivov na kakovost vode.

V Novartisovi strategiji okoljske trajnosti je kakovost vode izpostavljena kot največja dobrina, posebna pozornost pa je namenjena ravnanju z antibiotiki. Poleg letne ocene tveganja učinkovin v vodnem okolju zelo pazljivo spremljamo izpuste v vode, vpeljujemo ukrepe, ki zagotavljajo zmanjševanje izpustov antibiotikov v vode, in spremljamo najnovejše objavljene študije.

4.4.1 Učinkovitost rabe vode

Skrbi za izboljšanje učinkovitosti rabe vode posvečamo veliko pozornosti. Tako smo porabo vode z različnimi projekti, kljub spremenjenim naborom izdelkov in povečani intenziteti proizvodnje, v letu 2020 znižali za 14 %, učinkovitost rabe vode pa izboljšali za 9 %. Porabo tehnološke in pitne vode smo optimizirali z naslednjimi ukrepi:

- optimizacija pretokov hladilnih voda,
- ponovna uporaba vode (hladilni sistemi, kondenzat),
- optimizacija porabe vode v energetskih sistemih in sistemih za pripravo farmacevtskih voda,
- pravočasna menjava iztrošene opreme,
- prevezava tehnoloških porabnikov na vodnjaško vodo,
- aktivno spremljanje porabe – pravočasno ukrepanje in odpravljanje puščanj,
- znižanje maksimalnih pretokov pip v sanitarijah in kuhinjah,
- zmanjšanje izplakovalnih volumnov v kotličkih stranišč,
- ozaveščanje zaposlenih o varčevanju z vodo.

Poraba vode v 1.000 m³⁵⁰

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	1.000 m ³	1.304	588	1.433	36	3.361
2017	1.000 m ³	1.323	574	1.488	37	3.422
2018	1.000 m ³	1.347	605	1.490	37	3.479
2019	1.000 m ³	1.337	574	1.475	40	3.425
2020	1.000 m ³	1.260	523	1.123	36	2.943

Učinkovitost rabe vode na proizvedeno enoto*⁵¹

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	m ³ /t	753	185	852	17	225
2017	m ³ /t	1.173	214	672	18	260
2018	m ³ /t	912	200	769	18	236
2019	m ³ /t	1.135	209	614	27	251
2020	m ³ /t	1.051	187	683	28	231

* V tabeli prikazujemo učinkovitost rabe zgolj onesnažene vode (brez hladilnih vod).

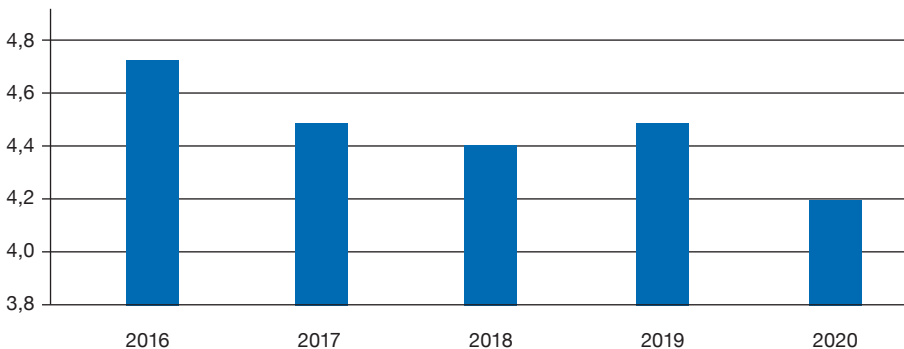
⁴⁹ GRI GS 303-1, 303-2

⁵⁰ EMAS – glavni kazalnik, POR OI 21, GRI GS 303-3

⁵¹ EMAS – glavni kazalnik

Poraba vode na kg izdelka na lokaciji Lendava

m³/kg

4.4.2 Viri vodne oskrbe

V **Lendavi** in **Mengšu** uporabljamo vodo iz lastnih vrtin v tehnološke namene, za kar imamo pridobljena ustrezna vodna dovoljenja ministrstva za okolje in prostor.⁵² S pomočjo monitoringa podzemnih vod, ki poteka s tlačnimi sondami neprekinjeno, enkrat na uro skozi vse leto določamo kote ravni podzemnih vod, njihovo smer in gradient.

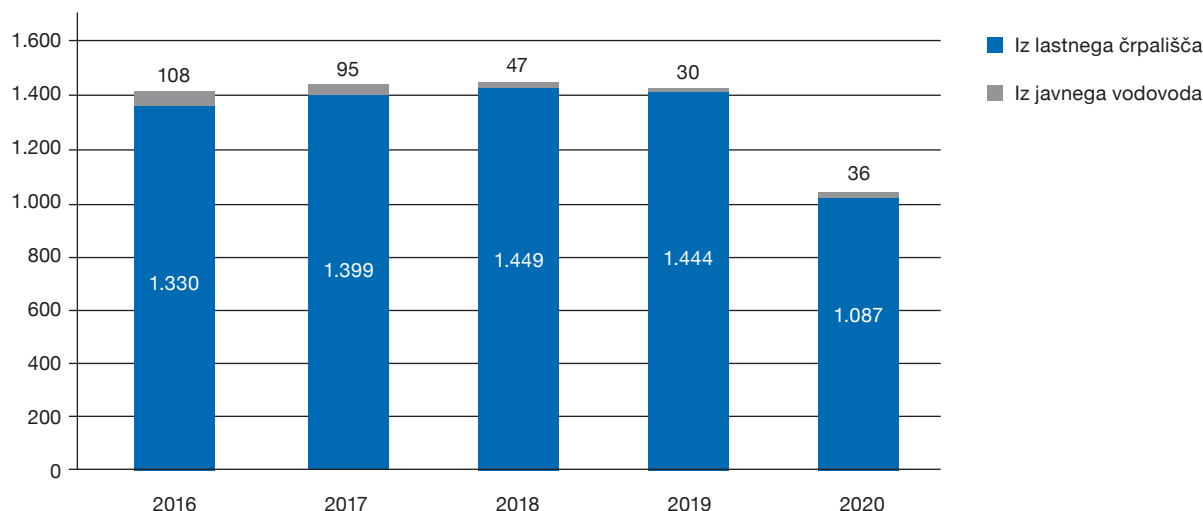
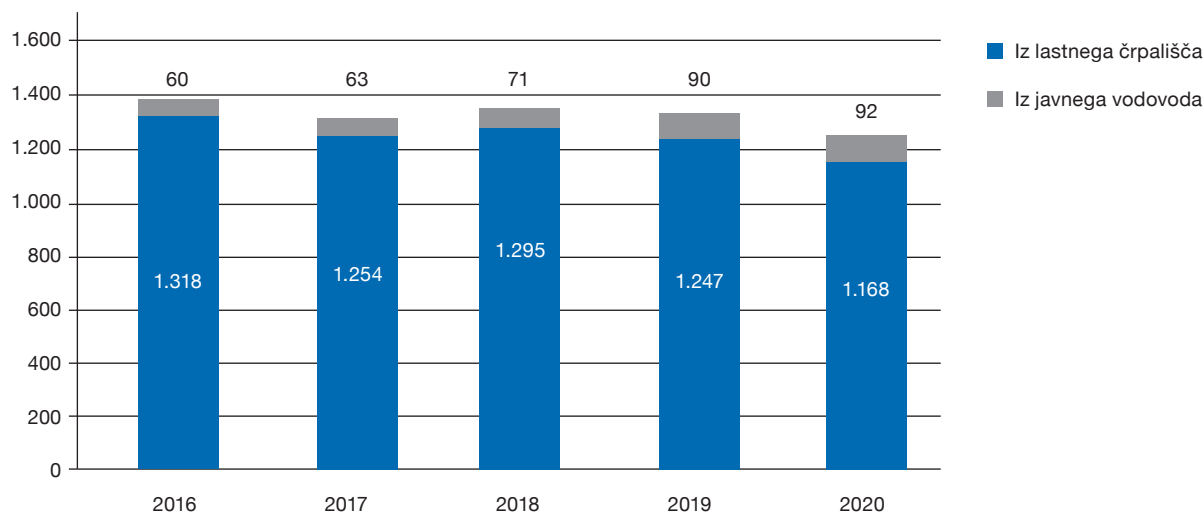
V Mengšu so bile ravni podzemne vode v letu 2020 pod povprečnimi vrednostmi. Padavine so bile količinsko sicer povprečne, vendar neenakomerne in časovno omejene (zaradi nevihtnih dogodkov). Manjši dvig podzemne vode smo zaznali novembra, in sicer zaradi izdatnejših padavin konec septembra in v oktobru.

Spremljanje ravni podzemnih vod v Mengšu nakazuje počasno praznjenje hidrogeološkega bazena doline Kamniške Bistrice in njegovo polnjenje s padavinami (veliko prispevno območje), kar potrjuje zelo velike dinamične zaloge Mengeškega polja. Daljši časovni interval pri opazovanju ravni podzemnih vod kaže, da so nihanja podzemne vode na Mengeškem polju zelo velika in lahko znašajo tudi do 15 m. Na podlagi monitoringa smo ugotovili, da je bila raven podzemnih vod na območju naše lokacije v obdobju visokih vod 2 m višja kot v obdobju nizkih vod.

Za obratovalni monitoring onesnaženosti podzemnih vod imamo izvrtane piezometre. V piezometrih, ki sta južno od naše lokacije (izhodne vode), je kakovost podzemne vode boljša kakor kakovost vode v piezometrih severno od lokacije (vhodne vode).

V Mengšu smo rabo vode iz javnega vodovoda v petih letih zmanjšali za dobrih 66 %, v zadnjem letu je bila raba te vode sicer večja za 20 %. Izrazito smo zmanjšali rabo vode iz lastnega črpališča, za 25 %. V Lendavi smo zaradi povečane proizvodnje Trdnih izdelkov in uvedbe energetske ugodnejšega procesa fermentacijske proizvodnje povečali rabo pitne vode za 2 % in zmanjšali rabo vode iz lastnega črpališča za dobrih 6 %.

⁵² Vodna dovoljenja št. 35536-20/2008, 35536-45/2012-5 in 35536-65/2013-8

Količine in viri oskrbe z vodo na lokaciji Mengeš v 1.000 m³⁵³**Količine in viri oskrbe z vodo na lokaciji Lendava v 1.000 m³⁵⁴**

4.4.3 Recikliranje in ponovna uporaba

Odpadno vodo v proizvodnji poskušamo v čim večji meri ponovno uporabiti, kar zagotavljamo z doslednim ločevanjem neonesnaženih tokov odpadnih voda od ostalih tokov, ki zahtevajo čiščenje. Delež reciklirane vode vseskozi povečujemo, pri čemer je vodilna lokacija Mengeš. Reciklirano vodo največkrat uporabljamo za hlajenje procesov.

Na lokaciji Mengeš imamo vzpostavljen trinivojski sistem hladilnih vod z različnimi temperaturnimi režimi. Pri tem se voda iz enega sistema pretaka v sistem z višjo temperaturo, del vode (preliv) pa odteka v kanalizacijo. Ocenjujemo, da se približno vse hladilne vode uporabijo vsaj dvakrat.

⁵³ GRI GS 303-3⁵⁴ GRI GS 303-3

4.5 Odpadki

4.5.1 Ravnanje z odpadki⁵⁵

Ločeno zbiranje in sortiranje odpadkov sta pomembni aktivnosti na poti do recikliranja odpadkov ter osnova za vse bolj aktualno krožno gospodarstvo. Pri ravnanju z odpadki upoštevamo predpisano hierarhijo ravnanja z odpadki, pri čemer pozornost namenjamo zlasti možnosti zmanjšanja odpadkov pri viru nastanka, ponovni uporabi in recikliranju ter uporabi odpadkov za gorivo. Odlagamo zgolj manjši delež nenevarnih, komunalnih odpadkov.

V okviru sistema ravnanja z okoljem imamo vzpostavljen načrt gospodarjenja z odpadki glede na vrsto, količino/trende in vire nastajanja odpadkov. Načrt predvideva tehnične in organizacijske ukrepe za preprečevanje nastanka odpadkov. V primeru že nastalega odpadka pa nas usmerja k njegovi pripravi za ponovno uporabo, recikliranje ali predelavo z drugimi postopki. Nevarnih odpadkov skladno z Novartisovo politiko ne odlagamo na odlagališča, prizadevamo pa si tudi za zmanjševanje količin nenevarnih odpadkov za odlaganje.

Večina odpadkov nastane med proizvodnjo, nekateri pa občasno pri čiščenju in vzdrževanju tehnoloških naprav ter strojev, čiščenju lovilnikov olj, izvajanju gradbenih del, zamenjavi fluorescenčnih cevi, menjavi tonerjev itd.

Skupna količina odpadkov se je v letu 2020 povečala za 6 %, predvsem zaradi povečane količine odpadnega micelija iz lendavske proizvodnje. Povečanje micelija, ki je nenevaren in biorazgradljiv odpadki s 95-odstotno vsebnostjo vode, je posledica spremembe tehnološkega bioprocesa z dohranjevanjem kulture zaradi energetske optimizacije.

Pri podatkih za lendavsko lokacijo moramo upoštevati, da se s širitvijo proizvodnje Trdnih izdelkov povečujejo tudi količine odpadkov, a se njihova količinska realizacija skladno z Novartisovimi navodili ne upošteva in s tem ne prikazuje v izračunih učinkovitosti posameznih kazalnikov (več o tem v točki 4.1.1)

Kot je razvidno iz spodnje tabele, več kot 92 % vseh nastalih odpadkov recikliramo oz. ponovno uporabimo, njihov delež v letu 2020 se je povečal za 1 %. Biorazgradljivi odpadki predstavljajo 77 % vseh odpadkov v Leku. Poleg lendavskega micelija, ki ga oddajamo v predelavo v bioplinarno, prištevamo k biorazgradljivim odpadkom še celotno količino odpadnega blata iz Čistilne naprave Lendava. Odpadka skupaj predstavljata skoraj 100-odstotni (99,99-odstotni) delež vseh biorazgradljivih odpadkov.

Odpadki po sestavi v letu 2020 v t

	Nastali odpadki	Odpadki, predani v recikliranje in pripravo za ponovno uporabo	Odpadki, predani v sežig, sosežig ali na odlagališče*
Nearni odpadki	4.826	2.132	2.694
Nenevarni odpadki	37.221	36.882	339
Skupaj	42.047	39.014	3.033

* Na odlagališče predajamo zgolj nenevarne odpadke.

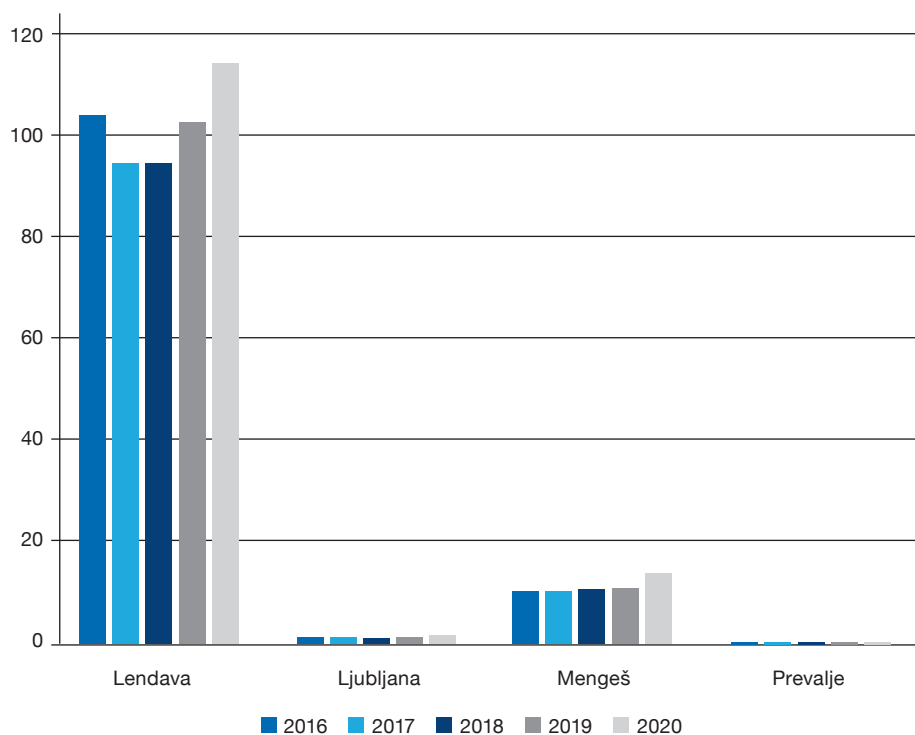
⁵⁵ EMAS – glavni kazalnik, GRI GS 306-1, 306-2, 306-3, 306-4, 306-5

Sestava nastalih odpadkov, po lokacijah v t

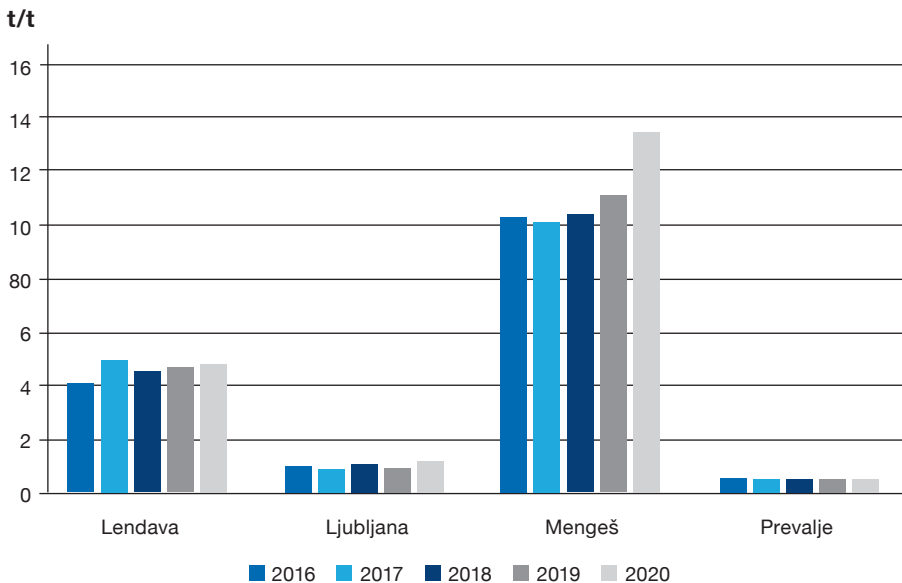
	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Nevarni odpadki					
2016	38	673	3.691	191	4.593
2017	182	654	4.208	186	5.230
2018	183	902	3.893	193	5.171
2019	61	784	4.777	229	5.851
2020	79	1.109	3.451	186	4.826
Nenevarni odpadki					
2016	28.824	2.337	906	610	32.677
2017	27.674	2.651	802	642	31.768
2018	28.544	2.254	600	591	31.989
2019	30.346	2.088	747	502	33.684
2020	33.851	2.181	730	459	37.221

Količina odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

t/t

Količina odpadkov na t proizvoda – učinkovitost/brez odpadnega micelija

4.5.2 Odstranjevanje nevarnih odpadkov⁵⁶

Preprečevanje in zmanjševanje nastajanja nevarnih odpadkov ter nenehno povečevanje njihovega deleža za recikliranje ali energetske izrabo so naša stalna naloga, ki smo jo opredelili v vsakoletnih ciljih.

Količino nevarnih odpadkov smo v letu 2020 zmanjšali za slabih 18 %, pri čemer moramo del tega zmanjšanja pripisati tudi za 6 % manjši proizvodnji. Ustreznejše stanje prikazuje kazalnik učinkovitosti ravnanja z nevarnimi odpadki (t odpadka/t proizvoda), ki izkazuje 12-odstotno izboljšanje glede na leto 2019. K izboljšanju učinkovitosti so znatno prispevali sprememba portfelja izdelkov in večja izraba odpadkov v energetske namene na naših lokacijah.

Predelali in ponovno uporabili smo dobrih 82 % vseh organskih topil, v Lendavi je ta delež znašal kar 96 %. Skupna količina nastalih odpadnih topil je bila v Mengšu za 12 % manjša, delež ponovne uporabe pa v povprečju 58-odstoten, pri nekaterih procesih je ta delež tudi več kot 95-odstoten.

V Mengšu predstavljajo visokoenergetska odpadna topila 92 % vseh nevarnih odpadkov. S sosežigom z zemeljskim plinom smo jih odstranili 2.521 t, kar je enakovredno 35 % primarne energije za pridobivanje pare za oskrbo procesov z energijo na lokaciji. S predelavo odpadnih topil zmanjšujemo porabo energenta za pripravo pare, prevoze odpadnih topil in posledično izpuste CO₂. Preostanek odpadnih

topil oddajamo pooblaščenim družbam, ki odstranijo odpadke na okoljsko sprejemljiv način, največkrat z uporabo odpadka kot goriva po postopku R1.

Na ljubljanski lokaciji predstavljajo nevarni odpadki slabih 34 % od celotne proizvedene količine odpadkov na lokaciji. Med njimi so po količini pomembni izmet iz proizvodnje in izdelki s pretečenim rokom uporabe oziroma zdravila, vrnjena s trga. Količina zadnjih se je v 2020 povečala za 80 %. Na prevaljski lokaciji predstavljajo nevarni odpadki 29 % vseh odpadkov na lokaciji in so se glede na preteklo leto zmanjšali za skoraj 19 %.

⁵⁶ POR OI 5, GRI GS 306-1, 306-2, 306-3, 306-4, 306-5

Nevarni odpadki predani v recikliranje in pripravo za ponovno uporabo v t*

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	t	2	21	1.150	0	1.173
2017	t	0	273	2.048	0	2.321
2018	t	0	574	1.860	33	2.467
2019	t	1	650	2.073	61	2.785
2020	t	0	832	1.233	67	2.132

* Podatek prikazuje količine nevarnih odpadkov, ki smo jih predali zunanjim pooblaščenim izvajalcem.

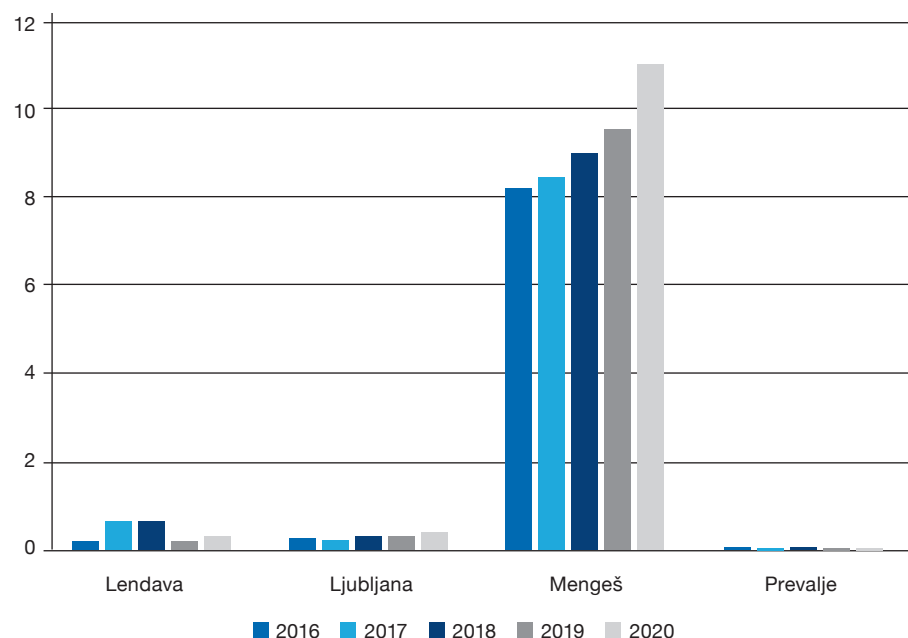
Nevarni odpadki predani v sežig in sosežig v t*

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	t	38	652	2.541	191	3.419
2017	t	182	380	2.161	186	2.908
2018	t	183	328	2.034	160	2.704
2019	t	60	134	2.704	168	3.066
2020	t	79	277	2.218	120	2.694

* Podatek prikazuje količine nevarnih odpadkov, ki smo jih predali zunanjim pooblaščenim izvajalcem.

Količina predanih nevarnih odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

t/t

4.5.3 Odstranjevanje nenevarnih odpadkov⁵⁷

Nenevarni odpadki predstavljajo dobrih 88 % vseh Lekovih odpadkov. Količina teh je bila v letu 2020 za dobrih 10 % višja zaradi povečanih količin odpadnega micelija v Lendavi.

Kar 77 % vseh Lekovih odpadkov je biološko razgradljivih odpadkov, predvsem odpadni micelij lendavske proizvodnje in blato Čistilne naprave Lendava, zanemarljiv delež pa še odpadki iz čajnih kuhinj. Biorazgradljive odpadke predajamo v bioplinarne, kjer iz različnih organskih substratov in odpadkov proizvajajo bioplin. Električna energija, proizvedena v generatorjih iz bioplina z visokim odstotkom metana, sodi med obnovljive vire električne energije.

Komunalni odpadki predstavljajo 0,5 % nenevarnih odpadkov, od teh jih odlagamo samo 13 %. Delež odpadne embalaže, ločeno zbrane po frakcijah (papir, plastika, les, kovina, steklo), predstavlja dobrih 10 % nenevarnih odpadkov in se je v primerjavi z letom 2019 povečal za 3 %. Odpadno embalažo večinoma recikliramo, enako tudi gradbene odpadke. Ostale nenevarne odpadke odstranjujejo pooblaščenca podjetja s sežigom.

Količina vseh nenevarnih odpadkov po lokacijah v t

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Lek (nenevarni odpadki brez embalaže, ki se reciklira)
2016	t	28.824	2.337	906	610	32.677	29.787
2017	t	27.674	2.651	802	642	31.768	27.622
2018	t	28.544	2.254	600	591	31.989	28.041
2019	t	30.346	2.088	747	502	33.684	29.950
2020	t	33.851	2.181	730	459	37.221	33.378

Nenevarni odpadki predani v recikliranje in pripravo za ponovno uporabo v t

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	t	28.407	2.134	780	554	31.876
2017	t	27.337	2.593	714	588	31.232
2018	t	28.409	2.247	557	535	31.748
2019	t	30.088	2.083	682	461	33.314
2020	t	33.656	2.151	657	419	36.882

Nenevarni odpadki predani v sežig in sosežig v t

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	t	292	72	97	41	502
2017	t	240	55	83	37	414
2018	t	1	3	40	41	85
2019	t	0	1	62	28	91
2020	t	1	28	68	28	124

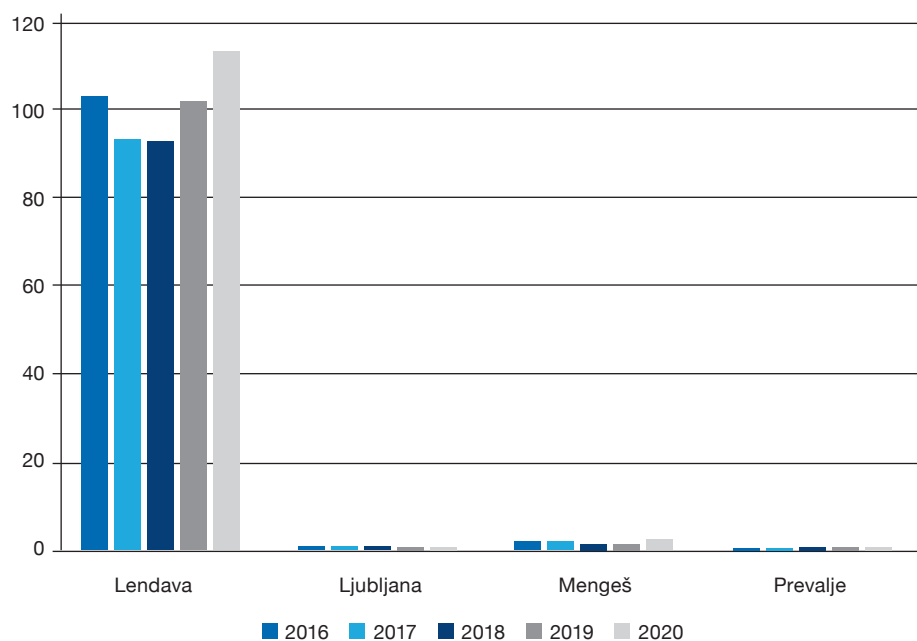
⁵⁷ GRI GS 306-1, 306-2, 306-3, 306-4, 306-5

Nenevarni odpadki predani na odlagališča v t

	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	t	125	131	29	14	299
2017	t	97	4	5	17	123
2018	t	134	4	3	15	156
2019	t	258	3	4	13	278
2020	t	195	3	5	13	215

Količina nenevarnih odpadkov na t proizvoda – učinkovitost

t/t

4.6 Emisije v zrak⁵⁸

Novartisova strategija okoljske trajnosti v ospredje postavlja omejevanje emisij v ozračje. Cilji strategije predvidevajo, da naj bi do leta 2025 dosegli ogljično nevtralnost v vseh svojih dejavnostih (neposredne in energetske posredne emisije toplogrednih plinov), do istega leta naj bi svoje zahteve glede trajnostnih okoljskih meril vnesli tudi v vse pogodbe z našimi dobavitelji. Prav tako je Novartisova in naša ambicija do leta 2030 doseči ogljično nevtralnost v celotni vrednostni verigi, torej tudi v naši dobavni verigi.

Emisije v zrak zmanjšujemo predvsem z učinkovitejšo rabo energentov, s čimer izboljšujemo tudi energetske učinkovitost, poudarek pa je na uporabi obnovljivih virov energije.

V Leku skrbno spremljamo emisije v zrak, tako organska kot anorganska onesnaževala. K nastanku kislega dežja največ prispevajo anorganska onesnaževala zraka, kot so žveplov dioksid (SO_2) in dušikovi oksidi (NO_x). Onesnaževala zraka, kot so delci, hlapne organske spojine (HOS) in NO_x , so skupaj s sončno svetlobo predhodniki tvorbe ozona in smoga ter posledično povezanih škodljivih vplivov na okolje.

V Leku ločeno spremljamo toplogredne emisije in emisije iz nepremičnih naprav. Med emisijami iz nepremičnih naprav so osrednjega pomena emisije hlapnih organskih snovi (HOS) ter prahu. Merilna mesta za zajem vzorcev za analizo in meritve vsebnosti snovi in/ali prahu v zraku so postavljena na tehnoloških napravah ter linijah, kjer je v izstopnem zraku pričakovati emisijo hlapnih organskih snovi, prašnih delcev ali drugih snovi. Za vse odvode so izdelane predpisane ocene emisij snovi in/ali prahu. Dodatno se osredotočamo na preprečevanje razpršenih emisij HOS in njihovo zbiranje pri viru za namen čiščenja, kolikor je to razumno mogoče.

Za zmanjševanje emisij organskih snovi uporabljamo različne naprave: naprave za termično oksidacijo (izgorevanje) plinov, absorberje, pralnice plinov, biofiltre in druge.

Skladnost celotnih emisij HOS z mejno vrednostjo emisij, izraženih v odstotkih vnosa organskih topil, dokazujemo na podlagi rezultatov občasnih meritev, bilance topil, ocene razpršenih emisij in ostalih podatkov. Za nove naprave upoštevamo mejno vrednost emisij 5 %, za obstoječe naprave pa 15 % glede na vnos topil v napravo. Emisije HOS v zajetih odpadnih plinih ne presegajo mejnih koncentracij, ki znašajo 20 mg C/m³.

Prav tako vzdržujemo skladnost z mejno vrednostjo za celokupni prah, ki znaša 150 mg/m³. Pri masnem pretoku celotnega prahu, ki presega 0,2 kg/h, mejna vrednost znaša 20 mg/m³.

Pri napravah za termično izgorevanje emisij poleg HOS, izraženih kot celokupni ogljik (TOC), merimo tudi emisije dušikovih oksidov in ogljikovega monoksida (MV = 100 mg/m³). Obratovanje teh naprav po omenjenih parametrih je prav tako zakonsko skladno.

4.6.1 Emisije pri sežigu in sosežigu

Sežig odpadkov izvajamo v Lendavi, sosežig odpadkov pa v Mengšu. V Mengšu poteka sosežig lastnih odpadnih, visokoenergetskih nehalogeniranih topil v dveh od štirih kurilnih naprav, ki za primarni vir energije uporabljajo zemeljski plin. Monitoring vseh izpustov snovi v zrak redno izvaja zunanja pooblaščenca ustanova.

V Lendavi sežigamo zgolj odpadke iz lastne proizvodnje, s čimer omogočamo učinkovito vodenje in nadzor delovanja sežigalnice zaradi natančnega poznavanja sestave odpadkov. Nabor in količina odpadkov za sežig sta opredeljena v dovoljenju, ki ga je izdala Agencija RS za okolje.

Naše emisije so stalno nadzorovane in v okviru dovoljenih meja, za kar skrbimo s tehnološkimi rešitvami in trajnimi meritvami. Nastavljene mejne vrednosti preprečujejo, da bi proces sosežiga/sežiga odpadkov potekal zunaj dovoljenih meja.

O količinah in vrstah odstranjenih odpadkov redno poročamo pristojnemu ministrstvu. Predmet poročanja in inšpekcijskega nadzora so tudi vsi emisijski monitoringi tako trajnih kot občasnih meritev iz naprav za sosežig oziroma sežigalnice.

Lokaciji sta kot upravljavki industrijskih kompleksov, ki izvajajo eno ali več dejavnosti iz Uredbe ES št. 166/2006, obvezani poročati o količinah izpustov onesnaževal Evropskemu registru izpustov in prenosov onesnaževal (E-PRTR).

4.6.2 Žveplov dioksid⁵⁹

Emisije žveplovega dioksida (SO_2) na naših lokacijah nastajajo v majhnih količinah kot posledica termične obdelave hlapnih organskih spojin, sežiga, sosežiga in obratovanja kurilnih naprav. Zaradi majhnih količin zakonodaja ne predpisuje več obveznega monitoringa parametra SO_2 iz RTO-naprav in kurilnih naprav, če upravljavec naprav najmanj enkrat letno zagotovi nastavitve zgorevanja, ki jo izvede pooblaščen servis proizvajalca naprave. Zemeljski plin po izjavi dobavitelja ne vsebuje žvepla.

Na podlagi predpisanih monitoringov iz sežiga in sosežiga odpadkov pridobivamo podatke o količinah emisij, ki se gibljejo na meji določitve. Lahko pa, zaradi občasnih nihanj pri

⁵⁸ EMAS – glavni kazalnik, POR OI 7, POR OI 10, GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

⁵⁹ EMAS – glavni kazalnik, POR OI 7, GRI GS 305-7

izgorevanju odpadkov, ki vsebujejo žveplo, te emisije tudi variirajo, vendar znotraj predpisanih mejnih vrednosti.

Emisije žveplovega dioksida (SO₂)

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (kg SO ₂ /t proizvoda)
2016	t	0,0008	0,0000	0,0017	0,0066	0,0091	0,0018
2017	t	0,0000	0,0000	0,0006	0,0062	0,0068	0,0014
2018	t	0,0000	0,0240	0,0258	0,0062	0,0560	0,0109
2019	t	0,0000	0,0120	0,0000	0,0069	0,0189	0,0038
2020	t	0,4778	0,0160	0,0000	0,0580	0,5518	0,1174

Podatki o količinah emisij SO₂ po posameznih letih izhajajo iz podatka o koncentraciji na posameznih merilnih mestih in časa obratovanja posamezne naprave.

4.6.3 Dušikovi oksidi

Emisije dušikovih oksidov v zrak nastajajo pri sežigu in sosežigu odpadkov ter obratovanju kurilnih naprav.

Emisije dušikovih oksidov redno nadziramo na vseh lokacijah. Skupna količina teh emisij ostaja na ravni leta 2019.

Emisije dušikovih oksidov (NO_x)⁶⁰

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek	Učinkovitost (Lek) (t NO _x /t proizvoda)
2016	t	13,58	0,08	11,80	2,55	28,01	0,005
2017	t	17,97	0,05	11,34	2,46	31,83	0,006
2018	t	17,26	2,26	16,20	2,47	38,18	0,008
2019	t	17,28	1,14	12,26	2,68	33,36	0,007
2020	t	11,35	1,50	14,98	5,20	33,03	0,007

4.6.4 CO₂ in drugi toplogredni plini

Neposredne emisije CO₂ (GHG1) nastajajo predvsem pri izgorevanju goriva, sežigu/predelavi gorljivih organskih snovi, proizvodnih procesih (npr. fermentacija) in uporabi službenih avtomobilov. Neposredne emisije (GHG1)⁶¹, o katerih poročamo, zajemajo tudi:

- didušikov oksid (N₂O) v ekvivalentih CO₂,⁶²
- fluorirane ogljikovodike (hidrofluorogljiki – HFC) v ekvivalentih CO₂,⁶³ in
- druge toplogredne pline (metan in druge) v ekvivalentih CO₂,⁶⁴

V skupino virov neposrednih emisij CO₂ uvrščamo tudi nekatere druge pline, ki jih uporabljamo ali nastajajo v naših procesih.

Med vire posrednih toplogrednih plinov uvrščamo CO₂ (GHG2) v primerih, ko nastaja kot ekvivalent nabavljeni električni energiji, dobavljeni toploti in pari na lokacijah, kjer poteka njihova proizvodnja.

⁶⁰ EMAS – glavni kazalnik, POR OI 8, GRI GS 305-7

⁶¹ Kazalnik POR OI 10

⁶² POR OI 11

⁶³ POR OI 12

⁶⁴ POR OI 13

Ogljikov dioksid in drugi plini, ki prispevajo k učinku tople grede⁶⁵

	Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek	Učinkovitost (Lek) (t CO ₂ /t proizvoda)
GHG1	2016	t CO ₂	11.642	3.118	14.375	2.032	31.167	6
	2017	t CO ₂	12.161	2.610	14.146	2.097	31.014	6,3
	2018	t CO ₂	13.213	2.261	13.916	1.846	31.236	6,1
	2019	t CO ₂	13.692	2.569	14.627	1.944	32.832	6,6
	2020	t CO ₂	14.133	2.675	14.551	1.719	33.078	7,0
GHG2	2016	t CO ₂	0	26.743	0	0	26.743	6
	2017	t CO ₂	0	25.911	0	0	25.911	5,3
	2018	t CO ₂	17.066	39.047	9.432	1.940	67.484	13,2
	2019	t CO ₂	16.961	39.275	9.585	1.772	67.593	13,5
	2020	t CO ₂	16.685	37.816	9.107	1.695	65.302	13,9

Pri izračunu GHG1 pri zgorevanju zemeljskega plina upoštevamo vrednost za leto 2018, ki znaša 55,29 kgCO₂/GJ (0,199044 kgCO₂/kWh). Pri tem vrednost zajema spodnjo kalorično vrednost zemeljskega plina v kWh (LHV), njena ekvivalentna emisijska vrednost, ki se obračunava v fakturah, pa zgornjo kalorično vrednost (HHV) in znaša 49,9076 kgCO₂/GJ (0,179667 kgCO₂/kWh). Razmerje med spodnjo in zgornjo kalorično vrednostjo (LHV/HHV) za Lekove preračune in poročanja znaša 0,90265 kWh/kWh.

Skupna količina emisij GHG1 ostaja na ravni iz preteklih let, nanje pa imajo velik vpliv predvsem uvajanje novih zahtevnih izdelkov, ki so energetske zahtevnejši in proizvedeni v manjših volumnih. Za prednostno nalogo smo si zato postavili omejevanje teh emisij s sistematičnim energetskim upravljanjem, spremembami procesov, uvajanjem novih tehnoloških rešitev v fazi razvoja/prenosa izdelkov ter z vgradnjo energetske in okoljske učinkovite naprave.

Poglavitni vir emisij GHG1 so emisije, ki nastanejo pri izgo-revanju zemeljskega plina v kurilnih napravah in pri sosežigu odpadnih topil (več kot 90 %). V trgovanje z emisijskimi kuponi CO₂ sta vključeni lokaciji Lendava in Mengeš. V skladu z zakonodajo smo o emisijah zavezani poročati ministrstvu za okolje in prostor ter plačevati okoljsko dajatev.

Novartis se je odločil, da za slovenske lokacije od leta 2018 naprej ne kupi potrdil o izvoru za porabljeno električno energijo, kar ima velik vpliv na povišanje skupnih emisij GHG2. Pri izračunu in poročanju smo za obdobje od 1. 1. 2018 do 31. 12. 2020 uporabili vrednost 0,0739 tCO₂/GJ ali 0,26604 kg/kWh, ki jo določajo Novartisove smernice za Slovenijo.

4.6.5 Hlapne organske spojine – HOS⁶⁶

Skupno količino emisij hlapnih organskih spojin (HOS) smo v letu 2020 znižali za 16 % in s tem izboljšali učinkovitost za 8 %, predvsem zaradi zmanjšanja uporabe organskih nehalogeniranih topil v Mengšu in nemotenega delovanja lendavske RTO-naprave.

Emisije halogeniranih HOS sicer predstavljajo manj kot 0,5 % emisij vseh HOS, kar dosegamo s sistematičnimi zamenjavami halogeniranih organskih topil z nehalogeniranimi. Na Prevaljah smo uporabo halogeniranih topil že pred leti ukinili z dokončno zamenjavo metilenklorida z etanolom. V Mengšu pa smo v preteklih letih ukinili eno od proizvodenj, ki je v tehnološkem procesu uporabljala metilenklorid. Na lokaciji deluje tudi naprava za izločanje halogeniranih topil iz odvodnega zraka z najsodobnejšo tehnologijo kriogene kondenzacije.

⁶⁵ GRI GS 305-1, 305-2, 305-4

⁶⁶ POR OI 9

Koncentracijske vrednosti zajetih emisij iz opredeljenih izpustov so sicer primerljive z emisijami preteklih let in so pod predpisano mejno vrednostjo. Razlika pa lahko nastane zaradi nezajetih emisij. Pri izračunu bilance topil je namreč zaradi velikih količin pomemben dejavnik npr. koncentracija topila v odpadku. Variiranje merilne negotovosti pri analizi

odpadnih topil lahko zato prinese znatno povečanje prikaza nezajetih emisij. Nezajete emisije poskušamo učinkovito zmanjšati z ukrepi, kot so npr. pretakanje topil iz avtocistern v skladiščne rezervoarje z ustreznimi priključki za vračanje izpodrinjenih hlapov v avtocisterno ali pregledi tesnosti nepremičnih rezervoarjev.

Skupne emisije hlapnih organskih spojin*

Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)	Učinkovitost (Lek) (t HOS/t proizvoda)
2016	t	73,3	10,1	48,0	3,8	135,2	0,026
2017	t	70,6	4,6	32,0	4,7	111,9	0,020
2018	t	59,3	4,8	42,1	5,2	111,4	0,022
2019	t	58,7	3,2	53,9	6,9	122,7	0,024
2020	t	45,6	3,9	50,3	3,0	102,8	0,022

* Podatki za Lendavo in posledično za celoten Lek so bili v predhodnih letih prikazani glede na oceno, v pričujočem poročilu pa glede na dejanske/končne emisije.

4.7 Izpusti v vode⁶⁷

Odpadne vode odvajamo v javno kanalizacijo po tehnoloških, hladilnih in komunalnih vodih. Pred izpustom tehnoloških vod v kanalizacijo imamo na vseh lokacijah egalizacijske bazene. Na Prevaljah tehnološko odpadno vodo pred izpustom v javno kanalizacijo predobdelamo.

Odpadne vode hladilnih sistemov, ki niso onesnažene s kontaminanti (Non-Contact Cooling Water), izpuščamo po ločenem vodu in odvajamo v površinske vode (vodotoke) povsod, kjer je to mogoče. Padavinsko odpadno vodo, ki odteka s streh objektov, posredno ali neposredno odvajamo v vode.

Na vseh lokacijah izvajamo predpisani občasni monitoring parametrov industrijskih odpadnih vod, vključno s stalnim monitoringom pretoka, pH in temperature odpadnih voda. Monitoring izvaja pooblaščen zunanji izvajalec. Meje vrednosti so predpisane v okoljevarstvenem dovoljenju in so lahko izražene kot koncentracija snovi, kot količina snovi na maso izdelka ali surovine (emisijski faktor) ali kot maksimalna letna dovoljena količina posamezne odvedene nevarne snovi.

Vplive farmacevtskih učinkovin na vodno okolje smo začeli spremljati že pred več leti, saj je odpornost bakterij proti antibiotikom precejšnji problem. Novartis se je s podpisom deklaracije »Davos Declaration Combating Antimicrobial resistance« tudi dodatno in proaktivno zavezal, da bo na vse možne prepoznane načine preprečeval pojav odpornosti bakterij proti antibiotikom.

Učinkovine iz naše dejavnosti lahko preidejo v odpadne vode, od tu pa prek čistilnih naprav v površinske vode. Nekatere učinkovine v vodnem okolju hitro razpadejo, nekatere pa iz vode dejavno odstranjujejo mikroorganizmi. Oceno okoljskih tveganj določamo na osnovi eksperimentalnih in modeliranih podatkov o farmacevtskih učinkovinah, kot so fizikalno-kemijski podatki, podatki o usodi in obnašanju snovi v okolju ter podatki o strupenosti v vodnem okolju. Ekotoksikološke podatke učinkovin redno pregledujemo, jih ovrednotimo in ustrezno ukrepamo. Zaposlene in tudi uporabnike naših zdravil ozaveščamo ter pozivamo k odstranjevanju neuporabljenih zdravil ali zdravil s pretečenim rokom skladno z zakonsko predpisanimi načini. Študije so pokazale, da je delež farmacevtskih učinkovin, ki prihajajo v vode iz farmacevtske industrije, majhen v primerjavi z virom, ki ga predstavljajo končni uporabniki farmacevtskih izdelkov.

⁶⁷ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

4.7.1 Odpadne vode

Ob za 14 % manjši rabi vode, kar smo dosegli s številnimi ukrepi, so se za enak odstotek zmanjšale tudi količine hladilne ter tehnološke odpadne vode. Neonesnažene odpadne hladilne vode v Lendavi in Mengešu predstavljajo dobrih 63 % celotne količine uporabljene vode.

Neonesnažene odpadne hladilne vode odvajamo po uporabi v vodotok, za kar imamo pridobljena okoljevarstvena dovoljenja.

Odpadne vode po kakovosti in destinaciji izpustov⁶⁸

	Leto	Enota	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
Raba hladilne vode – neonesnažena	2016	1000 m ³	1.095	34	1.050	11	2.190
	2017	1000 m ³	976	4,2	1.154	11	2.145
	2018	1000 m ³	1.068	36	1.159	9	2.272
	2019	1000 m ³	1.000	0	1.169	0	2.169
	2020	1000 m ³	946	0	910	0	1.856
	Iztok		v vodotok	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v vodotok	v kanalizacijo	
Raba tehnološke vode – onesnažena	2016	1000 m ³	209	554	383	25	1.172
	2017	1000 m ³	347	570	334	26	1.277
	2018	1000 m ³	279	569	331	28	1.207
	2019	1000 m ³	337	574	306	40	1.257
	2020	1000 m ³	314	523	214	36	1.087
	Iztok		v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo, čiščenje na ČN	v kanalizacijo	

4.7.2 Fosforjeve in dušikove spojine, kemijska potreba po kisiku

V letu 2020 smo emisije fosforjevih in dušikovih spojin ter kemijsko potrebo po kisiku občutno zmanjšali, kar je posledica manjšega obsega fermentacijske proizvodnje v Mengešu.

Emisije fosforjevih spojin v vodi nastanejo zaradi ostankov anorganskih snovi iz fermentacijske proizvodnje, največ jih je v Mengešu in Ljubljani. V primerjavi z letom prej smo zabeležili 24-odstotno znižanje količin teh spojin.

Tudi emisije dušikovih spojin v vodi nastanejo pri fermentacijski proizvodnji, njihov največji delež je v Lendavi, sledita Ljubljana in Mengeš, na Prevaljah so te emisije zanemarljive. Skupna količina teh emisij se je v letu 2020 zmanjšala za 15 %.

Letne količine fosforjevih in dušikovih spojin se navajajo po čiščenju v čistilni napravi, zato so v veliki meri odvisne od učinkovitosti čiščenja odpadnih voda. V Mengešu odvajamo odpadno tehnološko vodo v Centralno čistilno napravo Domžale-Kamnik.

Kemijska potreba po kisiku je prav tako pomemben kazalnik onesnaženosti z organskimi nečistočami, saj odraža količino kisika, potrebno za kemijsko oksidacijo organskega onesnaženja v odpadni vodi. Obremenitvene meritve kemijske potrebe po kisiku se izvajajo na iztoku odpadnih vod v kanalizacijo. V letu 2020 se je parameter kemijske potrebe po kisiku znižal za 20 %.

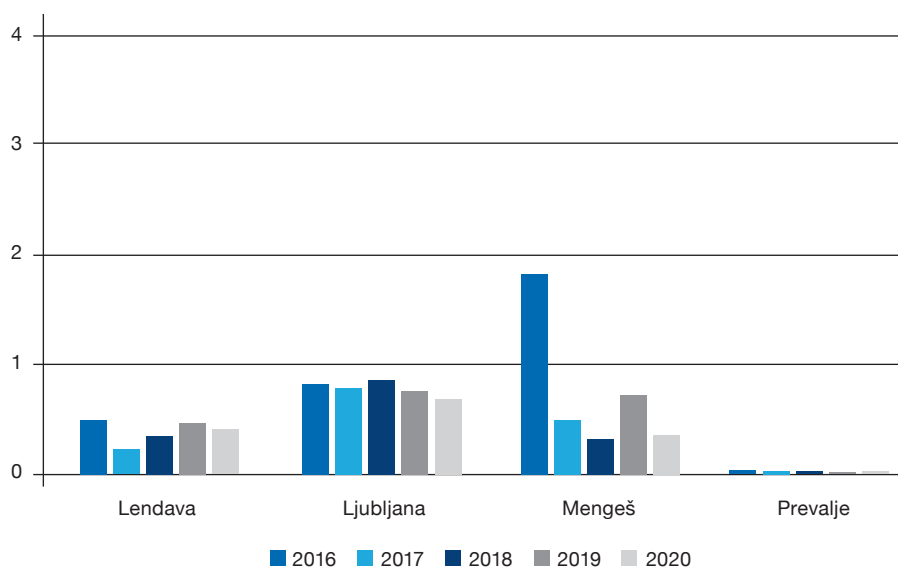
⁶⁸ EMAS – glavni kazalnik, GRI GS 303-4

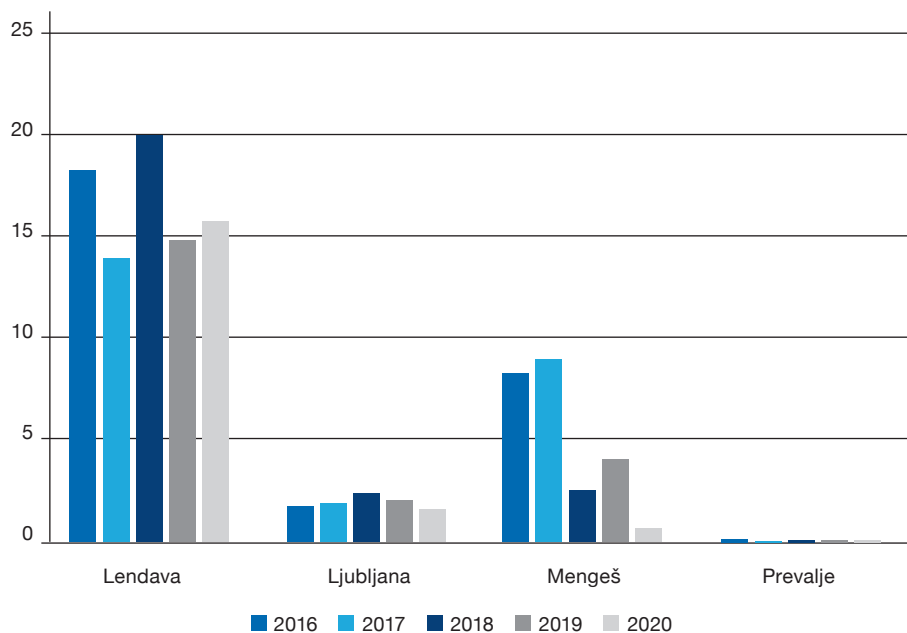
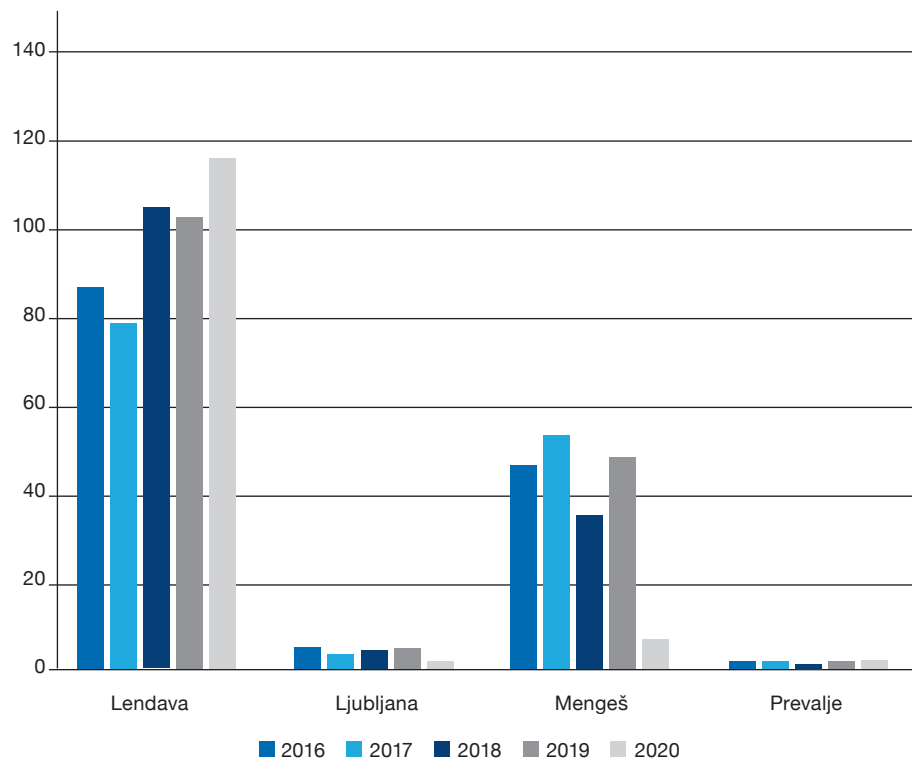
Na Prevaljah in v Ljubljani so odpadne vode iz proizvodnje končnih izdelkov malo obremenjene, kar se kaže tudi v prispevku h kemijski potrebi po kisiku. Lokaciji skupaj prispevata manj kot 4 % celotne onesnaženosti odpadnih vod z organskimi nečistočami.

Skupne fosforjeve in dušikove spojine v odpadnih vodah ter kemijska potreba po kisiku so parametri za izračun okoljske dajatve. Največji delež obremenitve, več kot 80-odstotni, predstavlja kemijska potreba po kisiku, fosforjeve in dušikove spojine pa imajo približno 10-odstotni delež.

Odpadne vode in vsebnost vseh treh parametrov redno nadzirajo pooblaščen izvajalci monitoringa, ki nadzor izvajajo od tri- do dvanajstkrat letno, odvisno od količine odpadnih vod na posamezni lokaciji.

Emisije fosforjevih spojin v odpadni vodi (v t)⁶⁹

Emisije dušikovih spojin v odpadni vodi (v t)⁷⁰Kemijska potreba po kisiku (v t O₂)⁷¹⁷⁰ POR OI 16⁷¹ POR OI 14

4.8 Drugi okoljski vplivi

4.8.1 Vonj

Obremenitev okolja z vonjem v Sloveniji ni urejena s predpisi, zato v okoljevarstvenih dovoljenjih tudi ni neposrednih zahtev v povezavi z vonjem. Vonj sicer sprožajo različne lahkohlapne snovi, večinoma organskega porekla.

V Leku imamo nameščene biofiltre skladno z dobro prakso obvladovanja emisij v okolje na vseh mestih, kjer bi se lahko pojavil moteč vonj za ljudi, ki živijo v neposredni bližini (npr. nad izravnalnimi bazeni), oz. pralnike plinov (npr. na izpustih iz fermentorjev) ter naprave za termično obdelavo odpadnih hlapnih organskih spojin iz proizvodnje. Na teh mestih izvaja Nacionalni laboratorij za okolje in hrano (NLZOH) redni monitoring emisij.

Vzdrževanje čistoče lokacije in urejen način ravnanja z odpadki z rednimi odvozi z lokacij dodatno prispevajo k temu, da na lokacijah ni zaznati neprijetnih vonjav. Pritožb krajanov zaradi neprijetnih vonjav v letu 2020 nismo prejeli.

4.8.2 Tla

Tla predstavljajo neobnovljiv naravni vir, ki ga ogrožajo naravni degradacijski procesi, kot je erozija tal zaradi vetra ali delovanja vode, in antropogeni procesi, kot je onesnaženje tal. S temi procesi se zmanjšuje biotska raznovrstnost, ki ima širok vpliv tudi na razvojne potencialne družbe. Za trajnostno upravljanje s tlemi je ključnega pomena preprečevanje njihovega onesnaženja.

Najpomembnejši viri onesnaženja tal so onesnažen zrak iz industrije in gospodinskih kurišč (dim, saje, kisli dež), promet, intenzivna kmetijska pridelava ter divja odlagališča odpadkov.

Morebitno onesnaženje tal v Leku preprečujemo z vzpostavljenim sistemom tehničnih in organizacijskih ukrepov pri načrtovanju, gradnji, obratovanju ter vzdrževanju naprav, kar lahko dokazujemo s poročili zunanjih pooblaščenih izvajalcev in interno dokumentacijo.

Za primer razlitja so vse površine, tako notranje kot tudi zunanje, zavarovane z lovilnimi bazeni, ki preprečujejo razlitje nevarnih snovi. Naprave in opremo redno periodično pregledujemo, s čimer omogočamo njihovo brezhibno ter zanesljivo obratovanje.

Redno preverjamo tesnjenje kanalizacijskih sistemov, zlasti tistih s tehnološko odpadno vodo, kar je posebej pomembno na lokacijah v Mengšu in Ljubljani, ki ležita na vodarstvenem območju. Na teh dveh lokacijah so omrežja

hladilno-meteorčnih odpadnih vod opremljena z varnostno loputo (prostornina za zajem > 2.000 m³), dodatno k obvladovanju tveganja prispevata še izravnalna bazena z zadrževalnim volumnom prostornine 800 m³ v Mengšu in 400 m³ v Ljubljani.

Nevarna vedenja in stanja, ki bi lahko privedla do incidentov ter onesnaženja tal, preprečujemo tudi z rednimi varnostnimi obhodi.

Med našimi najpomembnejšimi prepoznanimi možnimi viri onesnaženja tal sta skladiščenje nevarnih snovi in njihov prevoz po lokaciji.

V Leku doslej sanacijski ukrepi zaradi onesnaženja tal niso bili potrebni. V letu 2020 pa smo v skladu z zakonodajo izdelali posnetek ničelnega stanja tal za lokacijo Mengeš. Rezultati analiz so pokazali, da tla niso obremenjena z nevarnimi snovmi.

4.8.3 Hrup

Obremenitev s hrupom v okolju zaradi obratovanja naprav skrbno preverjamo že v fazi načrtovanja novih projektov, saj je čezmerna ali dolgotrajna izpostavljenost hrupu je človeku škodljiva in negativno vpliva na njegovo zdravje ter počutje. Med pripravo tehnične dokumentacije novega projekta mora pooblaščen izvajalec izdelati oceno emisij hrupa na podlagi računskih metod z modelnim izračunom.

Čeprav rezultati obratovalnega monitoringa hrupa na nobeni izmed lokacij ne izkazujejo preseganja predpisanih vrednosti, vseskozi namenjamo dodatno skrb zmanjševanju hrupa na obstoječih virih, tako na samem viru hrupa kot na poti širjenja hrupa.

Izkušnje iz preteklosti so pokazale, da na obremenitev okolja s hrupom ne vplivata samo jakost vira hrupa in oddaljenost sprejemnika, temveč tudi frekvenca zvoka, vremenski pogoji, odboj zvoka, kraj in čas (npr. izrazito bolj moteč je hrup ponoči), različno pa je tudi doživljanje hrupa vsakega posameznika.

Naš najpomembnejši vir hrupa je delovanje fermentorjev, kompresorskih postaj in prezračevalnih ter hladilnih naprav v proizvodni dejavnosti. Tri od štirih Lekovih lokacij so umeščene neposredno ob prometne ceste, kar povečuje skupni hrup v okolju.

V letu 2020 pritožb glede hrupa v Leku nismo prejeli.

4.8.4 Biodiverziteta

Pomembni dejavniki ogrožanja biodiverzitete so onesnaževanje, intenzivno kmetijstvo in povečevanje urbanih površin. Zavedamo se, da sta tudi čezmerna raba surovin in gospodarska dejavnost lahko vzrok zmanjševanja stopnje raznolikosti oblik življenja v nekem okolju.

Vse Lekove lokacije ležijo na območju industrijskih con in

niso umeščene na območja naravnih vrednot Natura 2000 ali na zavarovana in druga območja, pomembna za ohranjanje biotske raznovrstnosti. Vplive našega delovanja in ohranjanje biodiverzitete v okolici lokacij zmanjšujemo z doslednim izpolnjevanjem vseh zakonskih zahtev ter s proaktivnimi ukrepi na področju varovanja okolja.

Raba tal po lokacijah⁷²

	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek
Površina celotne lokacije s parkirišči (m ²)	116.217	142.632	133.763	32.285	424.897
Od tega zelene površine (m ²)	56.114	27.609	34.228	1.437	119.388

4.8.5 Svetlobno onesnaževanje

Obvladovanje svetlobnega onesnaževanja predstavlja za podjetja velik izziv zaradi različnih zakonskih določb z različnih področij. Uredba o svetlobnem onesnaževanju zahteva zmanjševanje osvetljenosti zunanjih proizvodnih površin in parkirišč, medtem ko izpolnjevanje minimalnih pogojev delovnih standardov narekuje zadostno osvetljenost.

Lek sicer ni dolžan zagotavljati izvedbe obratovalnega monitoringa svetlobnega onesnaževanja, saj električna moč svetilk na nobeni lokaciji ne presega 50 kW. Za Lekove lokacije pa imamo izdelane celovite študije obvladovanja svetlobnega onesnaževanja, pri čemer rešitve omogočajo skladnost z uredbo in zadoščajo merilom ter zahtevam za varnost in zdravje zaposlenih. Svetlobni tok svetilk smo usmerili tako, da ne seva nad horizontalo, uporabljamo pa tudi razsvetljavo z večjo učinkovitostjo (LED) in omejujemo njeno delovanje v času manjših delovnih potreb.

Zaradi omejevanja obratovanja zunanje razsvetljave in posledično zmanjšanja osvetljenosti na določenih območjih smo na določenih mestih morali okrepiti sistem videonadzora. Z uporabo učinkovitih LED-svetilk nadaljujemo tudi pri vseh novih projektih, pri čemer smo pozorni na uporabo spektrov LED-svetlobe, ki nimajo škodljivega vpliva na živa bitja.

⁷² EMAS – glavni kazalnik

4.9 Varnost

4.9.1 Varstvo pred požarom

S področja varstva pred požarom v letu 2020 na Lekovih lokacijah nismo zabeležili večjega primera. Na vseh lokacijah smo redno izvajali gasilske vaje, v skladu s priporočili za preprečevanje okužb s covid-19, letno gasilsko vajo in evakuacijske vaje pa smo morali prestaviti v naslednje leto.

Lek ima tri prostovoljna industrijska gasilska društva, to so PIGD Lek, ki deluje na lokaciji Ljubljana in Mengeš, PIGD Lek Prevalje in PIGD Lek Lendava. Prostovoljni gasilci so svoje znanje tudi v letu 2020 izpopolnjevali v izobraževalnih centrih za zaščito in reševanje Ig, Sežana in Pekre, v skladu s priporočili za preprečevanje okužb s covid-19.

Naši gasilci opravljajo interventna dela tudi v primerih z visokim tveganjem, kot so dela na višini ali dela v utesnjenih prostorih. Za ustrezno usposobljenost smo zanje organizirali praktične treninge reševanja. V letu 2021 načrtujemo vsaj eno usposabljanje za prostovoljne gasilce z Lekovih lokacij v izobraževalnem centru za zaščito in reševanje Ig. Prostovoljni gasilci se bodo udeležili tudi usposabljanja v okviru Gasilske zveze Slovenije.

V Lendavi smo izvedli tudi praktično usposabljanje za gašenje začetnih požarov s simulatorjem za gašenje začetnih požarov in zaposlenim predstavili celoten nabor gasilnih aparatov, ki se uporabljajo v proizvodnji. Prav tako smo sodelavcem prikazali, kateri gasilni aparati so primerni tudi za uporabo pri njih doma in na poti v avtomobilu.

Praktično usposabljanje za gašenje začetnih požarov v Lendavi.

4.9.2 Biološka varnost

Pri proizvodnji in kontroli kakovosti v Leku uporabljamo biološke dejavnike, ki so uvrščeni v 1. in 2. varnostni razred. Večina bioloških dejavnikov, vključno z gensko spremenjenimi organizmi (GSO), je uvrščenih v 1. varnostni razred, kjer je verjetnost, da ti povzročijo bolezni pri ljudeh minimalna, tveganje, da se razširijo v okolico, pa je zanemarljivo.

Biološki dejavniki in GSO 1. varnostnega razreda se v Leku uporabljajo v razvojnih oddelkih, proizvodnji in oddelkih kontrole kakovosti. Biološke dejavnike, ki so uvrščeni v 2. varnostni razred, uporabljamo v majhnih količinah v razvojnih oddelkih in oddelkih kontrole kakovosti, kjer testiramo učinkovitost izdelkov. Biološki dejavniki iz 2. varnostnega razreda lahko povzročijo bolezni pri ljudeh, vendar je v večini primerov na voljo učinkovita preventiva ali zdravljenje, tveganje, da se organizmi razširijo v okolico, pa je majhno.

Na vseh oddelkih, kjer zaposleni rokujejo z biološkimi dejavniki, imamo vpeljane stroge zadrževalne ukrepe, ki v največji možni meri preprečujejo neposreden stik zaposlenih z biološkimi dejavniki in GSO ter razširjanje organizmov v okolico.

Sistem biološke varnosti je vključen v vse ravni dela in je povezan z vsemi relevantnimi Lekovimi deležniki. V aplikaciji, namenjeni zagotavljanju biološke varnosti, beležimo vse ocene tveganja in ves biološki material, ki se uporablja pri raziskavah, razvoju, v proizvodnji in na področju kontrole kakovosti.

V Leku je s strani uprave imenovan pooblaščenec za biološko varnost, na posameznih lokacijah pa so prav tako imenovani pooblaščeneci. Prav tako imamo vzpostavljen tudi odbor za biološko varnost, ki strokovno preveri nove ocene tveganja za biološke dejavnike 2. varnostnega razreda. V vsakem zaprtem sistemu, kjer ravnamo z biološkimi dejavniki, imamo opredeljena vodjo projekta za delo ter skrbnika za načrt ukrepov v primeru izrednega dogodka ali nesreče. Temeljna naloga vseh navedenih oseb je zagotavljanje varnosti za zdrave ljudi in okolja ter zagotavljanje skladnosti s slovensko zakonodajo in Novartisovimi smernicami. Učinkovitost sistema preverjamo s številnimi notranjimi presojami na različnih ravneh – Novartisove presoje, notranje presoje zaprtih sistemov s strani pooblaščenca za biološko varnost in ZVO-obhodi.

Dosledno upoštevamo tudi Nagojski protokol o dostopu do genskih virov ter poštenu in pravični delitvi koristi, ki izhajajo iz njihove uporabe. V Leku sicer ne uporabljamo genetskih materialov, ki spadajo v omenjeni protokol.

V letu 2020 smo od Ministrstva za okolje in prostor pridobili dovoljenje za dve širitvi zaprtih sistemov na lokaciji Ljubljana in dve širitvi zaprtih sistemov na lokaciji Mengeš.

4.9.3 Varnost pri skladiščenju in distribuciji

4.9.3.1 Skladiščenje

V Leku zagotavljamo varno skladiščenje na podlagi poznavanja nevarnih lastnosti kemikalij in njihove združljivosti. Pri tem kemikalije razvrščamo v ustrezno kategorijo nevarnosti po fizikalnih lastnostih ter nevarnosti za zdravje in okolje. Skladiščimo jih v tehnično urejenih skladiščnih conah skladno s slovensko zakonodajo in Novartisovimi smernicami. V avgustu je Urad RS za kemikalije izvedel inšpekcijski pregled na Lekovi proizvodni lokaciji Ljubljana in ugotovil, da v Leku izpolnujemo vse zakonske zahteve za skladiščenje nevarnih kemikalij.

Zaposleni, ki ravnaajo z nevarnimi snovmi, so praktično in teoretično ustrezno usposobljeni. V navodilih za varno delo so opisane vse nevarnosti, varnostni ukrepi in načini varnega dela. Redno nadziramo in preverjamo organizacijske ukrepe, usposobljenost zaposlenih ter upoštevanje navodil.

Kemikalije skladiščimo po pogojih, opredeljenih v zakonskih določbah o tehničnih in organizacijskih ukrepih za skladiščenje nevarnih kemikalij. Skladno s stabiliziranimi pogoji smo uvedli najvišje tehnične in varnostne ukrepe za ohranjanje kakovosti kemikalij, ki se uporabljajo v proizvodnji. V pogodbenem partnerju, podjetju Kuehne+Nagel, imajo prav tako uvedene najvišje standarde varnega skladiščenja kemikalij, ki Leku zagotavljajo ohranjanje kakovosti surovin, polizdelkov in končnih izdelkov ter njihovo distribucijo za farmacevtsko proizvodnjo in kupcem.

V letu 2020 smo v okviru prevoza nevarnega blaga iz Lekovih proizvodnih skladišč odpremili skupno 5.078 t blaga. Ob tem nismo zabeležili dogodkov ali nesreč, ki bi bili posledica natovarjanja, prevoza in raztovarjanja nevarnega blaga.

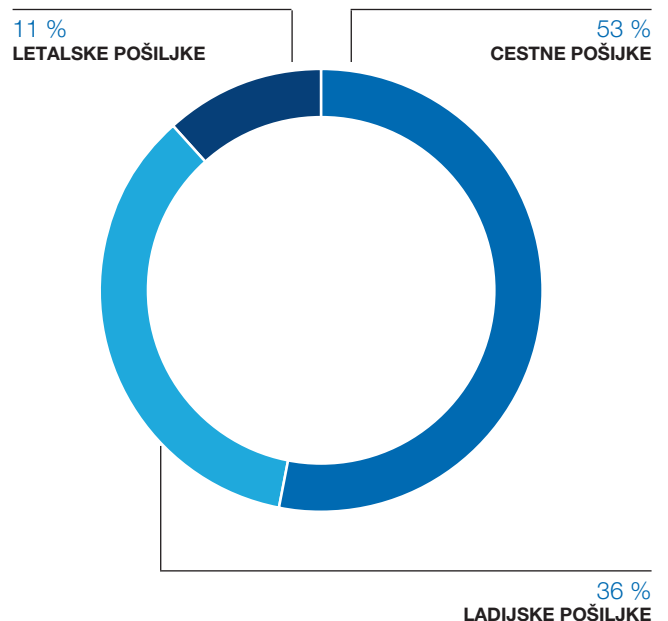
4.9.3.2 Distribucija

Pri prevozu blaga sledimo smernicam zahtev za prevoz nevarnega blaga in dobri distribucijski praksi s pogodbenimi izvajalci. Blago pripravljajo in odpremljajo usposobljeni zaposleni, ki poznajo ukrepe za njegovo varno pripravo in odpremo ter zahteve mednarodnega sporazuma za prevoz nevarnega blaga (ADR). Za osvežitev znanja in stalni nadzor na tem področju v Leku skrbi varnostni svetovalec za prevoz nevarnega blaga. Nekatere surovine za proizvodnjo zdravil zaradi specifičnih nevarnih lastnosti potrebujejo med prevozom dodatno zaščito z embalažo in vozilo po kriterijih, določenih v sporazumu.

V letu 2020 smo z Lekovih lokacij in dislociranih skladišč do naših kupcev odpremili 9.803 pošiljk izdelkov, kar je za 7,6 % manj kot v 2019, ko je bilo pošiljk 10.602.

Po bruto teži smo imeli 52,7 % cestnih, 35,6 % ladijskih in 11,6 % letalskih pošiljk. V primerjavi s predhodnim letom smo bistveno povečali razmerje pretovora v prid ladijskemu transportu (2019: 9,2 %). S tem zmanjšujemo svoj ogljični odtis, saj ima ladijski transport manjši emisijski faktor kot ostale vrste transporta (ladijski 10–40 g/tkm, cestni 60–150 g/tkm, letalski transport 500 g/tkm; Vir: Lufthansa Air cargo).

Pošiljke glede na vrsto transportnega sredstva

4.9.4 Kemijska varnost

Varno delo s kemikalijami zagotavljamo v vseh segmentih njihove uporabe, predvsem s tehničnimi ukrepi, ki preprečujejo neposredno izpostavljenost, in z dosledno uporabo osebne varovalne opreme, opredeljeno v oceni tveganja za delovno mesto. O ukrepih za varno delo s kemikalijami in njihovih nevarnih lastnostih se zaposleni v Leku seznajajo na stalnih usposabljanjih. Zaposleni in svetovalec za kemikalije v Leku aktivno prepoznajo nevarne lastnosti kemikalij ter sprejemajo zaščitne ukrepe na specifičnih delovnih mestih.

V proizvodnji farmacevtskih učinkovin preprečujemo neposredno izpostavljenost kemikalijam s sodobnimi tehnologijami. Opisi ukrepov za zaščito zaposlenih in okolja v proizvodnji farmacevtskih učinkovin so prav tako ključna vsebina registracije strateških kemikalij REACH (Registration, Evaluation and Authorization and Restriction of Chemicals) na Evropsko agencijo za kemikalije (ECHA). Registracije zagotavljajo družbi Lek nemoten uvoz in izolacijo surovin v proizvodnji farmacevtskih učinkovin. Novembra 2020 je mednarodno konzultacijsko podjetje ERM izvedlo tridnevno presojo skladnosti z zahtevami uredbe REACH za vse Novartisove družbe v Sloveniji ter v Čistilni napravi Lendava, ki je v našem solastništvu. Kritičnih odstopov ni bilo evidentiranih, ugotovitve in priporočila pa bodo vključeni v nadzor nad izvajanjem uredbe REACH.

Ob razglasitvi epidemije v marcu 2020 smo zaradi pomanjkanja dezinfekcijskih sredstev v Sloveniji donirali večjo količino dezinfekcijskih sredstev za zaščito pred okužbo z virusom covid-19. Sodelavci z lokacij Mengeš in Ljubljana so pripravili recepture za proizvodnjo, nabavili ustrezne embalaže ter potrebne dokumente s področja kemijske varnosti. Urad RS za kemikalije je v izjemno kratkem času izdal izredno dovoljenje za donacijo dezinfekcijskih sredstev. Do prenehanja veljavnosti dovoljenja v septembru smo bolnišnicam, zdravstvenim domovom, javnim zavodom ter civilni zaščiti donirali 24 ton dezinfekcijskih sredstev.

Meritve izpostavljenosti kemikalijam v delovnem okolju

Z evropskim standardom SIST EN 689:2018 smo v Leku določili pogostost izvajanja meritev izpostavljenosti kemikalijam na delovnih mestih. V sodelovanju z akreditiranim izvajalcem monitoringa in akreditiranim laboratorijem sledimo zakonodajnim zahtevam za nadzor nad tehničnimi ter organizacijskimi ukrepi in jih po potrebi izboljšujemo.

Biološki monitoring

V sodelovanju z zdravnikom, specialistom medicine dela, in pristojnim medicinskim laboratorijem redno izvajamo biološki monitoring na delovnih mestih, kjer se uporabljajo kemikalije z zavezujočimi mejnimi vrednostmi. Zaposlene ozaveščamo o pomenu biološkega monitoringa v delovnih procesih in ohranjanju zdravja ob varni uporabi kemikalij.

5. Delo

5.1 Kadrovska politika⁷³

V Leku, ki je del Novartisa, gradimo kulturo, ki spodbuja radovednost in raziskovanje novih načinov dela. Omogoča delovno okolje, kjer voditelji postavljajo jasne cilje, odstranjujejo ovire in sodelavcem pomagajo doseči svoje osebne cilje.

Lekova kadrovska politika izpostavlja načela sodelovanja, razvoja in odličnosti. Podpira temeljne poslovne usmeritve, naravnane k visoki stopnji inovativnosti, rasti in izboljševanju produktivnosti.

Prednostna naloga je oblikovanje procesov, orodij in sistemov za zaposlovanje, razvoj talentov ter načrtovanje nas-

ledstev, nagrajevanja dosežkov, organizacijski razvoj in izobraževanje. S tem uresničujemo svoj namen – na novo osmišljati medicino – ter izboljšujemo in podaljšujemo življenja ljudi po vsem svetu.

⁷³ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

Novartis v Sloveniji pridobil certifikat za najboljšega zaposlovalca

Za projekt Regijski Biocamp smo prejeli nagrado za najboljšo kadrovsko prakso – častna omemba.

Motiviranost in učinkovitost zaposlenih, inovativne kadrovske prakse ter razvojne programe je nagradila tudi neodvisna ustanova Top Employers Institute. Novartis v Sloveniji je, kot prvega farmacevtskega podjetja v Sloveniji, podelila ugleden mednarodni certifikat »Top Employer« za najboljšega zaposlovalca. Certifikat smo prejeli na podlagi izsledkov raziskave, ki zajema šest kadrovskih področij, sestavljenih iz 20 tem, kot so strategija upravljanja človeških virov, delovno okolje, pridobivanje talentov, učenje, dobro počutje ter raznolikost in vključenost.

V letu 2020 smo na 39. Mednarodni konferenci o razvoju organizacijskih znanosti za projekt BioCamp prejeli tudi nagrado za najboljšo kadrovsko prakso 2020 – častna omemba. Za iniciativo svetovalnega odbora mladih (*Young Advisory Board – YAB*) pa smo prejeli priznanje zlata praksa, ki ga časnik Dnevnik podeljuje za inovativno in učinkovito kadrovsko prakso. Priznanje si je prislužila iniciativa, kjer gre za redna srečanja mladih zaposlenih z vodstvom podjetja, ki so namenjena izmenjavi mnenj, izkušenj in idej.

5.2 Zaposlovanje

5.2.1 Število zaposlenih po načinu zaposlitve in pogodbi o zaposlitvi⁷⁴

Leto 2020 smo zaključili s 4.823 redno zaposlenimi (11 % več kot v 2019), ustvarili pa smo 645 novih delovnih mest, kar je za 34 % več kot v predhodnem letu. Delež žensk je ob koncu leta znašal 49 % in je bil za eno odstotno točko

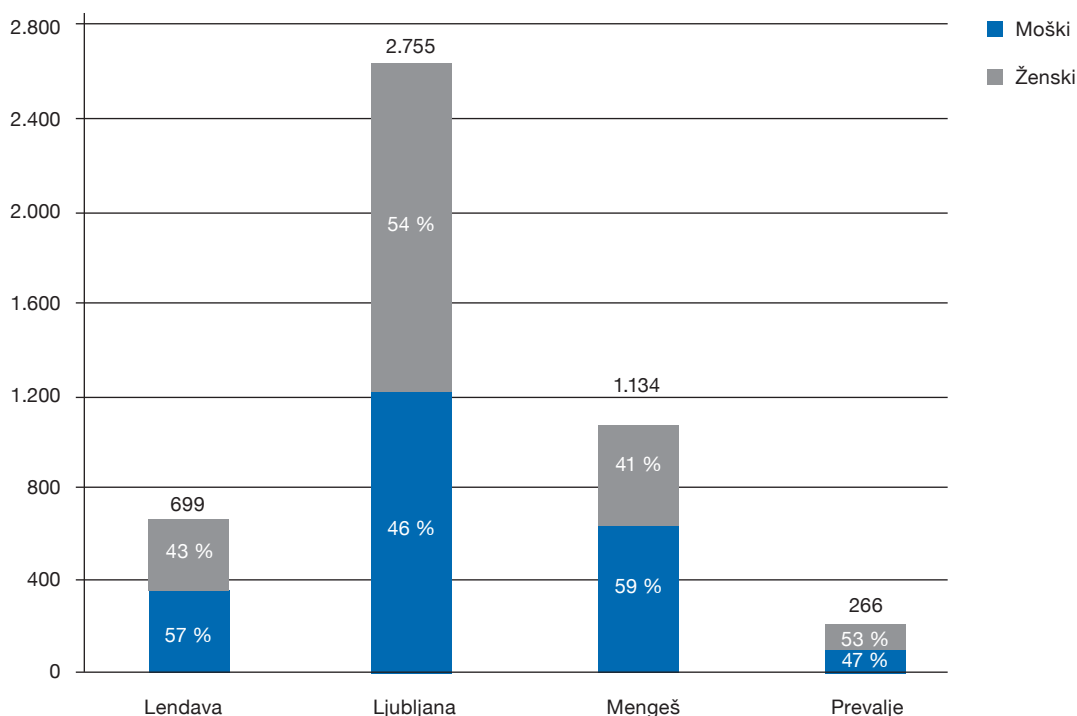
višji kot leto prej. Zaposlitev za nedoločen čas je ob koncu leta imelo 94,6 % zaposlenih, 5,4 % pa zaposlitev za določen čas. Pogodbo z nepolnim delovnim časom je imelo 1,7 % zaposlenih.

Število redno zaposlenih na 31. 12. 2020 po lokacijah in spolu

Lokacija	Moški	Ženske	Skupaj
Lendava	397	302	699
Ljubljana	1.278	1.477	2.755
Mengeš	674	460	1.134
Prevalje	107	119	226
Ostalo*	9	0	9
Skupaj	2.465	2.358	4.823

* Najeta skladišča

Število redno zaposlenih po lokacijah in spolu (v %)

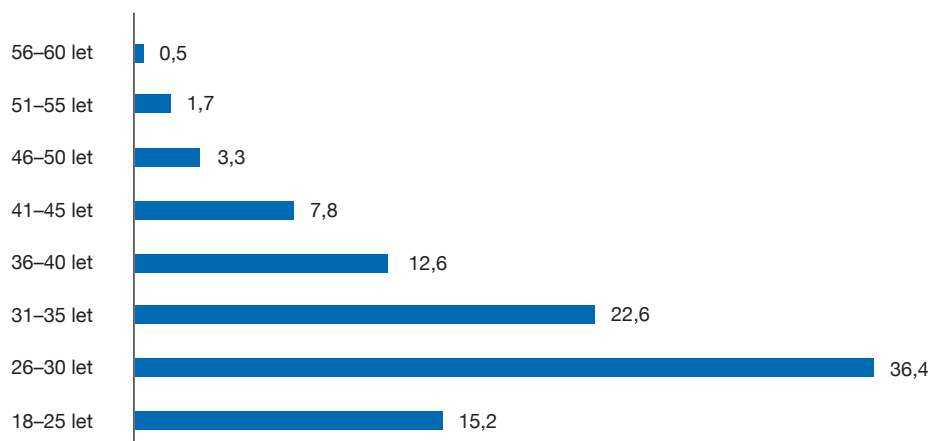

⁷⁴ GRI GS 102-7, 102-8, 401-1

Število novozaposlenih v 2020 po starostnih skupinah

Starostna skupina	Število novozaposlenih	%
18–25 let	98	15,2
26–30 let	235	36,4
31–35 let	146	22,6
36–40 let	81	12,6
41–45 let	50	7,8
46–50 let	21	3,3
51–55 let	11	1,7
56–60 let	3	0,5
Skupaj	645	100

Nove zaposlitve v letu 2020 po starostni skupini (izraženo v %)

5.2.2 Delež zaposlenih po kolektivni pogodbi⁷⁵

Delež zaposlenih po kolektivni pogodbi znaša 99,34 % in je ostal na ravni preteklih let.

5.2.3 Obveznosti iz pokojninskega načrta⁷⁶

Obveznosti iz pokojninskega načrta so opredeljene z delovno zakonodajo. Zaposlenim pa omogočamo tudi sodelovanje v kolektivnem pokojninskem zavarovanju, s čimer lahko prejemajo dodatno pokojnino po upokojitvi. Lek vplačuje mesečno premijo, ki je enaka zakonsko določeni odstotku v višini 5,844 % bruto plače zaposlenega, ali letni znesek, ki ne sme presegati 2.819 EUR. V kolektivno dodatno pokojninsko zavarovanje je bilo ob koncu leta vključenih 93,07 % vseh zaposlenih.

5.2.4 Proces zaposlovanja in delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu⁷⁷

Pri zaposlovanju upoštevamo predvsem kompetence, potrebne za opravljanje razpisane delovnega mesta. Skladno z Novartisovo strategijo raznolikosti in vključenosti pa spoštujemo ter spodbujamo tudi kulturno, etnično in spolno raznolikost naših zaposlenih. Delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu je bil nekoliko višji kot v predhodnem letu, in sicer 87,1 % (86,67 % v letu 2019).

⁷⁵ GRI GS 102-41

⁷⁶ GRI GS 201-3

⁷⁷ GRI GS 103-1, 202-2

5.2.5 Starševski dopust⁷⁸

Starševski dopust lahko koristi vsak zaposleni, ki izpolnjuje pogoje po Zakonu o starševskem varstvu in družinskih prejemkih. Koriščenje starševskega dopusta v zadnjih letih

narašča, prav tako ostaja visoka stopnja vrnitve na delovno mesto po koriščenju starševskega dopusta.

Stopnja koriščenja starševskega dopusta in vrnitve na delovno mesto

	2020	2019	2018
Število zaposlenih, ki so izkoristili starševski dopust	506	479	458
- moški	219	230	219
- ženske	287	249	239
Število in delež (v %) zaposlenih, ki so se po starševskem dopustu vrnili na delovno mesto	503 (99,4 %)	478 (99,8 %)	458 (100 %)
- moški	219 (100 %)	229 (99,6 %)	219 (100 %)
- ženske	284 (98,9 %)	249 (100 %)	239 (100 %)

5.3 Varnost in zdravje pri delu⁷⁹

Prizadevanja za večjo varnost in zdravje pri delu so temelj našega delovanja ter strategije upravljanja tveganj, s katero zagotavljamo nemoteno oskrbo z izdelki. S sistemom vodenja varnosti in zdravja preprečujemo poškodbe in bolezni, povezane z delom, ter zagotavljamo varna in zdrava delovna mesta. Naš cilj je ustvariti varnostno kulturo kot temeljno vrednoto vseh zaposlenih, pri tem pa si prizadevamo z učinkovitimi preventivnimi in zaščitnimi ukrepi odpraviti kakršne koli nevarnosti ter čim bolj zmanjšati tveganja. Naš uspeh je odvisen od vodstva, zavzetosti in sodelovanja na vseh ravneh ter funkcijah organizacije, vključno z zunanji izvajalci.

Z zdravstveno oceno, ki je sestavni del izjave o varnosti, prepoznavamo, odpravljamo in zmanjšujemo vse oblike tveganja za zaposlene. Vse sprejete preventivne ukrepe v ocenah tveganja redno izvajamo.

Poleg rednega in načrtovanega pregleda ocene tveganj smo zaradi razglašene epidemije covid-19 izvedli tudi dodatno oceno tveganja na vseh delovnih mestih. Nenehno smo spremljali in vključevali ukrepe, ki sta jih priporočila Nacionalni inštitut za varovanje zdravja Slovenije (NIJZ) in Novartis. Prilagajali smo se razmeram, revidirali in izvajali preventivne ukrepe, komunicirali s sodelavci in zunanjo javnostjo, nadzorovali izvajanje ukrepov, izvedli oceno ukrepov ključnih izvajalcev itd. Zaradi organizacijskih sprememb, ki bodo zaključene v letu 2021, bo revidirana tudi izjava o varnosti.

⁷⁸ GRI GS 103-1, 401-3

⁷⁹ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3, 403-1, 403-2

Pet zlatih pravil, ki jih morate upoštevati

Varujte zdravje drugih in lastno zdravje.

1.

V zaprtih prostorih in zunaj ves čas nosite kirurško masko. **Ohranajte varno distanco (vsaj 2 m).**

2.

Pogosto si umivajte roke z vodo in milom.

3.

Ko kašljate ali kihate, si pokrijte usta in nos. Tako preprečite kapljice, ki lahko vsebujejo virus.

4.

Čistoča je ključnega pomena za ohranjanje zdravja. **Prispevajte svoj del k temu** v vseh prostorih, da zaščitite vse.

5.

Ostanite doma, če se ne počutite dobro ali imate simptome gripe ali prehlada. Pokličite svojega zdravnika.

V letu 2020 smo se v veliki meri osredotočali na uspešno preprečevanje in obvladovanje okužb z epidemijo covid-19 ter na vseh delovnih mestih izvedli več kot 300 preventiv-

nih ukrepov. Ob tem smo nadaljevali z aktivnostmi za preprečevanje nezgod, požarov in drugih dogodkov, ki bi povzročili škodo.

5.3.1 Pogostost izostankov zaradi poškodb pri delu⁸⁰

Ustreznost sistema zdravja in varnosti pri delu ter sprejetih ukrepov spremljamo na podlagi ključnih statističnih kazalnikov, kot je pogostost delovnih nezgod zaposlenih. Pri tem spremljamo in vrednotimo kazalnika LTIR (Lost Time Injury and Illness Rate; število nezgod sodelavcev, katerih posle-

dica je odsotnost z dela oz. bolniški stalež/200.000 opravljenih ur) in TRCR (Total Recordable Case Rate; število vseh evidentiranih nezgod sodelavcev/200.000 opravljenih ur).

Kazalnik LTIR (Lost Time Injury and Illness Rate)

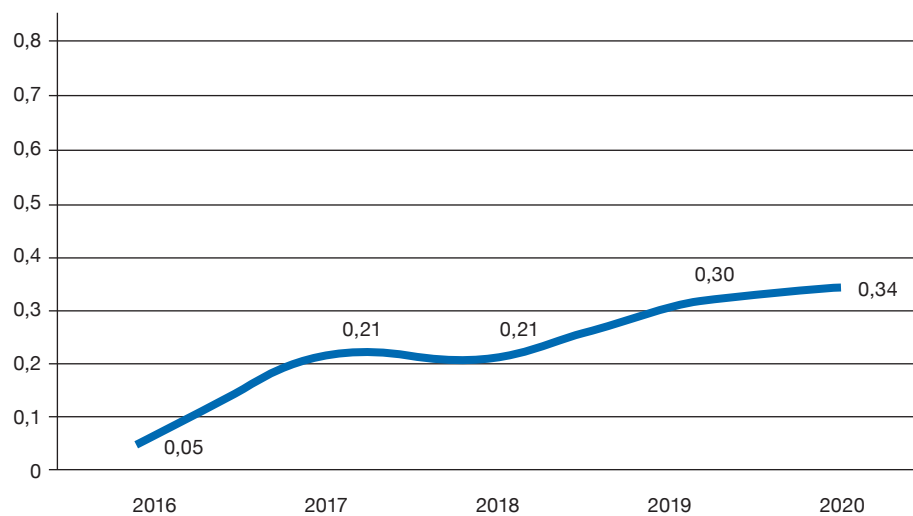
Leto	Lendava	Ljubljana	Mengeš	Prevalje	Lek (skupaj)
2016	0,00	0,00	0,00	0,82	0,05
2017	0,00	0,10	0,32	0,79	0,21
2018	0,00	0,18	0,22	0,79	0,21
2019	0,12	0,24	0,11	1,24	0,30
2020	0,39	0,11	0,29	2,54	0,34

V letu 2020 nismo zabeležili resnejše poškodbe pri delu ali bolezni, ki bi pri sodelavcih imela trajnejše posledice na zdravje. Evidentirali smo 11 primerov, kjer so bili sodelavci zaradi poškodbe pri delu v bolniškem staležu. Kazalnik LTIR se je povečal z 0,30 na 0,34, kar je 13-odstotno

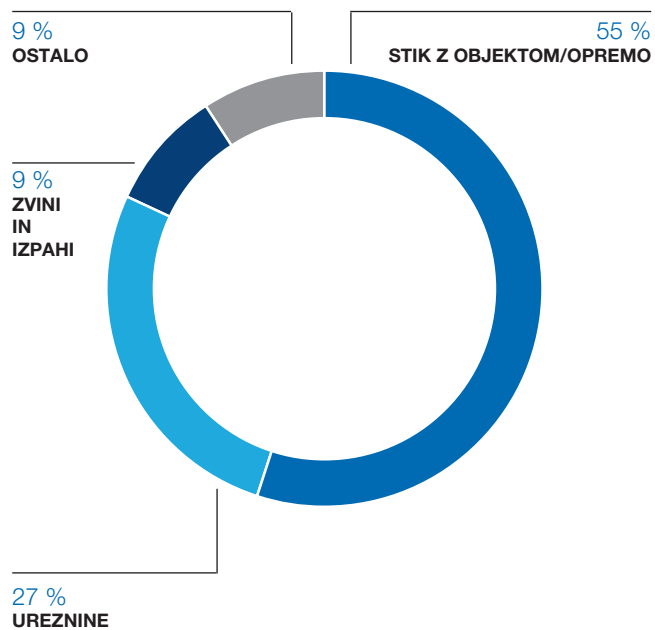
povečanje v primerjavi z letom 2019. Kazalnik TRCR se je prav tako nekoliko povečal in je znašal 0,34 (0,32 v letu 2019).

⁸⁰ POR OI 2, GRI GS 403-9

Trend gibanja poškodb LTIR

Razvrstitev nezgod glede na vzrok (LTIR in TRCR) za leto 2020

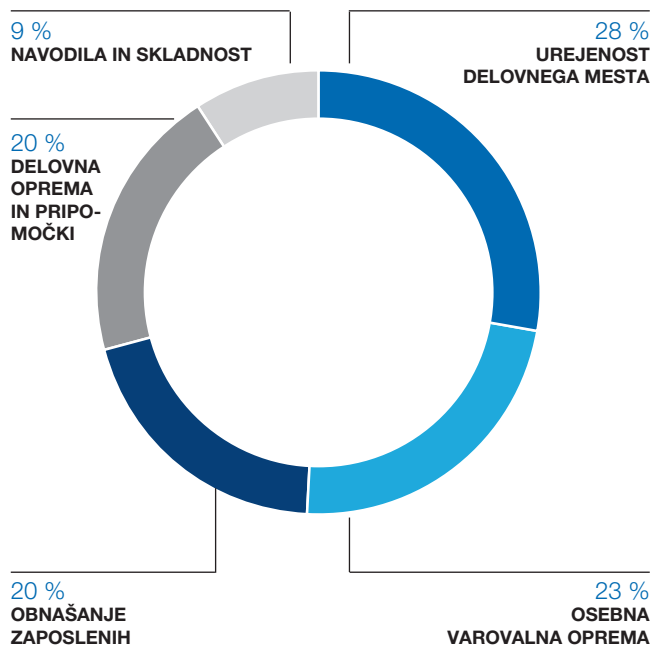
Sistemi za zdravje, varnost in okolje

Preventivne aktivnosti za preprečevanje nezgod in poškodb v 2020

Potencialno resnim incidentom (*pSIF* – *Potential Serious Injuries and Fatalities*) in preventivnim ukrepom za preprečevanje podobnih incidentov namenjamo veliko pozornosti. Skrbno prepoznavamo aktivnosti, pri katerih lahko ob drugačnih okoliščinah pride do nezgod z resnimi posledicami. V letu 2020 smo evidentirali pet takšnih primerov, ki smo jih raziskali in pripravili preventivne ukrepe ter delili izkušnje v izogib ponovitvi v prihodnje. Večina pSIF-dogodkov je bila povezana z izpostavljenostjo nevarnim snovem, delom na višini, padajočimi predmeti ter nevarnimi energijami. Trije od teh pSIF-primerov so bili povezani z delom zunanjih izvajalcev.

Ko pride do incidentov, je pomembno razumeti vzroke, si deliti spoznanja in izvesti korektivne ukrepe, s čimer lahko preprečimo njihovo ponovitev. Dogodki, ki bi lahko povzročili hudo poškodbo ali smrt (*SIF* – *Serious Injury or Fatality*), so deležni posebne obravnave in podrobnih načrtov za izboljšave. Uspešnost na področju varnosti je povezana z dobro razvito varnostno kulturo na vseh ravneh, kjer so sodelavci opolnomočeni, da spregovorijo in ustavijo morebitno nevarno dejavnost. V letu 2020 smo nadaljevali z varnostnimi obhodi, ki spodbujajo sodelavce, da spregovorijo, ustvarjajo okolje zaupanja in izmenjave informacij ter, kar je najpomembnejše, kažejo na visoko zavzetost in zgled vodij na področju varnosti (*visible leadership*). Izvedli smo več kot 2.600 varnostnih obhodov, 27 % od teh so izvedli vodje.

Razdelitev nevarnih opažanj po področjih

5.3.2 Absentizem⁸¹

Stopnja absentizma oz. delež bolniške odsotnosti je razmerje med številom delovnih ur odsotnih zaposlenih in fondom delovnih ur. V delež so vključene bolniška odsotnost

do 30 dni, nad 30 dni ter nega. V letu 2020 je delež bolniške odsotnosti znašal 4,87 % in je bil v primerjavi z letom prej (6,00 %) manjši.

Delež bolniške odsotnosti*

	2020	2019
Ženske	5,91 %	7,41 %
Moški	3,88 %	4,67 %
Skupaj	4,87 %	6,00 %

* V delež so vključene bolniške odsotnosti do 30 dni, nad 30 dni ter nega. Zaradi spremembe zajema podatkov prikazujemo le deleže za leti 2020 in 2019.

⁸¹ Razkritje GRI GS 403-9

5.3.3 Pogostost izostankov z dela zunanjih izvajalcev zaradi poškodb pri delu

Upravljanje varnosti zunanjih izvajalcev ostaja ključni element našega preventivnega programa SIF in ZVO-delovanja. Zunanje izvajalce vključujemo v izvedbo različnih specializiranih vrst dejavnosti, kot so servisiranje delovne opreme, letna vzdrževanja in gradbena dela. V številnih primerih so to naloge s povečanim oz. visokim tveganjem, ki zahtevajo veliko usposabljanja, zmanjševanja nevarnosti in nadzora. Zaradi razmer s covid-19 so se aktivnosti zunanjih izvajalcev zmanjšale na raven, ki je omogočala varno delo, skladno s sprejetimi preventivnimi in zaščitnimi ukrepi.

Pogodbeniki, ki na Lekovih lokacijah izvajajo aktivnosti s povečanim tveganjem (gradbišča, delovišča), gredo za zagotavljanje varnega dela skozi proces posebne odobritve in letnega pregleda s strani Leka.

Na naših lokacijah je bilo v letu 2020 vključenih več kot 250 zunanjih izvajalcev. Poleg naših vsakodnevni dejavnosti s področja ZVO smo izvedli še naslednje:

- izobraževanja o varnosti za vse zunanje izvajalce (prek MS Teams),
- spletno aplikacijo za vpeljavo novih zunanjih izvajalcev v delo (Onboarding Orientation),
- pripravili dodatna priporočila zaradi zahtev covid-19,
- pripravili nove zahteve ZVO za zunanje izvajalce in jih posredovali izvajalcem ter ostalim internim deležnikom,
- nenehno smo se povezovali z zunanjimi izvajalci ter tako določili in implementirali najboljše prakse glede preventivnih in zaščitnih ukrepov ob covidu-19.

Naše delo je bilo osredotočeno na varnostne ukrepe v povezavi s covid-19 in ozaveščanje ter zagotavljanje lokalnih in Novartisovih zahtev. V letu 2020 smo v delo vpeljali več kot 1600 novih zunanjih izvajalcev (Onboarding Orientation).

Čeprav si močno prizadevamo za trajnostno upravljanje z zunanjimi izvajalci, smo v 2020 zabeležili tri od petih primerov pSIF, ki so bili neposredno povezani z dejavnostmi zunanjih izvajalcev. Zaradi tega bomo v naslednjem letu preverili naš notranji program za upravljanje zunanjih izvajalcev, in sicer na podlagi najboljših praks, pridobljenih izkušenj in novih globalnih postopkov glede zunanjih izvajalcev.

Primeri najboljše prakse, ki smo jih implementirali na gradbenih deloviščih.

5.3.4 Število nesreč s smrtnim izidom⁸²

Nesreč s smrtnim izidom med zaposlenimi in zunanjimi izvajalci ni bilo.

5.3.5 Pogostost (stopnja) poklicnih bolezni⁸³

V Leku do zdaj ni bilo prepoznanih in potrjenih poklicnih bolezni, opredeljenih z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2) ter Pravilnikom o seznamu poklicnih bolezni.

5.3.6 Program promocije zdravja⁸⁴

Preventivno zdravstveno varstvo zagotavljamo v sodelovanju z izvajalci medicine dela, ki sodelujejo tudi pri izdelavi in reviziji ocene tveganja (zdravstvena ocena), ukrepih za promocijo zdravja, svetovanju ter sodelovanju pri preiskavah delovnega okolja, delovnih mest in delovne opreme ter drugih preventivnih aktivnostih na področju zdravja zaposlenih.

Na tem področju se usmerjamo predvsem na preprečevanje in obvladovanje poklicnih bolezni, nesreč, invalidnosti ter na odpravljanje dejavnikov, ki so lahko nevarni za zdravje in varnost pri delu. Spodbujamo zdravo in varno delovno okolje, krepitev telesne, duševne in socialne blaginje zaposlenih ter ohranjanje njihove delovne sposobnosti in produktivnosti.

Zaradi vladnih omejitev so bili vsi zdravniški pregledi, vključno s preventivnimi zdravstvenimi pregledi, omejeni. Da bi lahko zagotovili neprekinjeno poslovanje zaradi pomanjkanja novih sodelavcev, nam je uspelo pridobi-

ti posebno odobritev pristojnih organov za nadaljevanje preventivnih zdravstvenih pregledov, ki jih zagotavljajo pogodbeni izvajalci (zdravniki medicine dela). Zdravstveni pregledi so bili opravljeni v skladu z internimi načrti.

Zdravstveno stanje zaposlenih ostaja podobno kot prejšnja leta kljub epidemiološkim razmeram. Večina ugotovljenih zdravstvenih težav naših sodelavcev izhaja iz težav z gibalnim aparatom, debelostjo in slabšanjem vida, predvsem zaradi staranja prebivalstva.

Pripravili smo smernice in spletno usposabljanje za delo od doma, s poudarkom na zagotavljanju in urejanju ustrezne opreme, ureditvi delovnega okolja in zlasti na ukrepih za vzdrževanje duševnega zdravja zaposlenih. Zagotavljanje in vzdrževanje duševnega zdravja v času omejenih stikov, zaprtja družbenega življenja, socialne razdalje in drugih ukrepov so izzivi, na katere se moramo pripraviti tudi v prihodnosti.

Za ohranitev dobre kondicije in duševnega zdravja sodelavcev smo, upoštevajoč zaščitne ukrepe zaradi pandemije, v okviru programa promocije zdravja izvedli naslednje dejavnosti:

- delavnice razgibavanja (na daljavo),
- vadbe zunaj delovnega mesta,
- aktivne zapestnice,
- aktivni odmori na delovnem mestu,
- meritve telesne sestave,
- delavnice o zdravi prehrani,
- ozaveščanje o zdravem življenjskem slogu,
- TRE-vaje za sproščanje travme, napetosti in stresa,
- preventivni zobozdravstveni pregledi,
- cepljenja proti sezonski gripi in klopnemu meningoencefalitisu ter
- predavanja s področja medicine dela.

Razgibavanje na delovnem mestu.

⁸² POR OI 1 in POR OI 3, GRI GS 403-9

⁸³ GRI GS 403-10

⁸⁴ GRI GS 403-3, 403-4, 403-5, 403-6

5.4 Usposabljanje in izobraževanje⁸⁵

Nenehno izobraževanje in usposabljanje zaposlenih sta ključnega pomena za rast ter napredek podjetja. V razvoj, izobraževanje in usposabljanje svojih zaposlenih vlagamo stalno ter načrtno. Zaposleni se lahko udeležujejo:

- rednih izobraževalnih programov,
- prilagojenih delavnic glede na potrebe ciljne skupine,
- formalnih oblik izobraževanj, kot je študij ob delu, in
- neformalnih oblik izobraževanj.

Formalno in neformalno izobraževanje potekata tudi na delovnem mestu. Pri tem spodbujamo srečanja, na katerih zaposleni, ki so se udeležili kakšne zunanje ali notranje konference ali delovnega obiska v tujini, prenašajo znanje na druge sodelavce. Izvajamo pa tudi mentorstvo in t. i. coaching.

Izobraževanja potekajo večinoma v podjetju, kjer jih izvajajo notranji in zunanji predavatelji. Zaposleni se udeležujejo tudi zunanjih izobraževanj, predvsem tistih, ki jih nudi Novartis. Čedalje več programov izvajamo v elektronski obliki tako samostojno kot pod vodstvom mentorja.

Prav tako sledimo globalnim usmeritvam in novim strategijam na področju izobraževanja, ki vključujejo kombinirane oblike učenja ter več krajših izvedb izobraževanj v učilnici, podprtih z uporabo znanja na delovnem mestu.

Potrebe po izobraževanju izhajajo iz individualnih potreb, vezanih na razvojni načrt posameznika, in poslovnih potreb, vezanih na poslovno strategijo organizacije. Za ugotavljanje razvojnih potreb posameznikov uporabljamo različna orodja, kot so npr. 360-stopinjska povratna informacija, presoja delovne uspešnosti in pogovor z vodjem. Potrebe po obveznih izobraževanjih so vezane na delovno mesto sodelavca.

Leto 2020 je bilo zaradi pandemije covid-19 posebno tudi na področju izobraževanj. V nepričakovanih in nepredvidljivih razmerah smo se morali ustrezno odzvati. Tako smo vsa izobraževanja, ki so prej potekala v učilnicah, prestavili v virtualno obliko, kar je zahtevalo tudi prilagoditev vsebine in izvedbe izobraževanj.

Organiziranost, kadri in izobraževanje na področju ZVO

V letu 2020 je prišlo do reorganizacije na področju podpornih funkcij na lokacijah. Področje ZVO je po novem del organizacijske enote Razvoj NTO-lokacij, ki bo izvajala in nudila proizvodnim lokacijam in tudi organizacijam, lociranih na Lekovih lokacijah, optimalno infrastrukturo, energetske ter profesionalne storitve. Proizvodne dejavnosti so obdržale ZVO-predstavnik, ki je neposredno odgovoren vodji proizvodne enote za določene naloge ZVO-področja, preostali ZVO-kader pa se je kot ZVO-podpora lokacijam združil v okviru Razvoja NTO-lokacij.

Pooblaščen osebe za posamezna strokovna področja so po pooblastilih uprave odgovorne za skladnost strokovnega področja z zakonodajo Republike Slovenije in s standardi Novartisa, za zastopanje Leka na strokovnem področju, vodenje inšpekcij, izvedbo občasnih notranjih presoj in spremljanje realizacije korektivnih ukrepov, za svetovanje ter strokovno pomoč pri izvajanju preventivnih ukrepov na lokacijah in za obveščanje vodstva o prepoznanem tveganju.

ZVO-izobraževanja delimo na zakonsko obvezna, specifična in ekspertno razvojna. Zakonsko obvezna in specifična izobraževanja ter certifikacije so osnova za delo glede na dodeljeno delovno mesto in naloge, ki jih zaposleni opravlja. Razvoj ekspertnih znanj pa je temelj za zagotavljanje

visoke kakovosti dela pooblaščenec in strokovnih sodelavcev.

Upravljanje usposabljanja po dokumentih (splošni postopki, navodila za delo itd.) se vrši v Novartisovi aplikaciji Up4Growth. Na proizvodnih lokacijah so oblikovani timi, ki skrbijo za zagotavljanje skladnosti na področju treninga in učenja zaposlenih. Oblikovani so učni načrti, ki zagotavljajo, da so zaposleni pravočasno usposobljeni po ustreznih vsebinah za učinkovito in varno opravljanje svojega dela. Specifična izobraževanja in usposabljanja so namenjena zaposlenim, ki izvajajo specifične naloge, kot so na primer dela s povečanim tveganjem, in je s strani Novartisa zahteva po dodatni usposobljenosti. Usposabljanja se načrtujejo in vodijo v aplikaciji Korektivni ukrepi – Izobraževanja in so vodena s strani ZVO Razvoja NTO-lokacij. Vsem zaposlenim v Novartisu so brezplačno dostopni tudi številni e-treningi, strokovni treningi in treningi mehkih veščin, ki jih ponujajo platforme Coursera, LinkedIn, U4G itd.

V letu 2020 je bila izvedba izobraževanj zaradi pandemije velik izziv. Vsa usposabljanja, ki niso vključevala visokih tveganj in jih je bilo mogoče izvesti na daljavo (e-izobraževanje), smo opravili prek razpoložljivih e-aplikacij (MS-Teams, UP4G itd.). Tako nam je uspelo izvesti periodična izobraževanja in izobraževanja pred nastopom dela

⁸⁵ GRI GS 103-1, 103-2, 103-3

za novo zaposlene iz varstva in zdravja pri delu ter varstva pred požarom, prav tako je 1650 zunanjih sodelavcev opravilo osnovno izobraževanje pred izvajanjem del na Lekovih lokacijah (varnostna pravila, varno izvajanje del). Izvedena so bila tudi določena specifična usposabljanja, kot so na primer za voznike viličarjev, eksplozijska zaščita (osnovno in redno usposabljanje), prva pomoč, delo z dviznimi košarami, prikazi gašenja in evakuacije iz objektov, izobraževanje za operaterja električnih palic Walkie Jack, usposabljanje za upravljanje z mobilnimi dviznimi košarami/ploščadmi, usposabljanje za izvedbo metode zakleni/označi itd.

Vsa izobraževanja, ki so bila zaradi pandemije odpovedana, bodo glede na zmožnosti prestavljena v leto 2021.

Vidiki ZVO in sistem spremljanja dosežkov

Vidiki ZVO zajemajo dejavnosti, izdelke in storitve ter vplive v njihovem življenjskem ciklu (surovine, razvoj, proizvodnja, transport, uporaba, končna odstranitev). Vplivi so lahko lokalni, regionalni ali globalni in so po svoji naravi neposredni, posredni ali kumulativni. Lek ima zaradi specifične proizvodnje zdravil omejen vpliv na uporabo izdelkov, ki jih zagotavlja drugim, in na njihovo obdelavo ob koncu življenjske dobe.

Standardni nabor vidikov za posamezno ekspertno področje opredeli vodja ekspertnega področja. Odgovorna oseba ZVO na lokaciji jih ovrednoti na podlagi analiz pomankljivosti, presoje (notranje, Novartisove), inšpekcije, pritožbe, nevarne pojave in skoraj dogodke. Merila ocenjevanja ZVO-vidikov so povzeta po enotni Novartisovi predlogi za ocenjevanje tveganj ob upoštevanju kriterijev skladnosti z zakonodajo, ekonomiko poslovanja in ugledom družbe.

Merila za ocenjevanje pomembnosti vidikov ZVO so jasno opredeljena.

Na osnovi ugotovitev iz registra vidikov se opredelijo korektivni ukrepi, cilji in programi dela. Revizije registra vidikov ZVO se odvijajo najmanj enkrat letno ali ob njihovih bistvenih spremembah zaradi sprememb notranjega ali zunanjega okolja. Služijo kot podlaga za izdelavo nabora tveganj (Risk Portfolio), pripravo načrtov, programov dela in dejavnosti ter postavitev osebnih ciljev odgovornih oseb.

Pri delu spoštujemo zakonske in druge zahteve, kar dokazujemo z uspešno izvedenimi notranjimi ter zunanjimi presojami, inšpekcijskimi pregledi, monitoringom na področju vod, zraka in hrupa ter z veljavnimi okoljevarstvenimi dovoljenji.

V letu 2020 sta bili zunanji presoji skladnosti s standardoma ISO 14001:2015 in ISO 45001:2018 zaradi epidemije covid-19 preloženi v leto 2021, izvedli pa smo delno presojo po uredbi EMAS. Tudi tokrat so preveritelji potrdili, da delujemo v skladu z veljavnimi okoljskimi zakonskimi zahtevami in da podatki ter informacije iz okoljske izjave podajajo zanesljivo, verodostojno in pravilno sliko o vseh dejavnostih na vseh Lekovih lokacijah.

Tudi notranje ZVO-presoje, ki so sicer načrtovane na letni ravni, zaradi epidemije niso bile izvedene v celoti. Izvedena je bila notranja Novartisova tematska presoja ravnanja z odpadnimi farmacevtskimi učinkovinami, ki je zajela vse lokacije in tudi naše pogodbenike s področja čiščenja odpadnih voda. Rezultati so pokazali usklajenost našega delovanja z zahtevami zakonodaje in notranjih ter zunanjih standardov. Za manjša odstopanja smo pripravili učinkovite korektivne ukrepe.

Notranje Novartisove presoje so obsežnejše in zajemajo vsa področja ZVO na delu lokacije ter na vseh področjih delovanja: varovanje okolja, varnost in zdravje pri delu, kemijska varnost, varstvo pred požari, biološka varnost, protieksplzijska zaščita in ravnanje v primeru nesreč (BCM in NEM). Pogostost presoj je odvisna od narave proizvodnje. Presoje na lokacijah s proizvodnjo učinkovin izvajamo na vsaki dve ali na tri leta, na lokacijah s proizvodnjo farmacevtskih izdelkov pa vsaka tri ali štiri leta. Tudi te presoje vključujejo zahteve standardov ISO 14001 in ISO 45001 ter uredbe EMAS.

Za beleženje korektivnih ukrepov/akcijskih načrtov presoj, inšpekcij in varnostnih obhodov uporabljamo Novartisovo aplikacijo HSENet.

Metodologija poročanja

Sistem za upravljanje podatkov ZVO (ZVO Data management System; ZVO DMS) omogoča upravljanje, poročanje in komuniciranje uspešnosti ZVO v Novartisu ter do njegovih deležnikov. Z določanjem in pregledovanjem ciljev ZVO-uspešnosti je v pomoč upravljanju ZVO-tveganj in priložnosti, omogoča izmenjavo izkušenj ter analizo podatkov znotraj Novartisa in daje pregled skladnosti z nacionalnimi predpisi ZVO ter upoštevanja mednarodnih konvencij.

Postopki in merila za upravljanje podatkov so določeni v skladu s standardi GRI.

Metodologija poročanja nam omogoča spremljanje absolutnih kazalnikov in trendov za posamezne ključne vidike varstva okolja ter varnosti in zdravja pri delu. Podatki so vključeni v poročanje o glavnih kazalnikih in drugih obstoječih kazalnikih okoljske uspešnosti v pričujoči okoljski izjavi. Za zbiranje podatkov in zagotavljanje njihove točnosti so odgovorne lokacije oz. enote znotraj lokacije.

Pogostost poročanja je odvisna od pomembnosti podatka: poročanje je lahko mesečno, četrtno ali letno. Zbrani podatki so podlaga za zakonsko zahtevano poročanje ministrstvu in drugim zainteresiranim deležnikom, enkrat letno pa so predmet pregleda sistema ZVO-ravnanja po standardih ISO 14001 in ISO 45001 ter zahtevah registracije v sistemu EMAS s strani najvišjega vodstva organizacije.

Ukrepi za preprečevanje in zmanjševanje tveganj

Verjetne scenarije za izredne dogodke prepoznavamo z ustreznimi metodologijami za ocenjevanje tveganj za vsako lokacijo/poslovno enoto. V okviru ocenjevanja tveganj ovrednotimo potencialni vpliv in raven nadzora ter določimo ustrezne ukrepe za zmanjševanje tveganja. Upoštevamo morebitne incidente pri vseh naših operacijah in poslovnih aktivnostih ter možne zunanje vire, kot so vreme, varnost, dobavitelji in aktivnosti v soseščini. Četrtno posodabljammo ZVO-nabor tveganj na podlagi ocen tveganj in trenutne situacije v podjetju in okolju. Za vsako lokacijo imamo izdelano oceno ogroženosti lokacije, ki jo obnavljamo periodično vsakih pet let oziroma ob večjih spremembah, ki bi lahko pomenile spremembo ogroženosti lokacije. Glede na oceno ogroženosti lokacije je izdelan tudi njen načrt zaščite in reševanja.

Za ocenjevanje tveganj uporabljamo različne metode. Izbiira najustreznejše je odvisna od njene primernosti za področje ocenjevanja in usposobljenosti sodelavcev.

Izdelujemo ocene tveganj za:

- nabor tveganj lokacij (Risk Portfolio),
- oceno tveganja delovnih mest (Workplace Health Risk Assessment – WHRA),
- naložbene projekte: s prednostno uporabo metode ocenjevanja tveganj Zürich Hazard Analysis (ZHA) ali metode Hazard and Operability Study (HAZOP Study) v fazi kvalifikacij projekta,
- objekte in proizvodne linije: Zürich Hazard Analysis (ZHA) ali procesne ocene tveganja Process Risk Assessment (PRORA),
uvajanje novih izdelkov in proizvodne procese: procesna ocena tveganja (PRORA),
- ocenjevanje tveganj, povezanih s kakovostjo izdelkov: prednostna uporaba metode FMEA.

Za izvedbo posamezne ocene tveganja sta prva pogoja pridobitev zadostnih informacij in sestava tima, ki vključuje kompetentne predstavnike po posameznih področjih. Glede na vrsto ocene tveganja se predhodno določijo osebe, ki bodo sodelovale pri izdelavi ocene tveganja:

- uporabnik (tehnolog, operater, tehnik idr.),
- načrtovalec procesa (tehnolog v PI, projektni inženir, dobavitelj opreme ali materiala idr.),
- predstavnik ZVO (eksperti po posameznih področjih),
- eksperti za posamezna področja na lokaciji (SME – Site Matter Expert),
- zunanji strokovnjaki ali svetovalci
- (Ex-eksperti, ADR-eksperti idr.).

Nabor tveganj vodstvu Novartisa služi za pregled nad večjimi tveganji na področju ZVO in stopnjo njihovega obvladovanja na posameznih lokacijah, v posameznih državah, poslovnih skupinah ter celotni korporaciji.

Analize mesečnih/letnih trendov vključujejo izmerjene okoljske, varnostne in ekonomske parametre za vsako lokacijo posebej ter skupaj za Lek. V letu 2020 smo pozorno prepoznavali tveganja na področju ZVO pri izvajanju svoje dejavnosti in procesov ter izvedli vse zahtevane dejavnosti na področju upravljanja tveganj skladno z Novartisovimi smernicami na področju zdravja, varnosti in okolja (ZVO). Izvedli smo ukrepe za omejevanje tveganj na najmanjšo možno mero, kot so izogibanje potencialnim nevarnostim, zmanjševanje nevarnosti, omejevanje možnosti izpostavljanja nevarnostim in ukrepi za ublažitev negativnih posledic nevarnega dogodka v primeru, da bi do njega prišlo.

Aktivnosti zagotavljanja nemotenega poslovanja (BCM) v 2020

Sistem zagotavljanja neprekinjenega poslovanja omogoča upravljanje poslovnih procesov v primeru večjih negativnih vplivov na ključne izdelke ali ključne poslovne procese. BCM in NEM sta bila ključnega pomena za naš uspešen odziv med pandemijo covid-19, ki se je v Sloveniji začela 13. marca 2020. Ključno tveganje za naše poslovne procese je bila morebitna »izguba ljudi«. V primeru večjega števila obolelih sodelavcev ne bi mogli več normalno voditi svojih procesov. Odziv celotne organizacije je bil neverjeten. Vsi so si želeli in tudi so prispevali k uspešnemu boju proti pandemiji. V prvem valu (od marca do maja 2020) smo imeli le nekaj sodelavcev, ki so se okužili s covidom-19. Glavne dejavnosti v prvem valu so bile osredotočene na pripravo delovnih mest in zaščito sodelavcev, ki morajo biti fizično prisotni na naših lokacijah, kot sta proizvodnja ter laboratoriji. Pravočasna komunikacija in sprejetje ukrepov (pet zlatih pravil) sta bila ključnega pomena, da se okužba ni razširila.

Aktivnosti na področju ravnanja v izrednih razmerah (NEM) v 2020

V letu 2020 smo posodobili NEM-strukturo v Sloveniji z nekaterimi novimi člani zaradi sprememb v upravljavski strukturi, obstoječe strukture na ravni lokacij pa se niso spremenile. Vsi Novartisovi oddelki so bili usposobljeni v skladu s procesom NEM.

Potekalo je NEM-usposabljanje za nove člane NEM-skupine in za tiste, ki se prejšnjih usposabljanj niso udeležili. Ekipe na lokacijah se niso usposabljevale za dodatne scenarije, saj smo se skozi celotno leto soočali z NEM-situacijo zaradi pandemije covid-19.

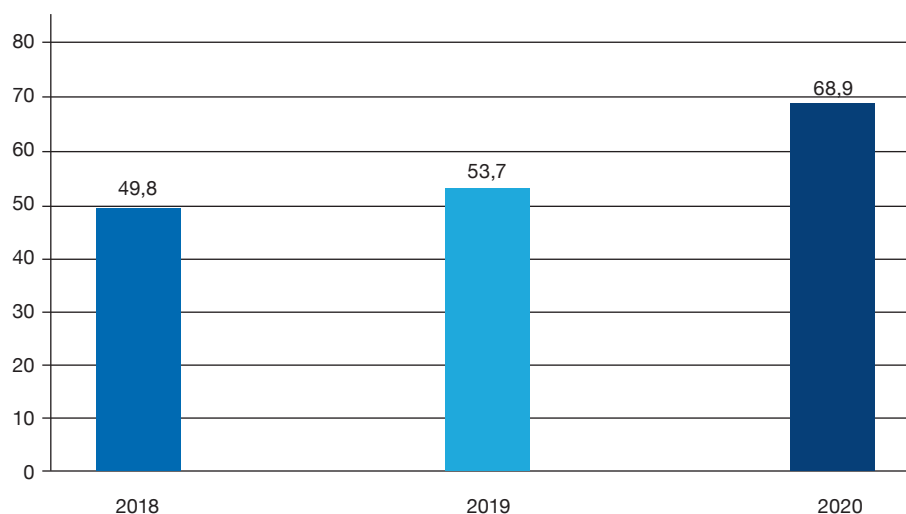
V letu 2020 smo bili priča še enemu primeru NEM na Prevaljah, kjer je prišlo do uhajanja klora v ozračje. Nemudoma smo izvedli evakuacijo, obvestili bližnje sosede ter nudili pomoč zaposlenim. Sodelavce, ki so bili potencialno izpostavljeni kloru, smo napotili v bolnišnico, od koder so bili izpuščeni še isti dan.

5.4.1 Povprečno število ur izobraževanja na zaposlenega⁸⁶

V letu 2020 smo izobraževanju sodelavcev namenili še več pozornosti kot v prejšnjih letih. V povprečju se je tako Lekov

zaposleni izobraževal **68,9 ure** oz. **8,6 dne**, kar je 28 % več kot v letu 2019.

Povprečno število ur izobraževanja na zaposlenega

⁸⁶ GRI GS 404-1

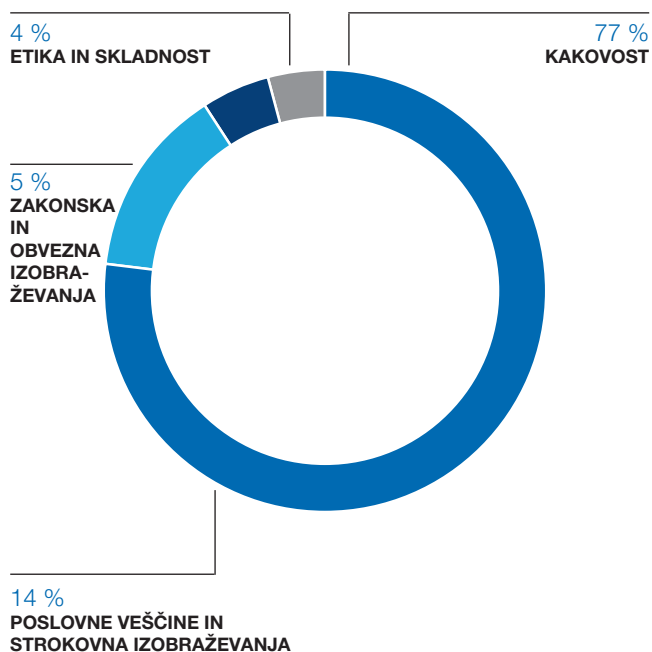
5.4.2 Izobraževanje po izobraževalnih področjih

Vseskozi skrbimo za promocijo učenja, novih načinov učenja in e-učenja. V letu 2020 smo organizirali mesec vedoželjnosti, v katerem smo zaposlenim ponudili možnost virtualne udeležbe na različnih izobraževanjih, kar je podprto z globalno platformo in zajema širok spekter vsebin.

V Leku omogočamo sodelavcem tudi študij ob delu. V letu 2020 smo na dodiplomskem izobraževanju imeli 46 sodelavcev, na podiplomskem pa 66, od tega največ na smereh biotehnologije in biomedicine ter kemije.

Glede na število izobraževalnih ur smo se največ izobraževali na naslednjih treh področjih: kakovost (77 %), poslovne veščine in strokovna izobraževanja (14 %) ter zakonska in obvezna izobraževanja (5 %).

Izobraževanja v letu 2020 po izobraževalnih področjih

6. Vsebinsko kazalo po standardih GRI GS

Kazalo po standardu poročanja GRI GS (Global Standards) – osnovna opcija (Core)⁸⁷

SPLOŠNA STANDARDNA RAZKRITJA

GRI-standard	Razkritje	Poglavje/ stran	Cilji trajnostnega razvoja Organizacije združenih narodov (SDG)/kazalniki EMAS	UNGC načela
GRI 101: Osnova 2016				
GRI 102: Splošna razkritja 2016				
Predstavitev organizacije				
102-1	Ime organizacije	1/6		
102-2	Primarne blagovne znamke, izdelki in storitve	1.2.2/24		
102-3	Sedež organizacije	1/6		
102-4	Lokacije dejavnosti	1.2.3/25		
102-5	Lastništvo in pravna oblika	1.2/22		
102-6	Trgi (geografska in sektorska razdelitev ter razdelitev po tipih odjemalcev)	1.2.1/24		
102-7	Velikost organizacije (število zaposlenih, število dejavnosti, prihodki od prodaje, obveznosti/kapital, število izdelkov ali storitev)	1.1.1/7, 5.2.1/89		
102-8	Zaposleni po vrsti zaposlitve, vrsti pogodbe, regiji in spolu	5.2.1/89	8 12	6
102-9	Opis oskrbne verige organizacije	3.2.1/50		3, 4, 5, 6, 8, 10
102-10	Pomembnejše spremembe v obdobju poročanja v zvezi z velikostjo organizacije, sestavo, lastništvom in oskrbno verigo	1.2.3/25, 1.3.1/32, 3.2.1/50		
102-11	Pojasnilo, če in kako organizacija uporablja previdnostno načelo	1.4.4/35, 4/52		7
102-12	Zunanje listine, načela in druge ekonomske, okoljske in družbene pobude, katerih podpisnica in podpornica je organizacija	1.4.4/35		
102-13	Članstvo v organizacijah	1.4.4/35		1, 8
Strategija in analiza				
102-14	Izjava najvišjega nosilca odločanja v organizaciji o pomenu trajnostnega razvoja za organizacijo in strategiji obravnavanja trajnostnega razvoja organizacije	stran 4		
Etika in integriteta				
102-16	Opis vrednot, načel, standardov in načel ravnanja, kot so kodeksi ravnanja in etični kodeksi	3.1/47	16	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10

⁸⁷ GRI GS 102-47, 102-55

Upravljanje				
102-18	Upravljavska sestava organizacije, vključno s komisijami najvišjega organa upravljanja	1.4.1/33		
Vključevanje deležnikov				
102-40	Seznam skupin deležnikov, s katerimi organizacija sodeluje	1.4.3/41, 1.4.3/44		
102-41	Delež vseh zaposlenih po kolektivni pogodbi	5.2.2/90	8	3
102-42	Izhodišča za prepoznavanje in izbor deležnikov, s katerimi organizacija sodeluje oz. jih vključuje	1.4.3/41		
102-43	Pristopi pri vključevanju deležnikov, vključno s pogostostjo sodelovanja po skupinah deležnikov	1.4.3/41, 2.2/46		
102-44	Ključne teme in vprašanja, izpostavljena v procesu sodelovanja z deležniki, in kako se je organizacija nanje odzivala, vključno s svojim poročanjem	1.4.3/41, 2.2/46		
Podatki o poročilu				
102-45	Enote, vključene v konsolidirane računovodske izkaze	1.3.1/32		
102-46	Proces definiranja poročila in zamejitve tem	1.3/32		
102-47	Seznam bistvenih tem	6/102		
102-48	Učinki sprememb podatkov iz predhodnih poročil in razlogi za te spremembe	1.3.1/32		
102-49	Pomembnejše spremembe v primerjavi s predhodnimi obdobji poročanja v zvezi z zamejitvijo obsega in vidikov	1.3.1/32		
102-50	Obdobje poročanja (koledarsko, fiskalno leto)	1.3.1/32		
102-51	Datum zadnjega predhodnega poročila	Julij 2020		
102-52	Cikel poročanja (letno, dvoletno)	1.3./32		
102-53	Kontaktne podatki za vprašanja v zvezi s poročilom	1/6		
102-54	Sklic glede poročanja v skladu z GRI-standardi	1.3.1/32		
102-55	Kazalo po smernicah GRI	6/102		
102-56	Zunanja preveritev poročanja po smernicah GRI	1.3/32		

SPECIFIČNA STANDARDNA RAZKRITJA

Upravljavski pristopi in razkritja	Bistvene teme	Poglavje/ stran	Razlogi za opustitev vsebin	Cilji trajnostnega razvoja Organizacije združenih narodov (SDG)/kazalniki EMAS	UNGC načela
EKONOMSKI VPLIVI					
GRI 201: Ekonomska uspešnost 2016					
103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	Pismo predsednika uprave/4			
201-1	Neposredna ustvarjena in distribuirana ekonomska vrednost	1.1.1/7			
201-3	Obveznosti iz pokojninskega načrta	5.2.3/90			
201-4	Pomembnejše prejete državne pomoči	1.1.1/7			

GRI 202: Prisotnost na trgu 2016

103-1	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	Pismo predsednika uprave/4	
202-2	Delež lokalnega kadra v višjem menedžmentu	5.2.4/90	

GRI 204: Nabavna praksa 2016

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.2.1/51	
204-1	Delež sredstev za nabavo, uporabljenih za lokalne dobavitelje na pomembnejših proizvodnih lokacijah	3.2.1/51	

GRI 206: Varstvo konkurence 2016

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.1/47	
206-1	Število pravnih postopkov s področja varstva konkurence, preprečevanja monopolov in monopolnih praks ter izidi zaključenih postopkov v letu poročanja	3.1/48	

OKOLJSKI VPLIVI**GRI 301: Materiali 2016**

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4.2.1/58	
301-1	Porabljeni material po teži in prostornini	4.2.1/58	EMAS

GRI 201: Energija 2016

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/52	
302-1	Poraba energije v organizaciji	4.3.1/61, 4.3.2/63	7 8 12 13 7, 8, 9
302-3	Energetska intenzivnost (poraba energije na enoto proizvoda)	1.1.1/8, 4.3.1/62	7 8 12 13 8 EMAS
302-4	Zniževanje porabe energije	4.3.2/65	7 8 12 13 7, 8, 9

GRI 303: Voda in odpadne vode 2018

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/52	
303-1	Odnos do vode kot skupnega vira	4.4/66	6 12 7, 8
303-2	Upravljanje vplivov, povezanih z izpustom vode	4.4/66	6 12 7, 8, 9
303-3	Skupna količina zajete vode (površinske vode, podtalnica, morska voda ...)	4.4.1/66, 4.4.2/68	6 12 7, 8, 9 EMAS
303-4	Izpust vode; skupni izpust vode v megalitrih po destinaciji (površinske vode, podtalnica, morska voda, kanalizacija ...)	4.7.1/79	6 12 7, 8, 9 EMAS

GRI 305: Emisije v zrak 2016

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/42, 4.6/75	EMAS	
305-1	Količina neposrednih emisij toplogrednih plinov (Scope 1)	4.1.5/57, 4.6.4/77	3 12 13 14 15	7, 8
305-2	Količina posrednih emisij toplogrednih plinov (Scope 2)	4.6.4/77	3 12 13 14 15	7, 8
305-4	Intenzivnost toplogrednih emisij (količina emisij na enoto proizvoda)	4.6.4/77	13 14 15	8
305-5	Zmanjševanje emisij toplogrednih plinov	4.3.2/65	13 14 15	7, 8, 9
305-7	NO _x , SO _x in druge pomembnejše emisije v zrak po vrsti in teži	4.6.3/75, 4.6.4/76	3 12 14 15 EMAS	7, 8, 9

GRI 306: Odpadki 2020

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4.5.1/69		
306-1	Nastajanje odpadkov in bistveni vplivi, povezani z njimi	4.5.1/69, 4.5.2/71, 4.5.3/73	3 6 12 EMAS	7, 8
306-2	Obvladovanje bistvenih vplivov, povezanih z odpadki	4.5.1/69, 4.5.2/71, 4.5.3/73	3 6 12 EMAS	7, 8
306-3	Količina nastalih odpadkov	4.5.1/69, 4.5.2/71, 4.5.3/73	3 6 12 EMAS	7, 8
306-4	Odpadki, preusmerjeni v recikliranje ali ponovno uporabo	4.5.1/69, 4.5.2/71, 4.5.3/73	3 6 12 EMAS	7, 8
306-5	Odpadki, predani v odstranjevanje	4.5.1/69, 4.5.2/71, 4.5.3/73	3 6 12 EMAS	7, 8

GRI 307: Skladnost 2016

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	4/52	3 12	
307-1	Vrednost glob zaradi neskladnosti z okoljsko zakonodajo	4/54, 4.1/55		

GRI 308: Okoljska preveritev dobaviteljev 2016

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.2.1/51		
308-2	Pomembnejši obstoječi in potencialni negativni okoljski vplivi v oskrbni verigi in sprejeti ukrepi	3.2.1/51, 4.1.5/57	Okoljska odgovornost dobaviteljev je eden od pomembnih kriterijev v procesu pridobivanja ponudb in izboru dobavitelja	

DRUŽBENI VPLIVI**GRI 401: Zaposlovanje 2016**

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	5.1/87			
401-1	Število in stopnja novozaposlenih in fluktuacija zaposlenih	5.2.1/89	5	8	6
401-3	Vrnitev na delo in stopnja zadržanja zaposlenih po koriščenju starševskega dopusta, po spolu	5.2.5/91			

GRI 403: Varstvo in zdravje pri delu 2018

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	5.3/91			
403-1	Pojasnilo, ali ima podjetje uveden sistem upravljanja varnosti in zdravja pri delu	5.3/91			
403-2	Proces identificiranja nevarnosti, povezanih z delom	5.3/91			
403-3	Opis funkcije medicine dela	5.3.6/96			
403-4	Opis procesa zastopanosti zaposlenih v razvoj, implementacijo in evaluacijo sistema varnosti in zdravja pri delu	5.3.6/96			
403-5	Usposabljanja s področja varnosti in zdravja pri delu	5.3.6/96			
403-6	Promocija zdravja	5.4/96			
403-7	Pristop podjetja k preprečevanju ali ublažitvi vplivov na varnost in zdravje pri delu, ki so povezani z izdelki, storitvami podjetja	2.3/46			
403-9	Število in stopnja poškodb pri delu	5.3.1/92, 5.3.2/94, 5.3.4/96	3	8	
403-10	Zaposleni z visoko stopnjo tveganja za poklicne bolezni	5.3.5/96	3	8	

GRI 404: Izobraževanje 2016

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	5.4/97					
404-1	Povprečno število ur izobraževanja na leto na zaposlenega po spolu in kategoriji zaposlenih	5.4.1/100	Evidence izobraževanj po spolu in po kategorijah zaposlenih še ne vodimo.	4	5	8	6

GRI 406: Nediskriminacija 2016

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.1/47			
406-1	Število primerov diskriminacije in ukrepi za njeno odpravo	3.1/48			

GRI 412: Človekove pravice 2016

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.1/47	
412-2	Število ur izobraževanja zaposlenih o politiki človekovih pravic in postopkih v zvezi z njihovimi vidiki, pomembnimi za dejavnost podjetja, ter delež zaposlenih, vključenih v takšno izobraževanje	3.1/48	1

GRI 413: Lokalne skupnosti 2016

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	2.2.1/45	
413-1	Delež dejavnosti, pri katerih je bila vključena lokalna skupnost oz. so bili preverjeni določeni vplivi in narejeni razvojni programi	2.2.1/45	Zajem podatkov nam za zdaj ne omogoča izračuna deleža, poročamo pa o številu dejavnosti

GRI 414: Preveritev dobaviteljev po družbenih kriterijih 2016

103-1 103-2 103-3	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	3.2.1/51	5 8 16
414-2	Negativni družbeni vplivi v oskrbni verigi in sprejeti ukrepi	3.2.1/51	Dobavitelj se s podpisom pogodbenega dogovora zaveže k spoštovanju vseh veljavnih zakonov in predpisov, povezanih s poštenimi delovnimi praksami

GRI 417: Trženje in označevanje 2016

103-1 103-2	Obrazložitev bistvene teme in njenih mej	2.3/46	
417-1	Vrste predpisanih informacij o izdelkih in storitvah	2.3/46	Delujemo v strogo regulirani panogi; te informacije so obvezne za pridobitev dovoljenj za trgovanje z izdelki.
417-2	Število primerov neskladnosti z zakonodajo in prostovoljnimi kodeksi s področja označevanja izdelkov in informiranja kupcev o izdelkih in storitvah	2.3/46	
417-3	Število primerov neskladnosti z zakonodajo in s prostovoljnimi kodeksi, ki se nanašajo na vplive na tržno komuniciranje	2.3/46	

7. Izjava okoljskega preveritelja

Izjava okoljskega preveritelja o dejavnostih preverjanja in potrjevanja št. O-006

Slovenski institut za kakovost in meroslovje,
z registracijsko številko okoljskega preveritelja SI-V-0001,
akreditirani za preverjano dejavnost organizacije (NACE: 21.20),

izjavlja, da smo preverili, ali organizacija na lokacijah:

Lek farmacevtska družba d.d.
Ljubljana, Verovškova 57; Mengeš, Kolodvorska 27;
Prevalje, Perzonali 47 in Lendava, Trimlini 2 D
z registracijsko številko SI-00006

izpolnjuje vse zahteve Uredbe (ES) št. 1221/2009 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2009 o prostovoljnem sodelovanju organizacij v Sistemu Skupnosti za okoljsko ravnanje in presojo (EMAS).

S podpisom tega dokumenta izjavljamo, da:

- sta bila preverjanje in potrjevanje izpeljana popolnoma v skladu z zahtevami Uredbe (ES) št. 1221/2009, Uredbe (ES) 2017/1505 in Uredbe (ES) 2018/2026;
- rezultati preverjanja potrjujejo, da ni dokaza o neskladnosti z veljavnimi zakonskimi zahtevami v zvezi z okoljem;
- podatki in informacije iz okoljske izjave »**Poročilu o trajnostnem razvoju družbe Lek d.d. za leto 2020, junij 2021**«; poglavja: 1. Profil družbe, 2.2. Pregled in vključevanje deležnikov, 3.2 Sodelovanje z dobavitelji, 4. Okolje in 5.4 Usposabljanje in izobraževanje.« podajajo zanesljivo, verodostojno in pravilno sliko o vseh dejavnostih organizacije v obsegu, navedenem v okoljski izjavi

Ta dokument ni enakovreden registraciji EMAS. Registracijo EMAS lahko podeli le pristojni organ na podlagi Uredbe (ES) št. 1221/2009. Ta dokument se pri sporočanju javnosti ne uporablja samostojno.

Datum validacije: 2012-04-06

Izdaja: 10/2021-06-21

**SLOVENSKA
AKREDITACIJA**
SIST EN ISO/IEC 17021-1
SI-V-0001

Gregor Schoss:
Direktor SIQ

8. Slovar pomembnih izrazov

EMAS (ECO – Management and Audit Scheme, sistem EU za okoljsko ravnanje in presojo)

Shema EMAS je namenjena spodbujanju primernejšega ravnanja z okoljem in obveščanju javnosti o vplivih dejavnosti organizacij na okolje. Standard ISO 14001 nadgrajuje v smeri večje odprtosti, odkritosti in periodičnega objavljanja preverjenih okoljskih informacij. Okoljska izjava predstavlja osrednji način seznanjanja javnosti z rezultati nenehnega izboljševanja učinkov ravnanja z okoljem in je hkrati priložnost za rast ugleda organizacije pri kupcih, dobaviteljih, pogodbenikih, okolici ter zaposlenih.

GRI (Global Reporting Initiative)

Mednarodni standardi GRI so med vodilnimi na področju poročanja o korporativni odgovornosti podjetij in trajnostnem razvoju. Zahtevajo načrtovanje in poročanje po merljivih kazalnikih ekonomskega, družbenega ter okoljskega vpliva organizacije. Poročevalci se glede na obseg razkritih razvrstijo v dve stopnji: osnovno in napredno (»core« in »apprehensive«). Standardi GRI zagotavljajo visoko stopnjo primerljivosti, transparentnosti in konsistentnosti nefinančnih poročil ter povečujejo zaupanje deležnikov v poročila o korporativni odgovornosti in trajnostnem razvoju.

POR (Program odgovornega ravnanja/Responsible Care)

Mednarodno prostovoljno pobudo kemijske industrije, nastalo leta 1981 v Kanadi, je prevzela kemijska industrija po vsem svetu. Pobuda spodbuja odgovorno ravnanje do zaposlenih in okolja v najširšem pomenu besede: uvajanje dobrih praks, običajno skozi sisteme vodenja, zlasti na področju varnosti in zdravja pri delu, varovanja okolja ter skrbnega in varnega ravnanja z izdelki kemijske industrije. Cilj pobude je stalno izboljševanje dosežkov na omenjenih področjih, merljivo s 16 kazalniki. Trije kazalniki odražajo dosežke na področju varnosti in zdravja pri delu, preostali ravnanje z okoljem, vključno z varčno rabo energije.

Generiki so nasledniki zdravil, ki jim je pretekla patentna zaščita. Generično zdravilo je zdravilo, ki ima enako kakovostno in količinsko sestavo, učinkovine ter farmacevtsko obliko kot referenčno zdravilo in katerega bioekvivalenca z referenčnim izdelkom je dokazana z ustreznimi študijami biološke uporabnosti.⁸⁸

Učinkovina je snov, ki je nosilec delovanja zdravila.

Antibiotiki so naravni produkt mikroorganizmov ali polsintezni derivat, ki zavira razmnoževanje drugih mikroorganizmov ali jih uničuje ter se uporablja za zdravljenje bakterijskih okužb.⁸⁹ Sodobna znanost pozna več tisoč snovi z antibiotičnim učinkom. V praksi je v središču nekaj ducatov molekul, ki so se popolnoma izkazale v vsakdanji medicini. Nekatere bakterije proizvajajo betalaktamazo in so zato odporne proti določenim oblikam antibiotikov. Klavulanska kislina je inhibitor betalaktamaze. V kombinaciji s kalijevim klavulanatom, ki preprečuje odpornost bakterij proti delovanju amoksicilina, je antibiotik učinkovit pri zdravljenju bakterijskih okužb.

Biološko zdravilo je zdravilo, v katerem je učinkovina biološka snov ali snov, pridobljena s postopkom, ki vključuje biološke sisteme. Biološka snov je tista, ki je pridobljena iz uporabe ali z uporabo biološkega vira in za določitev kakovosti potrebuje kombinacijo fizikalno-kemijskega ter biološkega preskušanja, skupaj s postopkom proizvodnje in njegovim nadzorom. To so na primer zdravila, proizvedena z biološkim ali biotehnološkim postopkom, vključno s celičnimi kulturami in podobno. Biološka zdravila v človeškem organizmu skušajo popraviti proces, ki je povzročil bolezen. Uporabljajo se za zdravljenje do zdaj neozdravljivih bolezni in bolniku prinašajo višjo kakovost življenja. Omogočajo učinkovitejše zdravljenje raka, aidsa, slabokrvnosti, revmatskih, srčno-žilnih in še nekaterih drugih bolezni. V preteklih letih so ta zdravila rešila in podaljšala življenja ter izboljšala kakovost življenja težkim, pogosto kroničnim bolnikom.

Podobna biološka zdravila so izdelki, ki so biološko podobni izdelkom, za katere je že izdano dovoljenje za promet. Razvita so kot kopije originalnih bioloških zdravil, ko tem poteče patentna zaščita. So enako kakovostna, varna in učinkovita kot originalna zdravila, vendar so zaradi ugodnejše cene dosegljiva širšemu krogu pacientov. Kemično gre za proteine ali glikoproteine. Koncept biološke podobnosti, kot ga določa evropski zakon o zdravilih, zahteva najvišjo raven strokovnosti v znanosti, tehnologiji in logistiki.

Biotehnologija združuje vse tehnološke aplikacije, ki uporabljajo biološke sisteme, žive organizme ali njihove derivate z namenom ustvariti ali prilagoditi izdelke ali procese za specifično uporabo. Pri tehnološkem izkoriščanju biokulturo povezuje mikrobiologijo, biokemijo in inženirske znanosti.

⁸⁸ Vir: Zakon o zdravilih – ZZdr-1 (Uradni list RS, št. 31/06 s 24. 3. 2006) in Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zdravilih – ZZdr-1A (Uradni list RS, št. 45/08 z 9. 5. 2008).

⁸⁹ Vir: Humar M., Šmid-Korbar J., Obreza A. Farmacevtski terminološki slovar. Ljubljana 2011.

Rekombinantna tehnologija DNK se pogosto imenuje tudi gensko kloniranje ali genski inženiring. Informacija, potrebna za sintezo določenega proteina v človeku (zapis za želeni protein ali gen), se iz človekovega organizma prenese v drug organizem, največkrat v bakterijo, izolirane celice sesalcev ali kvasovke. Na podlagi sprejete informacije te nove celice izdelujejo večje količine proteinov ali glikoproteinov.

Biološki dejavniki so mikroorganizmi, celične kulture in človeški endoparaziti, ki lahko povzročijo okužbo, alergijo ali zastrupitev.

- Biološki dejavnik/gensko spremenjeni organizem iz 1. varnostnega razreda je tisti, za katerega je verjetnost, da povzroči bolezen pri ljudeh, minimalna, tveganje, da se razširi v okolico, pa zanemarljivo.
- Biološki dejavnik/gensko spremenjeni organizem iz 2. varnostnega razreda je dejavnik, ki lahko povzroči bolezen pri ljudeh in je lahko nevaren za delavce; tveganje, da se razširi v okolico, je majhno, v večini primerov pa je na voljo učinkovita preventiva ali zdravljenje.

GSO (gensko spremenjeni organizem) je organizem, v katerega genski material je z uporabo sodobnih metod biotehnologije vnesen točno določen gen za točno določeno lastnost iz drugega organizma. GSO so lahko mikroorganizmi (bakterije, glive, virusi), rastline in živali.

Biofarmacevtika je najsodobnejša in najhitreje rastoča veja farmacije. Svetovni trg bioloških zdravil raste dvakrat hitreje kot celoten trg zdravil. Biološka zdravila so zaradi zahtevnih raziskav in razvoja zelo draga. Podobna biološka zdravila pa so cenovno ugodnejša in tako dostopna širšemu krogu pacientov.

V Leku smo lasten razvoj v genski tehnologiji začeli že v 80. letih prejšnjega stoletja in ustvarili trden temelj za proizvodnjo rekombinantnih proteinov oz. biofarmacevtikov za humano uporabo.

Direktivo IED (Industrial Emissions Directive) o celovitem preprečevanju in nadzoru industrijskega onesnaževanja prenaša v slovenski pravni red Uredba o vrsti dejavnosti in naprav, ki lahko povzročajo onesnaževanje okolja večjega obsega. Enotna direktiva IED je nastala v letu 2010 po združitvi IPPC direktive (Integrated Pollution Prevention and Control) s šestimi drugimi, ki so urejale to področje, v slovenski pravni red pa je bila sprejeta leta 2015.

član skupine Sandoz